

บทที่ 2

รัฐอิสลามภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบนุ อัล-ค็อฎฎ็อบ ۞

2.1 ชีวิตท่านอุมัร อิบนุ อัล-ค็อฎฎ็อบ ۞ ก่อนดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

2.2.1 การกำเนิด

อุมัร อิบนุ อัล-ค็อฎฎ็อบ ۞ ถือกำเนิด ณ เจริงเขาบ้านญะบัลลากริ อันเป็นถิ่นฐานของเผ่าเบะนีอะดีเยเขตเศาะฟา เมืองมักกะฮ์ ซึ่งสถานที่นี้ต่อมาถูกเรียกว่า “ญะบัลอุมัร” (ภูเขาอุมัร) (Ibn Sa'ad, 1990 :3/266) ก่อนปีฮิจเราะฮ์ศักราช 42 ปี (Mahmūd Shākir, 1990 : 3/ 114)¹ หรือ ปี ค.ศ. 581 ท่านเป็นคนเชื้อสายอาหรับ² เผ่ากูร็อยซุ³ เช่นเดียวกับท่านนบีมุหัมมัด ۞

‘อุมัร’ เป็นคำภาษาอาหรับแท้⁵ มาจากรากศัพท์ ‘อะมะเราะ’ (عَمَرَ) แปลว่า ยืนยาว เจริญ หรือ พัฒนา (Ibrāhīm Muṣṭafā, 1990 : 626) ซึ่งเป็นธรรมเนียมปกติของชนทุกชาติที่มักจะต้องตั้งชื่อที่เป็นสิริมงคลแก่บุตรหลาน ด้วยความคาดหวัง ที่ดี (Optimize) เพื่อให้บุตรหลานมีลักษณะเป็นไปตามความหมายของชื่อ

¹เนื่องจากนักประวัติศาสตร์มีความเห็นที่แตกต่างเกี่ยวกับอายุของท่านอุมัรตอนที่ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ค.ศ. 13 จึงทำให้เกิดทัศนะที่แตกต่างเกี่ยวกับปีที่ท่านเกิดเช่นกัน โดยมีความเห็นแตกต่างกันเป็น 6 ทัศนะ คือ 1. ท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 55 ปี (หมายถึงเกิดก่อนปีฮิจเราะฮ์ 42 ปี) 2. ท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 53 ปี (หมายถึงเกิดก่อนปีฮิจเราะฮ์ 40 ปี) 3. ท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 63 ปี (หมายถึงเกิดก่อนปีฮิจเราะฮ์ 50 ปี) 4. ท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 61 ปี (หมายถึงเกิดก่อนปีฮิจเราะฮ์ 48 ปี) 5. ท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 60 ปี (หมายถึงเกิดก่อนปีฮิจเราะฮ์ 47 ปี) และ 6. ท่านสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 57 ปี (หมายถึงเกิดก่อนปีฮิจเราะฮ์ 44 ปี) อย่างไรก็ตาม ทัศนะที่นักประวัติศาสตร์ทั้งในสมัยก่อนและสมัยหลังส่วนใหญ่ยึดถือคือทัศนะที่ 1 (al-Ṭabāṭī, 1988 : 2/563)

²อาหรับ หรือ อะระเบีย ตามทัศนะของ Eoeldeke นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีผู้เชี่ยวชาญเรื่องตะวันออกกลางแปลว่า ทะเลทราย คนอาหรับจึงหมายถึงชาวทะเลทราย (ดู Eoeldeke : Historians History of the World อังในอิบรอฮิม ทะตัน, 1964 : 1/1) ก็ชนเชื้อสายเซมิต์ (Semite) ตั้งเดิมเชื้อสายหนึ่ง แผ่นดินอาหรับแบ่งตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ออกเป็น 5 ส่วนด้วยกัน คือ 1. ดิฮามะฮ์ คือ พื้นที่ลุ่มระหว่างแนวชายฝั่งทะเลแดงจนถึงแนวเขาจากเมืองฮัมบะของซาอุดีอาระเบียจนถึงเมืองนัจรอนในประเทศเยเมนปัจจุบัน มีอากาศร้อน 2. หิญาซ คือพื้นที่ระหว่างดิฮามะฮ์และนะญด์ ตั้งอยู่ตอนเหนือของประเทศเยเมนและภาคตะวันออกของเขตดิฮามะฮ์ มีโอเอซิสมากมาย สลับกับแนวเขา ตั้งแต่เมืองซามจนถึงเมืองนัจรอนในเยเมน เป็นที่ตั้งของสองเมืองสำคัญคือ เมืองมักกะฮ์และเมืองมะดีนะฮ์ 3. นะญด์ คือ ที่ราบสูงจากตอนใต้ของประเทศเยเมนจนถึงชายแดนประเทศอิรัก 4. เยเมน คือ พื้นที่จากตอนใต้ของมหาสมุทรอินเดียจนถึงทางตะวันตกของทะเลแดง 5. อูรูด คือแผ่นดินที่กั้นระหว่างเยเมน นะญด์ และอิรัก เป็นที่ตั้งของประเทศอิหร่านและบาห์เรนในปัจจุบัน (Ibrāhīm Ḥasan, 1964 : 1/4)

³กูร็อยซุ เป็นเผ่าอาหรับเผ่าใหญ่ที่อาศัยอยู่ที่เมืองมักกะฮ์และบริเวณใกล้เคียง เป็นเผ่าที่ปกครองมักกะฮ์และในการส่งสินค้าพาณิชย์ไปยังซามเยเมน และเอธิโอเปีย ในคัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวถึงการค้าขายของเผ่านี้ ไปยังเมืองซามในตุลฮุนาวและไปยังเมืองเยเมนในตุลร็อน (Ibrāhīm Ḥasan, 1964 : 1/4)

⁴ท่านนบีมุหัมมัด ۞ เป็นคนอาหรับเผ่ากูร็อยซุตระกูลอัล-ฮาซิมียะฮ์ ส่วนท่านอุมัร เป็นคนอาหรับเผ่ากูร็อยซุตระกูลอัล-อะคะบียะฮ์

⁵คำอาหรับแบ่งเป็นสองประเภท คือ คำอาหรับแท้และคำอาหรับใหม่ที่ถูกประยุกต์มาจากคำภาษาอื่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นชื่อบุคคลที่ไม่ใช่คนอาหรับ หรือ ชื่อสถานที่บางแห่ง

2.2.2 กรอบครัวและวงศ์ตระกูล

ในโลกนี้ ไม่มีชาติใดที่ให้ความสำคัญต่อวงศ์ตระกูล บรรพบุรุษ และเครือญาติ เท่ากับ ชาวอาหรับ เพราะในขณะที่ผู้ใหญ่ในหลายชาติไม่ทราบชื่อและประวัติของปู่ย่าตายายของตนเอง แต่เด็ก ๆ อาหรับในตะวันออกกลางจากอดีตจวบจนปัจจุบันกลับจดจำเส้นสายตระกูลและบรรพบุรุษของตนเอง ได้อย่างแม่นยำ ซึ่งด้วยวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะเช่นนี้ ทำให้ชาวอาหรับเป็นคนที่มีความภาคภูมิใจในชาติเกิดมากที่สุดในโลก เป็นชาติที่ให้ความสำคัญต่อเกียรติศักดิ์และชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ยิ่งกว่าชีวิต ชาวอาหรับนิยมอยู่เป็นกลุ่มเผ่า มีครอบครัวขนาดใหญ่ ใช้ชีวิตแบบเอื้ออาทรและเกื้อกูล นิยมแต่งงานในหมู่เผ่าพันธุ์ของตนเอง เพื่อธำรงและสงวนเอกลักษณ์ทางภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ให้คงอยู่ตลอดไป

จากลักษณะเด่นพิเศษของชาวอาหรับนี้ ทำให้เราเห็นการแนะนำชื่อของชาวอาหรับจะนิยมแนะนำชื่อตัวพร้อมกับชื่อบรรพบุรุษและวงศ์ตระกูลของเขาไว้อย่างละเอียดอย่างที่คนชาติอื่น ๆ ไม่นิยมใช้ เช่น ป้ายชื่อร้านค้าหรือห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ จะนิยมกำกับชื่อและตระกูลของเจ้าของร้าน ในการสมัครเรียนหรือสมัครงานชาวอาหรับจะต้องกรอกชื่อแบบ ‘ซุลาซียู’ (หมายถึง ชื่อตัว ชื่อบิดา และชื่อปู่ตามด้วยชื่อสกุล) เป็นอย่างน้อย¹⁹ และหากงานที่สมัครนั้นเป็นงานที่ความสำคัญมาก ๆ เช่น งานรับราชการ พวกเขาจะต้องกรอกชื่อแบบ ‘รูบาอียู’²⁰ หรือชื่อแบบ ‘คุมาซียู’ ตามไปอีก²¹ ทั้งนี้ เพื่อให้ฝ่ายรับสมัครมีความกระจ่างชัดเจนว่าผู้สมัครนั้นเป็นใครและมาจากที่ใด

วัฒนธรรม การแนะนำบุคคลในลักษณะข้างต้นนี้จะยังเพิ่มความละเอียดขึ้นไปอีก หากบุคคลที่ถูกแนะนำเป็นบุคคลสาธารณะที่สร้างคุณประโยชน์อันดีให้กับมหาชน เช่น ศาสตรา ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางการเมือง นักคิด หรือนักประดิษฐ์ เป็นต้น

ท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ก็เช่นเดียวกัน ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำทั้งด้านศาสนา และการเมือง เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์อย่างมหาศาลให้กับมนุษยชาติ เป็นผู้พิทักษ์ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นผู้นำที่สถาปนาความเจริญรุ่งเรืองในดินแดนที่กว้างใหญ่และเป็นเวลาที่ยาวนาน ความทรงจำของชาวมุสลิมที่มีต่อคุณงามความดีของท่านจึงไม่เพียงเฉพาะมีต่อตัวท่านและครอบครัว หากเป็นความทรงจำที่ครอบคลุมถึงวงศ์ตระกูลที่มีส่วนในการให้กำเนิดท่าน ซึ่งสายสกุลทางค่านบิดาของท่าน นับเรียงจากบิดาสู่อุปการบรรพบุรุษมีดังนี้

1. อัล-ค็อฎฏ็อบ อิบน์ นุฟัยล บิดา
2. นุฟัยล อิบน์ อับดุลอุซซา ปู่

¹⁹ ในภาษาอาหรับ เรียกชื่อประเภทนี้ว่า “อิสมุนซุลาซียู” (*Ismun Thulasiy*) แปลว่า ชื่อแบบสามคน หมายถึงชื่อที่ระบุชื่อตัว ชื่อบิดาและชื่อปู่

²⁰ อิสมุนรูบาอียู (*Ismun Ruba'iy*) แปลว่า ชื่อแบบสี่คน หมายถึงชื่อที่ระบุชื่อตัว ชื่อบิดา ชื่อปู่ และชื่อบิดาของปู่

²¹ อิสมุนคุมาซียู (*Ismun Khumasiy*) แปลว่า ชื่อแบบห้าคน หมายถึงชื่อที่ระบุชื่อตัว ชื่อบิดา ชื่อปู่ ชื่อบิดาของปู่ และปู่ของปู่

3. อับดุลอุซซา อิบน์ รียาหุ	บิดาของปู่
4. รียาหุ อิบน์ อัล-คูลลอส	ปู่ของปู่
5. อับคูลลอส อิบน์ กุรฎุ	บิดาของรียาหุ
6. กุรฎุ อิบน์ เราะซาหุ	บิดาของอับคูลลอส
7. เราะซาหุ อิบน์ อะเคีย	บิดาของกุรฎุ
8. อะเคีย อิบน์ กะอับ	บิดาของอะเคีย
9. กะอับ อิบน์ ลุอัยยู ²²	บิดาของกะอับ

ส่วนสายสกุลทางด้านมารดานับเรียงจากมารดาสู่บรรพบุรุษ มีดังนี้

1. หันตะมะฮุ อิบน์ตุ ฮิซาม	มารดา
2. ฮิซาม อิบน์ อัล-มุหิเราะฮุ	ตา
3. อัล-มุหิเราะฮุ อิบน์ อับคูลลอส	บิดาของตา
4. อับคูลลอส อิบน์ อุมัร ²³	ปู่ของตา
5. อุมัร อิบน์ มัคซุม	บิดาของปู่ของตา ²⁴

ฆอลิบ อัล-กาฟีย์ (Ghālib ‘Abd al-Kafi) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับวงศ์ตระกูลของท่าน อุมัร رضي الله عنه ในหนังสือ “*Awlawiyāt al-Farūq al-Siyāsīyah*” ว่า

นักประวัติศาสตร์ไม่มีใครมีความเห็นที่ขัดแย้งกันในสายตระกูลของท่าน(อุมัร) ทางด้านบิดา เพียงแต่บางคนโยงสายตระกูลท่านไปยังฆอลิบ เช่น เจ้าของหนังสือ ‘*al-Isābah*’ ในขณะที่บางคนโยงตระกูลของท่านไปยังลูอัย เช่น เจ้าของหนังสือ ‘*Asad al-Ghābah*’, Ibn Jaṭir ในหนังสือ “*Tarīkh al-Umam wa al-Mulūk*”

แต่ที่นักประวัติศาสตร์ทั่วไป นักอรรถชีวประวัติ (*al-Mutarjim*) และนักหะเคียมีความคิดที่ต่างกันก็คือสายตระกูลทางด้านมารดา ซึ่งบางคนกล่าวว่า นางคือหันตะมะฮุ บุตรีฮาซิม หลานสาวของอบูญะฮัล อิบน์ ฮิซาม อิบน์ มุหิเราะฮุ ในขณะที่บางคนกล่าวว่า นางคือบุตรของฮิซาม พี่น้องของอบูญะฮัล ซึ่งมันเป็นความดัดจริต (ความคิดพลาดในการอ่านตัวอักษรเนื่องจากคำ ‘ฮาซิม’ และ ‘ฮิซาม’ มีความใกล้เคียงกันในด้านตัวสะกดและความหมาย) ที่ท่านอิบน์อับดุลบَّر (Ibn ‘Abd al-Barr) และคนอื่น ๆ ได้ระบุ (Ghālib ‘Abd al-Kafi, 1983 : 22)

ครอบครัวของท่านอุมัร رضي الله عنه เป็นครอบครัวที่มีฐานะปานกลางหรือค่อนข้างจะลำบาก²⁵ ท่านเป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวนพี่น้อง 4 คน²⁶ ในวัยเด็ก ท่านเคยเลี้ยงแกะให้บิดา ณ บริเวณทุ่ง ‘ค็อง

²² ท่านเป็นพี่น้องกับมุเราะฮุ อิบน์ ลุอัย บิดาของปู่ของท่านป็นุหัมมัค رضي الله عنه

²³ ในหนังสือบางเล่ม เรียก อุมัร คนนี้เป็น อัมรฺ คุ al-Mas’ūdī, 1983 : 2/313

²⁴ คุโครงสร้างวงศ์ตระกูลนี้ใน al-Ṭabarī, 1988 : 2/562

นาน' ด้วยความยากลำบาก²⁷ อย่างไรก็ตาม แม้อัล-ค็อฏฏ็อบ อิบน์ นุฟัยล บิดาของท่านไม่ได้เป็นคนร่ำรวย แต่ท่านก็เป็นคนที่ฉลาด ได้รับการนับถือในตระกูล กล่าวหาญ หนักแน่น เคยเป็นผู้นำของตระกูลในการเข้าร่วมสงครามฟีญา²⁸

ตระกูลของท่านอุมร์^ﷺ คือ ตระกูล 'อัล-อะคะะวีย' ซึ่งสืบเค้าตระกูลจาก 'อะคีย อิบน์กะอับ' ปู่คนที่ 7 ดังนั้น นักประวัติศาสตร์จึงนิยมเขียนชื่อท่านว่า 'อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ อัล-อะคะะวีย^ﷺ'

ตระกูลอัล-อะคะะวีย เป็นตระกูลเล็ก ๆ เมื่อเทียบกับตระกูลอื่น ๆ ในเผ่ากูร็อยซุด้วยกัน มีสมาชิกไม่มาก แต่มีกิตติศัพท์เลื่องลือในด้านความรู้และความมีวาทีลึบปีตี้อีกทั้งตระกูลนี้ยังมีนักวิชาการ²⁹ และนักการทูตที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือ เวลาเผ่ากูร็อยซุมีปัญหาพิพาทกับเผ่าอื่น ๆ คนในตระกูลอะคะะวียมักได้รับความไว้วางใจจากเผ่ากูร็อยซุให้เป็นตัวแทนเพื่อทำหน้าที่ไปเจรจากับเผ่าดังกล่าว ซึ่งปรากฏว่าตัวแทนของเผ่ากูร็อยซุจากตระกูลอะคะะวียสามารถจัดการและแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดจากการพิพาทด้วยความยุติธรรม และสามารถยุติความขัดแย้งดังกล่าวด้วยความปรองดองกันเสมอ คุณสมบัติเด่นประจำตระกูลนี้ได้ถูกถ่ายทอดมายังตัวท่านอุมร์^ﷺ และเป็นสิ่งที่ทำให้ท่านมีความภาคภูมิใจในเกียรติและศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูลเป็นอย่างสูง ซึ่งท่านเองก็เคยทำหน้าที่เป็นตัวแทนเผ่ากูร็อยซุเพื่อเจรจาหรือเป็นทูตสันถวไมตรีผูกมิตรไมตรีกับเผ่าอื่น ๆ เช่นกัน (Ibn al-Jawzī, 2004 : 14)

ท่านอุมร์^ﷺ มีสมญานามว่า อูมูหฺฟษ (แปลว่า พ่อของสิ่ง) (Ibn al-Jawzī, 2004 : 12) และ อัล-ฟารุก (แปลว่า ผู้แยกแยะระหว่างความจริงและความเท็จ) ซึ่งฉายานามทั้งสองนี้ ท่านนับ

²⁵ อัมร์ อิบน์ อาศ^ﷺ ข้าราชการหลวงประจำแคว้นฮิซิปต์ ได้กล่าวถ้อยคำที่แสดงถึงความยากจนของครอบครัวอุมร์ ต่อหน้ารุมัมมัด อิบน์มุสละมะฮฺ^ﷺ ผู้ตรวจการรัฐที่ถูกส่งมาจากมะคีนะฮฺเพื่อสอบสวนทรัพย์สินสมบัติของเขาเพื่อป้องกันการประพฤติโดยมิชอบ.. "โชคร้ายเหลือเกินในช่วงเวลาที่ฉันเป็นข้าหลวงของอุมร์ เมื่อก่อนฉันเห็นอุมร์กับพ่อของเขาทั้งคู่เสื่อชาวสิจาฆนฮอบา ๆ บาง ๆ ชาวบิเคเพียงถึงหัวเข่า และแบกไม้พินบนบ่า ในขณะที่ อัล-อาศ อิบน์อาฮิล นุ่งชุดใหม่ฟุ้งเฟ้อ" ดู al- 'Askarī, 1997 : 125

²⁶ ลำดับพี่น้องของท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ^ﷺ คือ 1. ฟาฏิมะฮฺ อิบน์คุดอัล-ค็อฏฏ็อบ 2.เศาะฟิยะฮฺ อิบน์คุดอัล-ค็อฏฏ็อบ 3.อุมร์ อิบน์อัล-ค็อฏฏ็อบ และ 4.ซัยคฺ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ ดู Maḥmūd Shākīr, 1990 : 3/117

²⁷ ในสมัยที่ท่านเป็นเคาะลีฟะฮฺ เมื่อท่านเดินมาจากมัสกัฮฺสุฟานทุ่งคือจนาน ท่านได้กล่าวว่า ไม่มีพระเจ้านอกจากอัลลอฮฺ ผู้ซึ่งได้ประทานริชกีตามทีพระองค์ทรงประสงค์ และให้กับผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ เมื่อก่อนฉันเคยเลี้ยงแกะให้กับท่านอัล-ค็อฏฏ็อบ ณ. ที่ลุ่มแห่งนี้โดยได้ซูดเสื่อชาวเป็นชน ๆ ท่านแข็งแรง ลำบากมาก ฉันเคยทำงานกับท่าน ถูกท่านเฝ้าติดตามฉันเหนียวหนึบเมื่อฉันกลับบ้านคอนพลบค่ำ อัลลอฮฺเท่านั้นที่ทรงรู้ ดู Ḥusayn Haykāl, n.d. : 42

²⁸ คือสงครามกลางเมืองที่เผ่ากูร็อยซุร่วมกับเผ่ากินะฮฺต่อสู้กับเผ่ากิสฮัลลาน เป็นสงครามกลางเมืองครั้งสุดท้ายในประวัติศาสตร์อาหรับก่อนอิสลาม เกิดขึ้นเมื่อท่านอุมร์มีอายุ ไม่เกิน 3 ปี ดู Maḥmūd Shākīr, 1990 : 3/115

²⁹ ด้วยความเป็นตระกูลที่นิยมการศึกษาและเรียนรู้ ตระกูลเล็ก ๆ นี้จึงกลับมีผู้ที่เข้ารับศาสนาอิสลามก่อนท่านอุมร์ ถึงแปดคนด้วยกัน และมีลูกพี่ลูกน้องของท่านอุมร์ที่ชื่อซัยคฺ อิบน์ อัมร์ (เสียชีวิตก่อนบิรุมัมมัดประกาศศาสนา) ฮอมแหวกประเพณีของตระกูลด้วยการไม่ยอมรับบาทไว้รูปปั้นและไม่รับประทานเนื้อสัตว์ที่เป็นบูชาอัย แม้จะถูกกีดกันและข่มเหงด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา ดู Maḥmūd Shākīr, 1990 : 3/115-117

มุหัมมัดﷺ เป็นผู้ตั้งให้³⁰ หลังจากที่ท่านได้เข้ารับศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตาม เมื่อท่านได้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ ประชาชนนิยมเรียกท่านว่า ‘อะมรุลมุมินีน’ (แปลว่า ผู้นำของศรัทธาชน)

2.2.3 การศึกษา

การศึกษาและเรียนรู้ คือ ปัจจัยสำคัญที่นำสังคมสู่การพัฒนา เพราะด้วยการศึกษาจะทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ศาสตร์และศิลปะแขนงต่าง ๆ จากสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวได้ ดังนั้น หากสังคมหรือบุคคลใดที่ไม่มีการศึกษา วิถีชีวิตของสังคมหรือบุคคลนั้นย่อมยากที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการพัฒนา

จากลักษณะการเป็นสังคมเมืองอันเป็นศูนย์กลางของแผ่นดินอาหรับที่มีการรบราและแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ทำให้ความคิดของผู้คนส่วนใหญ่ในเมืองมักกะฮ์ได้ถูกกระแสนของอำนาจนิยมเข้าครอบงำ ความสนใจของผู้คนส่วนใหญ่ต่างแสวงหาปัจจัยแห่งอำนาจด้วยวิธีการสะสมพวกพ้องและเงินตรา ทำให้น้อยคนนักที่จะเห็นความสำคัญต่อการศึกษา เพราะเห็นว่ามันไม่ใช่หนทางเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจเพื่อปกป้องเกียรติศักดิ์ของครอบครัวและวงศ์ตระกูล

แต่ความคิดของอัล-ค็อฎฏ็อบ อิบน์นูฟัยล บิคาของอุมร์ ไม่ได้เป็นไปตามกระแสเช่นนั้น เขากลับให้ความสำคัญต่อการศึกษาของลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านภาษาและวรรณกรรมอาหรับ ดังนั้นเด็กชายอุมร์จึงเติบโตกลายเป็นหนึ่งในจำนวนสิบเจ็ดคนที่อ่านออกและเขียนได้จากจำนวนประชากรเมืองมักกะฮ์นับพันคน ในขณะที่ท่านนบีมุหัมมัดﷺ เริ่มประกาศศาสนาเมื่อปี ค.ศ. 610 (‘Abd al-Rahmān al-Sharqawī, n.d. : 5)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าก่อนเข้ารับศาสนาอิสลาม ท่านอุมร์ ﷺ จะเป็นคนที่มิพินแพทางการศึกษาในระดับอ่านออกเขียนได้ มีความเชี่ยวชาญในด้านภาษาและวรรณคดีอาหรับ ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์³¹ แต่ดูเหมือนว่าความรู้ที่ท่านได้รับก่อนเข้ารับอิสลามนั้น เป็นเพียงแค่ทักษะและประสบการณ์ชีวิตเท่านั้น เพราะหลังจากที่ท่านเข้ารับอิสลาม ท่านได้เกิดความประหลาดใจในขุมวิชาการอิสลามที่สมบูรณ์และครอบคลุมเป็นอย่างมาก ท่านรักและคลั่งไคล้ในวิชาการอิสลามจนถึงขั้นว่าหากมีคนมาบอกวิทยากรใหม่ ๆ ท่านจะถามว่ามาจากอัลกุรอานหรือไม่ หากเขาตอบว่า ไม่ใช่ ท่านจะ ใช้กระบอกเขียนคนนั้น เพราะท่านเห็นว่า ชาดิอาหรับได้กลายเป็นชาติที่มีเกียรติ มีอารยธรรม และได้รับการเชิดชูและยกย่องก็เพราะวิชาการอิสลาม ดังนั้นหากผู้ใดพยายามจะ

³⁰ อิบน์อุมร์ ﷺ เคยถามท่านหญิงอาอิชะฮ์ ﷺ ว่าใครคือผู้ให้ฉายาท่านอุมร์ ﷺ ว่า อัล-ฟารุก นางตอบว่า ท่านนบี ﷺ ดู Ibn al-Jawzi, 2004 : 20

³¹ ความสนใจของท่านในด้านเชื้อสายและวงศ์ตระกูลของมนุษย์นั้น จะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์เคาะลีฟะฮ์อุมร์ เกี่ยวกับชาวอาหรับมัฆฮิจ ซึ่งเป็นวงศ์ตระกูลของอุมร์ อิบน์ มะดีกัรบ โดยท่านได้ถามอย่างละเอียด ดู al-Mas'ūdi, 1983 : 2/333

ค้นหาความรู้ที่ไม่ได้มาจากอิสลาม อัลลอฮฺจะทรงทำให้พวกเขาต้องตกต่ำเช่นในอดีตอีก³² มีอยู่ครั้งหนึ่งในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ ท่านได้พูดคุยกับเพื่อนเก่า และขอให้เขารายบทโคลงกลอนในอดีตให้ท่านฟัง แต่อยู่ ๆ เมื่อเพื่อนคนนั้นได้กล่าวเสร็จ ท่านก็ได้ยกกระบองประจำตัวหวดเพื่อนคนนั้นท่ามกลางความงุนงงของเขา ท่านบอกว่าที่ท่านหวดเขา ก็เพื่อจะ让他สำนึกว่า อิสลามนั้นดีกว่าอะช็รียะฮฺ (al-Mas'ūdī, 1983 : 2/343)

ท่านอุมัร رضي الله عنه ได้ทุ่มเทเวลาอย่างจริงจังให้กับการศึกษาอัลกุรอานและสังเกตุการประพฤติปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถึงขั้นว่าหากมาเรียนด้วยตัวเองไม่ได้ก็ต้องส่งตัวแทนให้มาเรียนแทน ดังที่ท่านอะหฺมัด อิบน์ฮัมบัล (Ahmad ibn Hanbal) ที่ได้บันทึกในหนังสือ Musnad ของท่านว่า ในสมัยที่ท่านอยู่ที่มะคีนะฮฺ บ้านของท่านตั้งอยู่ที่อะวาสิยฺซึ่งห่างไกลจากมัศยิดนบี ﷺ อันเป็นศูนย์การเรียนรู้ ด้วยเหตุที่ท่านมีภารกิจมากมายที่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้ท่านไม่สามารถไปเรียนกับท่านนบี ﷺ ทุกวันได้ ดังนั้น เพื่อให้ไม่เสียโอกาสในการเรียน ท่านจึงแบ่งเวรกับเพื่อนบ้าน โดยไปเรียนคนละวัน โดยในวันที่ท่านไม่ไปเรียนนั้น ท่านจะให้เพื่อนบ้านที่ไปเรียนกลับมาถ่ายทอดความรู้ให้ (Ahmad ibn Hanbal, 1993 : 1 / 55 หะดีษลำดับที่ 222) ซึ่ง จากความมุ่งมั่นนี้ ทำให้ท่านสามารถรายงานหะดีษจำนวน 537 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 2004 : 125)

ท่านอิบน์ อัล-ญะอียะฮฺ Ibn al-Jawziy ได้บันทึกว่า ท่านอุมัร ได้ใช้เวลาเรียนอัลกุรอานสุเราะฮฺอัล-บะเกาะเราะฮฺจนครบถึง 12 ปี ซึ่งเมื่อท่านเรียนจบ ด้วยความตั้งใจ ท่านได้เชื่อศรัทธาหนึ่งศักราชเป็นการฉลอง (Ibn al-Jawzī, 2004 : 137) ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะทำความเข้าใจต่อวิชาการที่ท่านนบี ﷺ ได้ถ่ายทอดให้ หากยังมีประเด็นใดที่ท่านไม่เข้าใจ ท่านไม่รีรอและไม่อายที่จะสอบถามขอความกระจ่างกับคนอื่น³³ ดังที่มีปรากฏว่าท่านเคยขอให้หุซัยฟะฮฺ อัล-ยะมานียฺช่วยอธิบายคำพูดของท่านนบีเกี่ยวกับพินนะฮฺที่จะเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าราวกระแสดคลื่นทะเล (Abū Na'im al-Aṣbahānī, 1998 : 1/51)

ท่านอุมัร ชอบศึกษา ค้นคว้าหาความรู้และข้อคิดใหม่ ๆ จากบุคคลหรือสิ่งแวดลอมรอบ ๆ ตัว ซึ่งท่านถือว่าเป็นกำไรของชีวิต ท่านกล่าวว่าคำของชีวิตท่านนั้น อยู่ที่การได้เดินทางไปต่อสู้อันหนทางของอัลลอฮฺ หรือ การถวายตัวนอนบ้น้อมกระทำการภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า หรือ การได้นั่งสนทนาพูดคุยกับผู้คนเพื่อค้นหาคติและความคิดที่ดีๆ เหมือนชาวสวนเลือกที่จะสอยผลไม้ลูกดีๆ หากนอกเหนือสิ่งดังกล่าวแล้ว ท่านขอเลือกตายไปหาอัลลอฮฺดีกว่าอยู่อย่างไร้ค่าบนโลกดุนยา (Ibn Qutaybah al-

³² ครั้งหนึ่ง มีคนมาจากเมืองอัล-มะคีนะฮฺได้ออกกับท่านอุมัรว่า เขาได้พบกับหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งมีถ้อยคำน่าสนใจ อุมัรถามว่าเป็นคัมภีร์ของอัลลอฮฺหรือเปล่า เขาตอบว่า ไม่ใช่ ท่านเลยเรียกคนให้เอาไม้มาเขียน พร้อมกับอ่านกุรอานสุเราะฮฺซุฟ อายะฮฺที่ 1-3 ให้เขาฟัง ท่านบอกว่า “แท้จริง ประชาชาติก่อนพวกท่านได้ล้มจมเพราะพวกเขาสนใจของหนังสือของนักปราชญ์และปรมาจารย์ และละทิ้งคัมภีร์ที่เรารอดและอันญิลจนกระทั่งความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ได้หายไป” ดู Ibn al-Jawzī, 2004 : 91

³³ หนึ่งในบรรดาคุณสมบัติของท่านอุมัร ที่ทำให้ท่านอนุบักร์ตัดสินใจเลือกท่านให้เป็นเคาะลีฟะฮฺสืบอำนาจแทน คือ เป็นคนไม่ศึกษา ดูสุนทรพจน์ครั้งสุดท้ายของท่านเคาะลีฟะฮฺอนุบักร์ ในหัวข้อย่อ 2.3.2 การรับตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ

Daynūī, n.d.: 1/130) ท่านชอบปรักษาและสอบถามความคิดเห็นของคนอื่นแม้ว่าจะเป็นผู้หญิง หรือ เด็ก ๆ ดังที่มีบันทึกว่า เมื่อเกิดปัญหาขึ้น บางที่ท่านอุมัรจะเรียกเด็ก ๆ เพื่อขอคำปรึกษาจากพวกเขา (Ibn al-Jawzī, 2004 : 136-137)

นอกจากนี้ ท่านยังให้ความสำคัญต่อวิชาอักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คาราศาสตร์ ตลอดจนวิชาชีพนแขนงต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้กับการทำการภักดีต่ออัลลอฮ์ ท่านกล่าวเกี่ยวกับ คาราศาสตร์และประวัติศาสตร์ว่า

تعلموا من النجوم ما تهتدون بها، وتعلموا من الأنساب ما توصلوا بها

พวกท่านจงเรียนรู้เกี่ยวกับดวงดาวในด้านที่สามารถจะใช้เป็นเครื่องมือชี้ทาง และ พวกท่านจงเรียนรู้เกี่ยวกับวงศ์ตระกูลในด้านที่สามารถจะใช้เพื่อสานสัมพันธ์ ระหว่างกัน (Ibn al-Jawzī, 2004 : 143)

ด้วยการร่ำเรียนกับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ในวิทยาการอัลกุรอานที่ครอบคลุมศาสตร์แขนง ต่าง ๆ หลายสาขาวิชา ประกอบกับความเฉลียวฉลาด เชี่ยวชาญด้านภาษาและมีไหวพริบสูงและการมี นิสัยชอบศึกษาและค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา ทำให้อุมัรได้รับการยอมรับจากท่านนบี ﷺ และกลายเป็นสุค ยอดแห่งบรรดานักปราชญ์เมืองมะดีนะฮ์

นบีมุหัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

عن عائشة رضي الله عنها عن النبي ﷺ أنه كان يقول :

« قَدْ كَانَ يَكُونُ فِي الْأُمَّةِ قَبْلَكُمْ مُحَدِّثُونَ فَإِنْ يَكُنْ فِي أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ فَإِنْ عَمَرَ بِنَ الْخَطَابِ مِنْهُمْ » .

(رواه مسلم رقم 6357)

ความว่า : ท่านหญิงอาอิชะฮ์ เล่าว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า “ในหมู่ประชาชาติ ก่อนหน้าพวกเจ้า มีผู้ที่ได้รับการคล้อยจากพระเจ้า ซึ่งหากมีคนใดคนหนึ่ง ใน หมู่ประชาชาติของฉันอยู่ในกลุ่มเหล่านี้ แน่อน อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ย่อม เป็นผู้ที่หนึ่งในจำนวนคนเหล่านั้น ”

(บันทึกโดย Muslim ibn al-Hajjāj, n.d. : 6357)

เคาะลีล อัล-อะสะดี (Khalid al-Asadi) กล่าวว่า “ฉันได้พบกับอุมัร ซึ่งฉันไม่เห็นผู้ใด ที่จะเข้าใจศาสนาของอัลลอฮ์ มีความรู้มากที่สุดเกี่ยวกับคัมภีร์ของอัลลอฮ์ และมุ่งมั่นศึกษาค้นคว้ามาก ไปกว่าท่านอุมัร (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998 : 2/277)

ด้วยเหตุนี้เอง บ่อยครั้งที่ความเห็นของท่านมีความสอดคล้องกับบทบัญญัติของ อัลกุรอานที่ยังไม่ถูกประทาน ท่านได้กล่าวว่า : “ฉันมีความเห็นเหมือนกับพระเจ้าของฉันในสามเรื่อง

คือ ในเรื่องมะกอมอิบรอฮีม³⁴ ในเรื่องฮิญาบ³⁵ และในเรื่องเชลยศึกบะดร์³⁶ ” (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998 : 2/248)

และด้วยความรู้และความเชี่ยวชาญ ท่านเคาะลีฟะฮ์ซุบัยรจึงมอบหมายให้ท่านดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาแห่งรัฐอิสลาม ดังที่ อิบรอฮีม อัล-นะเคาะอียฺ (Ibrāhīm al-Nakha'ī) ได้รายงานไว้ว่า “คน ๆ แรกที่ท่านมอบหมายงานของชาวมุสลิมให้ก็คือท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ซึ่งท่านได้มอบงานพิพากษา ท่านจึงเป็นผู้พิพากษาคนแรกในอิสลาม” (Ibn al-Jawzī, 2004 : 42)

จึงสรุปได้ว่า การศึกษาและความรู้ของอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ก่อนเข้ารับอิสลาม นั้นเป็นเพียงประสบการณ์และการเขียนอ่านเท่านั้น ส่วนความรู้เกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ ที่สร้างให้ท่านได้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ และสร้างบุคลิกความเป็นผู้นำที่เป็นที่ยอมรับทั้งในและนอกรัฐอิสลามนั้นล้วนเป็นความรู้จากคัมภีร์อัลกุรอานที่ท่านได้ร่ำเรียนกับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ หลังจากที่เข้ารับอิสลาม

2.2.4 ลักษณะและอุปนิสัย

อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ﷺ เป็นคนร่างใหญ่ ผิวขาวค่อนข้างแดง ร่างกายแข็งแรง บึกบึน ศีรษะโล้น ตาแดง หนวดคด เคราขาวและหนา มือซ้ายสามารถใช้งานอย่างถนัดเหมือนมือขวา ความสูงของท่านดูเป็นสิ่งที่โดดเด่นและเห็นได้ชัดที่สุด เพราะเวลาเดินเคียงข้างผู้อื่นแล้วท่านจะสูงกว่าผู้อื่นจนดูราวกับว่าท่านกำลังชี้พาดนะท่ามกลางคนเดิน (Ibn al-Jawzī, 2004 : 13; Muhibb al-Din al-Tabari, 1998 : 2/236)

ท่านเป็นคนพูดน้อย แต่เวลาพูด เสียงท่านดังและฟังชัด ไม่ชอบการหยอกล้อ เป็นคนขี้มึนน้อย³⁷ จนกระทั่งดูเป็นคนค่อนข้างแข็งแกร่ง (Ibn al-Jawzī, 2004 : 13) ซึ่งท่านเองก็ยอมรับในนิสัยนี้ดี ดังที่ท่านได้คูอาขอให้อัลลอฮ์ซัดดะกลานิสัยท่านในวันแรกที่ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ว่า “โอ้ อัลลอฮ์ ! ฉันทนนี้เป็นคนกระด้าง ขอโปรดทรงทำให้ฉันนุ่มนวล” (Ibn al-Jawzī, 2004: 46)

ท่านยังเป็นคนที่ชอบใช้ความคิด ชอบเรียนรู้ ชอบปรึกษา สนทนา หรือเสวนาทงวิชาการที่ทำให้ได้รับข้อมูลใหม่ ๆ ซึ่งท่านเคยกล่าวว่า ค่าของชีวิตท่านอยู่ที่การได้พบปะสนทนากับคน

³⁴ มะกอมอิบรอฮีม คือ ที่ขึ้นของท่านอิบรอฮีม หมายถึงที่ที่ท่านขึ้นเพื่อก่อสร้างบัยตุลลอฮ์ ซึ่งจนถึงปัจจุบันยังคงปรากฏรอยเท้าของท่านอิบรอฮีมอยู่ โดยในความคิดของท่านอุมร์เห็นว่า น่าจะใช้ที่ตรงนี้เป็นที่ละหมาดของอิหม่าม และท่านก็ได้เสนอความคิดดังกล่าวต่อท่านนบี ﷺ ซึ่งต่อมาอัลลอฮ์ก็ได้ทรงมีคำสั่งให้ยึดเอาจุดดังกล่าวเป็นที่ละหมาดของอิหม่าม

³⁵ ในกรณีเรื่องฮิญาบ ท่านอุมร์ได้เสนอท่านนบีให้กั้นม่านระหว่างผู้ชายที่มามีคองงานกับเหล่าภริยาของท่านนบีเพราะคนที่มาติดต่อ มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ซึ่งต่อมาอัลกุรอานได้ลงคำสั่งเกี่ยวกับเรื่องนี้

³⁶ ในเรื่องเชลยศึกบะดร์ ท่านอุมร์กับท่านนบี ﷺ มีความเห็นควรที่จะเปิดโอกาสให้เชลยได้ไถ่ตัวเอง เพื่อจะได้นำเงินมาบำรุงกองทัพอิสลาม แต่ท่านอุมร์เห็นว่าควรลงโทษประหารชีวิตผู้นำเพราะเหตุการณ์จะได้สงบ ซึ่งในที่สุดอัลกุรอานได้ลงคำสั่งที่สอดคล้องกับความเห็นของท่านอุมร์

³⁷ ท่านกล่าวว่า : “ผู้ที่พูดมาก จะคิดมาก ผู้ที่คิดมาก จะอายน้อย ผู้ที่อายน้อย จะวาเราะ (ความละอายใจที่จะทำในสิ่งไม่ดี) น้อย และผู้วาเราะ น้อย ใจของเขาจะตายด้าน” ดู Ibn al-Jawzī, 2004 : 128

อื่นเพื่อได้รับรู้ข้อมูลที่ดี ๆ มีประโยชน์เหมือนกับที่ชาวสวนพยายามสอยหาผลไม้ลูกดี ๆ มากิน (Ibn QuTaybah al-DayNūrī, n.d.: 1/130)

ท่านเป็นคนที่กำลังเปิดเผย ไม่ชอบปกปิด³⁸ กล้ายอมรับผิด ไม่อายในสิ่งที่ เป็นความจริง (al-Suyūfī, Jami' al-Aḥadith).n.d.: 27/256: 30013) เป็นคนหึงหวงต่อผู้หญิง³⁹ กล้าหาญ⁴⁰ เชิดชูธรรมและความถูกต้องเหนือผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งปวง ไม่ชอบประจบสอพลอหรือจ้องคนชั่ว (Muḥibb al-Dīn al-Ṭabarī, 1998: 2/271)

จากลักษณะโครงสร้างของร่างกายบวกกับอุปนิสัยใจคอคงที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้ที่พบเห็นท่านต่างเกิดความเกรงขามและหวาดกลัวต่อท่าน โดยเฉพาะบรรดาสตรีที่มีจิตใจอ่อนแอกว่าบุรุษพวกนางถึงกับเกรงขามต่อท่านอุมม์รุมมากกว่าท่านนบีﷺเสียอีก⁴¹

2.2.5 การเข้ารับอิสลาม

หลังจากล่วงเวลากว่าห้าปีที่ศาสนาอิสลามได้อุบัติขึ้น ณ นครมักกะฮ์ ศูนย์กลางแห่งคาบสมุทรอาระเบีย โดยการนำของนบีมุหัมมัด อิบน์ อับดุลลอฮ์ อัล-ฮาซิมีย อัล-กุเราะซีย ﷺ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ ﷺ ได้โดดเด่นกลายเป็นหนึ่งในจำนวนแกนนำผู้ต่อต้านศาสนาอิสลามระดับแนวหน้า พร้อม ๆ กับแกนนำคนอื่น ๆ เช่น อัล-วะลีด อิบน์ อัล-มุฆิเราะฮ์ อบูละฮับพร้อมภริยา อบูซุฟยานพร้อมภริยา และอบูญะฮัล เป็นต้น ก็ดูเหมือนว่าช่วงเวลาแห่งการต่อต้านอิสลามที่ยาวนานนี้ได้ทำให้คนที่ฉลาดและมีใจบริสุทธิ์อย่างยุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ ﷺ เริ่มรู้จักประมวลประเมินและสรุปผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ

ภาพการยึดมั่นในหลักการของอิสลามอย่างมั่นคงหนักแน่นของผู้ที่ละทิ้งจารีตประเพณีเดิมไปปรับแนวคิดและวิถีชีวิตใหม่ภายใต้ชื่อ “อิสลาม” ที่ไม่มีใครสามารถจะสกัดกั้นกระแสการแพร่

³⁸ เห็นได้จากภารกิจที่ท่านนบีมุหัมมัดทำการเผยแผ่อิสลามอย่างเปิดเผย ท่านถามนบีมุหัมมัดว่า “ท่านไม่ใช่เราะซูลลลอฮ์หรือ? เราไม่ได้อยู่บนความถูกต้องหรือ? แล้วเราปิดทาบไป?” และคำที่ท่านประกาศต่อหน้าสาธารณชนที่มีมักกะฮ์ในตอนที่ท่านจะอพยพมาอยู่ที่มะดีนะฮ์ว่า “พรุ่งนี้ ฉันจะอพยพไปมะดีนะฮ์แล้ว หากใครอยากให้ลูกเป็นเด็กกำพร้า ให้เมียเป็นหม้าย ก็ขอเชิญเขาไปพบฉันได้ ณ หลังโอเอซิสแห่งนี้” ดู Ibn al-Athīr, 1994 : 2/319

³⁹ ความหึงหวงของท่านยุมร์ เป็นที่รับรู้และเล่าสู่กันฟังในหมู่ประชาชน ดู al-'Askarī, 1997 : 113 และแม้แต่ท่านนบีมุหัมมัดเองก็เคยพูดเรื่องนี้ ดู Abī Na'im al-Aṣḥābī, 1998: 1/51

⁴⁰ ความกล้าหาญของท่านนั้น ไม่เพียงแต่เฉพาะกับมนุษย์ แต่ท่านยังเคยปล้ำกับผีถึงสามครั้งและท่านเป็นผู้ชนะทุกครั้ง ดังที่ท่านอับดุลลอฮ์ได้เคยเล่าให้คนอื่นฟัง ดู Muḥibb al-Dīn al-Ṭabarī, 1998 : 2/259

⁴¹ อัล-บุคอรี (al-Bukhārī) ได้บันทึกคำรายงานของอับดุลกอซ บิลาของสะอูด ความว่า: ..“ท่านยุมร์ได้ขออนุญาตเข้าพบท่านนบีมุหัมมัดขณะที่มีผู้หญิงชาวคูเรชชุกคนหนึ่ง (บรรดาภริยาของท่าน) กำลังพูดคุยกันต่าง ๆ จากท่าน โดยเสียงของพวกนางนั้นดังกว่าเสียงของท่านและเมื่อ (ได้ยินเสียง) ท่านยุมร์ขอเข้าพบ พวกนางต่างอุทานออกไปซ่อนตัว แล้วท่านนบีมุหัมมัดก็เชิญให้ท่านเข้าพบ ท่านยุมร์จึงเข้าไปหาในสภาพที่ท่านนบีมุหัมมัดนั่ง ท่านกล่าวว่า ขออัลลอฮ์ให้จิตใจไปตลอด ใจ ท่านเราะซูลลลอฮ์ ท่านนบีมุหัมมัดได้ตอบว่า ฉันแปลกใจกับพวกนางที่อยู่ข้างเคียงฉันเมื่อสักครู่นี้ พอได้ยินเสียงของท่านต่างรีบหนีหน้าไปซ่อนตัว ท่านยุมร์ตอบว่า ที่จริงแล้ว ท่านสมควรต้องได้รับการเกรงขามมากกว่าฉัน ใจ ท่านเราะซูลลลอฮ์...” ดู ใน al-'Asqalānī, 1995: 7 / 50: 3683

สะพัดได้แม้เหล่าผู้ต่อต้านที่มีอำนาจและบารมีล้วนเมืองมักกะฮุจะใช้ยุทธการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อกดดันและกวาดล้างก็ตาม

เสียงการอ่านอัลกุรอานที่ไพเราะ เสนาะหู ที่ได้ค้ำฝักจากการระดมของมุฮัมมัดที่บริเวณกะบะฮ์ ยังคงสะท้อนแว่ว ๆ อยู่ในความทรงจำเป็นระยะ ๆ บวกกับภาพความมหัศจรรย์และเร้าใจของเนื้อหาที่ชวนให้ศึกษา เพราะมันคือมิติใหม่ของวรรณกรรมอาหรับที่เขาและกวีอาหรับคนอื่น ๆ ไม่เคยรู้จักมาก่อน มันไม่ใช่บทกลอน และไม่ใช่บทกาเวทมนต์ที่เหล่าแม่เมด หมอผี หรือหมอคูใช้ร้ายกัน

เช่นเดียวกันความรู้สึกหลงใหลใจฝักใจอาวรรณในภาพความสุนทรีย์ โอ้อ้อ ของคำานุธรรมนิยม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวมักกะฮ์ที่ตกทอดมาตั้งแต่โบราณกาลที่ชวนให้ลุกขึ้นอนุรักษ์และปกป้อง

ความฝักใจหลงใหลในความสุขแห่งการค้ำค้ำใช้ชีวิตสนองตามความต้องการของกิเลสและค้นหา

และข่าวร้ายที่ชาวมักกะฮ์ และคนรอบข้าง ทั้งชายและหญิง คนแล้วคนเล่า ททยอยยอมจำนนต่อหลักการของมุฮัมมัด พวกเขายอมแม้กระทั่งต้องอพยพละทิ้งถิ่นฐานที่มักกะฮ์เพื่อแลกกับการได้ยึดมั่นในหลักการของมุฮัมมัด ﷺ โดยไม่สะทกสะท้านและโยติกับการต่อต้านอันแข็งกร้าวของท่าน

ภาพ ข่าว และความรู้สึกเช่นนี้ได้ทยอยสลับขึ้นมาผุดในห้วงความคิดและความทรงจำของอุมร์ กระทั่งเริ่มนี้ก็นิยมในความชอบธรรมของศาสนาอิสลามที่นำโดยมุฮัมมัด ﷺ นุรุษสุดซื่อสัตย์ ฉายา “อัล-อะมีน” ของเมืองมักกะฮ์คนนี้

อย่างไรก็ดี แม้ปัญญาเริ่มจะโอนอ่อนและยอมรับว่านับวัน อิสลามยิ่งเข้มแข็ง สมาชิกผู้ศรัทธายังเพิ่มเป็นทวีคูณ การต่อต้าน ช่มชู้ กดดัน ที่เขาและผู้มีอิทธิพลคนอื่น ๆ ได้ลงมือปฏิบัติไปนั้น กลับไม่ได้ระคายเคืองต่อการแพร่ขยายของอิสลามเลยแม้แต่น้อย แต่จิตใจที่ถูกครอบงำโดยรูปปรสกลันเสียดกลับมีพลังสะบัดความหวั่นไหวของปัญญาและกระชากอุมร์ให้ลุกขึ้นต่อต้านและกวาดล้างอิสลามต่อไปอย่างเข้มงวดและไม่หยุดยั้ง

เมื่อกดดัน ช่มชู้และสกัดกั้นสมาชิกผู้ติดตามไม่ได้ผล เขาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแผนใหม่ที่รุนแรงกว่า แม้จะเสี่ยงกับความปลอดภัยและอนาคตของตัวเองและครอบครัวก็ตาม นั่นก็คือ ต้องจัดที่ดันเหตุของอิสลาม ต้องกำจัดผู้นำ ต้องฆ่านุฮัมมัด เพื่อทุกอย่างจะได้จบลงเสียที

เขาตัดสินใจอย่างแน่วแน่ที่จะลงมือปฏิบัติการ แม้ว่าเมื่อสามวันที่ผ่านมา ข่าวคราวการเข้ารับอิสลามของฮัมซะฮ์ อิบน์ อับดุลมุฏ็อลลิบ สิงห์มักกะฮ์ ได้สร้างความสันตะเทือนไปทั่วทั้งมักกะฮ์ ไม่สามารถจะชะลอหรือหยุดยั้งความคิดที่รุนแรงนี้แม้แต่น้อย เขาตัดสินใจว่าดาบประจำตัว เคนมุง

หน้าอย่างใจจืดจาง เพื่อจะไปฆ่าหมู่มัมมัด จนกระทั่งไปพบกับนุอัยม อิบนุ อับดุลลอฮฺ อัล-อะคะวี⁴² ซึ่งเป็นคนเผ่าเดียวกัน

นุอัยม : ท่านกำลังตั้งใจจะไปไหนกัน โอ้ อุมร์ ! ?

อุมร์ : ฉันต้องการฆ่าหมู่มัมมัด

นุอัยม : ท่านมั่นใจว่าท่านจะปลอดภัยจาก (การล้างแค้นของ) เผ่าฮาซิมและเผ่าซะฮฺเราะฮฺ หรือ หากท่านฆ่าหมู่มัมมัดได้สำเร็จ?

อุมร์ : อ้า ฉันเห็นว่า ฉันก็เป็นอีกคนหนึ่ง que เปลี่ยนศาสนาและละทิ้งศาสนาเดิมที่ ท่านเคยยึดมั่น

นุอัยม : เอาไหมละ ฉันจะบอกสิ่งที่คุณต้องตกตะลึง โอ้ อุมร์! บัดนี้น้องสาวและน้องเขย ท่านได้เปลี่ยนศาสนาและละทิ้งศาสนาของท่านที่ท่านกำลังยึดมั่นแล้ว

เสมือนถูกฟ้าผ่ากลางดวงใจ เมื่อได้ยินข่าวที่เขาไม่คาดฝันนี้ อุมร์เลยเดินรุดหน้าไปหา คนทั้งสองทันที ซึ่งตอนนั้นบังเอิญเคาะบาบ อิบนุ อัล-ฮุคฺในฐานะที่เป็นครูประจำตัวของคนทั้งสอง กำลังอยู่ที่นั่นพอดี ซึ่งวันนั้นเขาได้นำไบอัลกุรอานสุเราะฮฺ กุฮฺฮา มาอ่านให้สามีภรรยาผู้นี้ฟัง โดยเขาจะเวียนมาหาเพื่อทำหน้าที่นี้เสมอ เมื่ออุมร์มาถึงใกล้บ้านฟาฏิมะฮฺเสียงอ่านกุรอานของก็อบบาบได้ลอย กระทบหูเขาพอดี เขาจึงส่งเสียงเรียก เมื่อก็อบบาบได้ยินเสียงอุมร์ เขาเลยหนีไปซ่อนตัว ในขณะที่ ฟาฏิมะฮฺ น้องสาวอุมร์รีบเก็บไบอัลกุรอานไปซ่อน และเมื่ออุมร์ย่างก้าวเข้าในบ้าน

อุมร์ : เมื่อตะกี เสียงซุบซิบบบ ะไรที่ฉันได้ยินออกมาจากพวกเขา ?

ฟาฏิมะฮฺและสามี : (ไม่มีอะไรหรอก) มันเป็นเพียงเสียงสนทนาระหว่างสองเราเอง

อุมร์ : น่ากลัวว่าพวกเขาทั้งสองคงจะเปลี่ยนศาสนาไปแล้ว

สามีฟาฏิมะฮฺ : โอ้ อุมร์ ! ท่านจะว่าอย่างไร หากสังฆกรรมนั้น ไม่ได้อยู่กับศาสนาของท่าน ?

เมื่อได้ฟังประโยคนี้ อุมร์เข้าใจความหมายได้ดี หมายความว่าบัดนี้อิสลามที่เขาเกลียดชังและต่อต้านนั้นได้เข้ามาหาเขาถึงในบ้านแล้ว ข่าวที่เขาได้รับระหว่างทางวันนี้ว่าน้องสาวและน้องเขยเปลี่ยนศาสนานั้นมันเป็นความจริงที่เขาไม่เคยคาดฝัน ความแค้นผนวกกับความเข้าใจตัวเองที่อุทิศสัจจะที่ยึด ต่อต้าน กัดขี้น ข่มเหงคนอื่นไม่ให้รับอิสลาม แต่อยู่ ๆ คนในบ้านกลับ ไปรับอิสลามเสียเอง เมื่อได้ยินคำพูดนี้ อุมร์จึงกระโดดลงบนตัวน้องเขย แล้วกระแทกหัวลงบนตัวเขาอย่างหนักหน่วง กระทั่งฟาฏิมะฮฺ ทนดูสามีถูกทารุณกรรมไม่ไหว เธอเข้ามาผลักอุมร์ ออกจากตัวสามี อุมร์เลยเอามือตบหน้าเธอจนเลือดสาครกระเซ็นทั่วใบหน้า

⁴² ในหนังสือบางเล่มระบุว่า เป็นชายคนหนึ่งจากเผ่าซะฮฺเราะฮฺ หรือชายคนหนึ่งจากเผ่ามุกญิม ดู al-Mubārakfūrī, 1990: 117

ฟาฏิมะฮฺ : โอ้ อุมัร ! หากเห็นแล้วว่าสัจธรรมนั้นไม่ได้อยู่กับศาสนาของท่าน ก็จงกล่าว
คำปฏิญาณเถอะว่า ไม่มีพระเจ้าที่แท้จริงนอกจากอัลลอฮฺ และจงปฏิญาณด้วย
ว่ามุฮัมมัดนั้นเป็นศาสนทูตของอัลลอฮฺ

เมื่อได้ฟังคำพูดของน้องสาวและเห็นเลือดรินท่วมใบหน้าเธอ อุมัรก็เริ่มคิด และรู้สึกท้อแท้ใน
การต่อต้านอิสลาม ประกอบกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ขอคูดอต่ออัลลอฮฺขอได้ทรงเลือกคลใจอุมัรหรือ
ออบูญะฮัลให้เป็นผู้รับใช้ ปกป้องและเผยแพร่อิสลาม เขาเริ่มคิด

อุมัร : จงเอาหนังสือที่อยู่กับเจ้ามาให้ฉันอ่านซิ!

ฟาฏิมะฮฺ : ท่านเป็นคนสกปรก และผู้สะอาดท่านนั้นที่จะสัมผัสมันได้ จงลุกไปอาบน้ำ
ซิ!

แล้วอุมัรก็ลุกไปอาบน้ำ จากนั้น จึงหยิบคัมภีร์มาอ่าน

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

(ด้วยพระนามของอัลลอฮฺ ผู้ทรงกรุณาปรานีผู้ทรงเมตตาเสมอ)

อุมัร : นี่เป็นนามที่ดีและบริสุทธิ์มาก

﴿طه ١﴾ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ٢ ﴿إِلَّا نَذِكْرًا لِمَنْ يَخْشَى ٣﴾
تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ٤ ﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ٥﴾
لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ٦ ﴿وَإِنْ
يَجْهَرُ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ٧﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ
الْحُسْنَى ٨ ﴿وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ٩﴾ إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ
امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ١٠ ﴿
فَلَمَّا أَنهَا تُودِي يَمُوسَى ١١﴾ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ
الْمُقَدَّسِ طَوًى ١٢ ﴿وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى ١٣﴾ إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ
إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ١٤ ﴿

طه: ١-١٤

ความว่า: (ฏอฮา ..เรามีได้ประทานอัลกุรอานลงแก่เจ้าเพื่อให้เจ้าต้องลุ่มจม ...
แต่ มันเป็นบทเตือนใจสำหรับผู้ที่ย่าเกรง ... โดยเป็นการประทานจากพระ
ผู้สร้างแผ่นดินและชั้นฟ้าอันสูงส่ง ... พระผู้ทรงกรุณาปรานีนั้นทรงประทับอยู่

เหนือบัลลังก์... สิ่งที่มีอยู่ในชั้นฟ้า สิ่งที่มีอยู่ในแผ่นดิน สิ่งที่อยู่ระหว่างทั้งสอง และสิ่งที่อยู่ใต้ผืนดินนั้นล้วนเป็นกรรมสิทธิ์ของพระองค์... และหากเจ้าส่งเสียงดัง แท้จริงพระองค์นั้นทรงรู้สิ่งที่เจิบและสิ่งที่ซ่อนเร้นที่สุด... พระองค์คืออัลลอฮ์ ไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่เที่ยงแท้แน่นอนนอกจากพระองค์ นามที่ดีต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นของพระองค์... และเรื่องราวของมูซา (ศาสดาโมเสส) ก็ได้มาถึงเจ้าแล้ว... ตอนที่เขาเห็นไฟ แล้วก็กล่าวกับครอบครัวว่าพวกเจ้าจงอยู่ที่นี้ เพราะฉันได้มองเห็นไฟ เผื่อว่าฉันอาจจะนำคอบเพลิงจากกองไฟนั้นมาให้แก่พวกเจ้า หรือไม่ก็ ฉันอาจจะได้พบกับคนนำทางที่กองไฟนั้น... ครั้นเมื่อเขาได้มาถึงที่นั่น เขาก็ถูกเรียกขึ้นว่า โอ้ มูซา... ข้านี้คือพระเจ้าของเจ้า เจ้าจงถอยออกซิ เพราะเจ้ากำลังอยู่ ณ. ที่ลุ่มอันศักดิ์สิทธิ์นามว่า "ภูวา" ... และข้าได้เลือกเจ้า (เป็นศาสดา)แล้ว ดังนั้น จงตั้งใจฟังสิ่งที่จะถูกประทาน... แท้จริง ข้านี้คืออัลลอฮ์ ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากฉัน ดังนั้น เจ้าจงกราบไหว้ต่อข้า และจงดำรงการละหมาดเพื่อรำลึกถึงข้า)

(กุรอาน : 1-14)

อุมร์ : แหม!.. มันช่างเป็นถ้อยคำที่ดีและประเสริฐเสียเหลือเกิน จงบอกสถานที่อยู่ของมุหัมมัดให้ฉันทราบซิ !

เมื่อที่อบบาส ได้ฟังอุมร์พูดอย่างนั้น เขาจึงออกมาจากที่หลบซ่อน

ที่อบบาส : ขอแสดงความดีใจด้วย อุมร์ ! เพราะฉันเองหวังว่าการขอคูหาของท่านเราะ

ฮูล ﷺ เมื่อคืนพฤษภาคม ที่ว่า : اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب أو بأبي

جهل بن هشام (ความว่า : โอ้ อัลลอฮ์ ! ขอทรงโปรดทำอิสลามให้สูงส่งด้วย

อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ หรือ อับดุลฮาลิบ อิบน์ฮิซาม) คงต้องเป็นของท่านแน่

ๆ และท่านเราะฮูลุลลอฮ์ตอนนี้กำลังอยู่ที่บ้านหลังหนึ่ง ณ เจริงเขาเศาะฟา

หลังจากนั้น อุมร์ก็ผละออกจากบ้านฟาฎิมะฮ์คางคางประจํากายมุ่งหน้าไปยังเขิงเขา

เศาะฟาเพื่อไปพบท่านนบี ﷺ ณ บ้านของอัล-อรรก็อม และทันทีที่เขาไปถึง เขาเคาะประตู เสียงเคาะประตูของอุมร์ได้ทำให้ผู้ที่เกาะกลุ่มอยู่ในบ้านนั้นต้องสะดุ้ง ชายคนหนึ่งได้ลุกขึ้นเดินออกไปอย่างเงิบๆ และแอบมองออกไปข้างนอกตรงช่องโหว่ของประตู เขาเห็นอุมร์กำลังถือคางคางขึ้นทะมัดทะแมง เขารีบบาบอกนบี ﷺ คนที่อยู่ในบ้านเลยรีบมารวมตัวเกาะกลุ่มกัน จนกระทั่งหัมซะฮ์⁴¹ เห็นคิดสังเกตุ

⁴¹ คือหัมซะฮ์ อิบน์ อับดุลมุฏ็อลิบ เป็นน้าของท่านนบีมุหัมมัด เป็นเศาะหาบะฮ์ ได้รับฉายาว่า อะสะคูลลอฮฺวะอะสะคุเราะฮ์สุลหฺ หรือสิงห์ของอัลลอฮ์และสิงห์ของศาสนทูตของพระองค์ เลิชีวิตเป็นชะฮีดในสมรภูมิอุหุด ปี ค.ศ. 3 และท่านนบีได้กล่าวถึงท่านว่า ท่านคือหัวหน้าของเหล่าผู้ศาะฮีด ดู Ghālib al-Qurashī, 1983 : 536

หัมซะฮฺ : พวกท่านมีอะไรหรือ ?

ผู้คนในบ้าน : อุมร์มา

หัมซะฮฺ : อุมร์หรือ พวกท่านจงเปิดประตูให้เขาซิ หากเขามาดี เราก็ต้อนรับเขา หากเขามาร้ายเราก็จะฆ่าเขาด้วยดาบของเขาเอง

ขณะนั้น ท่านนบี ﷺ กำลังรับวะหฺูจากอัลลอฮฺอยู่ในห้องอีกห้องหนึ่ง ท่านจึงเดินออกมาพบอุมร์ ท่านได้จับผ้าคาดเอวอุมร์ แล้วดึงกระตุกอย่างรุนแรง

นบี : เจ้ายังไม่ยอมหยุดจนกว่าอัลลอฮฺจะลงโทษด้วยการลงความต่ำต้อยและความวิบัติ ดังที่พระองค์ได้ลงโทษต่ออัล-วะลีด อิบน์ อัล-มุจิมเราะฮฺหรือ อุมร์ ! ? โอ้ อัลลอฮฺ นี่คืออุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ โอ้ อัลลอฮฺ ขอทรงโปรดให้อิสลามได้สูงส่งเพราะอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบด้วยเถิด

อุมร์ : **أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنك رسول الله**

(ฉันขอปฏิญาณว่า “ไม่มีพระเจ้าที่แท้จริงนอกอัลลอฮฺ และฉันขอปฏิญาณว่าท่านคือเราะสูลุลลอฮฺ”)

และวินาทีนั้นเอง ผู้คนที่อยู่ภายในบ้านอัล-อรัก็้อมต่างส่งเสียงดกบิร “อัลลอฮฺอักบาร” จนดังไปถึงมัสยิดอัล-หะรอหม อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ยอมจำนนต่อศรัทธมาแล้ว เข้ารับอิสลามแล้ว เมื่อเดือนซุลฮิจญะฮฺ ปีที่ 6 แห่งการประกาศอิสลาม เป็นมุสลิมลำดับคนที่ 40 กว่า ๆ หลังจากที่เคยต่อต้านเป็นเวลานาน (Ibn al-Jawzī, 2004: 18)

นี่คือจุดเปลี่ยน จุดหักเหของชีวิตชายหนุ่มนามอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ในวัย 26 ปี (Ibn al-Jawzī, n.d.: 460) จากผู้ต่อต้านกลายเป็นผู้จำนนและยอมรับอิสลาม นี่คือนิวรณ์ของอนาคตทางการเมืองของชาวตะวันออกกลางคนหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อทั่วภูมิภาคของโลก เพราะนี่คือก้าวแรกของชีวิตสู่การเป็นเคาะลีฟะฮฺที่ยิ่งใหญ่ของอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบที่สร้างคุณประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่มนุษยชาติ

2.2.6 อิทธิพลอิสลามต่อแนวคิดและบุคลิกภาพ

“มนุษย์ คือ เกลยของปัญญา” นับเป็นคำนิยามเกี่ยวกับบุคลิกภาพของมนุษย์ที่ชัดเจนและเป็นจริง เพราะพฤติกรรมและกิจกรรมชีวิตของคนเรานั้น คือ ผลผลิตทางปัญญาของเขา เขาย่อมจะกระทำในสิ่งที่ปัญญาเขาเห็นดีและเห็นด้วย แม้สิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ไม่ดีในสายตาของคนอื่นก็ตาม

คัมภีร์อัลกุรอานได้ยืนยันในสิ่งนี้ และได้บอกถึงต้นเหตุของการกระทำชั่วช้า นั่นก็คือสาเหตุที่ทำให้ชั่วก็เพราะปัญญาเห็นสิ่งนั้นเป็นสิ่งดี หรือ “เห็นกงจักรเป็นดอกบัว” ซึ่งอัลลอฮฺได้บอกถึงลักษณะของคนขาดทุนที่สุดในชีวิตว่า คือ คนที่ทำชั่วแล้วเห็นดี ดังที่มีปรากฏในสุเราะฮฺอัล-กะฮฟฺ อายัตที่ 104 ว่า

﴿ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ

يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ ﴾

الكهف: ١٠٣ - ١٠٤

ความว่า : จงกล่าวซิ! เอาไหม ฉันจะบอกพวกเจ้าว่าใคร คือ ผู้ขาดทุนที่สุดใน
การทำงาน คือ ผู้ที่ทำงานในโลกของเขาได้หลงผิด แต่เขากลับคิดว่าเขาทำ
การดี

(อัล-กะฮฟู : 104)

และอัลลอฮ์ยังได้บอกพฤติกรรมของมนุษย์ว่า เขาจะปฏิบัติตามรูปแบบและตามความ
มั่นใจของเขา โดยไม่สนใจว่าการปฏิบัติดังกล่าวจะสอดคล้องหรือจะขัดแย้งกับความถูกต้องแท้จริง

﴿ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ ﴾

الإسراء: ٨٤

ความว่า : จงกล่าวซิว่าทุกคนย่อมปฏิบัติตามรูปแบบของเขา ฉะนั้น พระเจ้าของเจ้าคือผู้
ที่รู้ดีที่สุดถึงผู้ที่ได้รับทางนำที่ถูกต้อง

(อัล-อิสรออ : 84)

อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบก็เช่นเดียวกัน ในตอนแรก ท่านเข้าใจผิด มองว่า อิสลามไม่คื
ความเชื่อและประเพณีของบรรพบุรุษคือสิ่งที่ถูกต้อง ท่านจึงลุกขึ้นมาต่อต้านและสกัดกั้น แต่มาตอน
หลัง ท่านเข้ารับอิสลามและมั่นใจอย่างแน่วแน่ว่า อิสลามคือสิ่งที่ถูกต้อง ท่านจึงลุกขึ้นยืนหยัดและ
พิทักษ์ปกป้อง

ชีวิตของท่าน จึงมีสองภาคและสองภาพที่ขัดแย้งกันอย่างชัดเจน คือ ภาคก่อนอิสลาม
ในภาพของผู้ต่อต้าน และภาคหลังอิสลามในภาพของผู้สนับสนุน ซึ่งตัวแปรสำคัญที่สร้างความ
เปลี่ยนแปลงแก่ชีวิตของท่านก็คือ อิสลาม

อิสลามได้ซึมซาบเข้าไปในความคิดของอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ จนส่งผลให้เกิดการ
ปฏิวัติตัวเองครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต

แนวคิด นุคูลิก ท่าทาง และอากัปกิริยาของท่านในด้านต่าง ๆ ได้พลิกผันเปลี่ยนแปลง
อย่างสิ้นเชิงแบบหน้ามือเป็นหลังมือภายหลังจากการยอมรับศรัทธาต่ออัลลอฮ์และเชื่อมั่นต่ออนบิมุหัมมัด
ﷺ

ในด้านแนวคิด อิสลามได้สร้างความเชื่อมั่นที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับสติปัญญา
อิสลามได้นำเสนอคำอธิบายที่ชัดเจนว่าด้วยพระเจ้า โลก ชีวิต และวิญญูณ ซึ่งการพยายามหาคำอธิบาย
เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ด้วยตัวเองนับเป็นต้นเหตุหลักที่ทำให้เกิดศาสนา ลัทธิ ตลอดจนจารีตและประเพณีต่าง ๆ
ของมนุษย์

อุมัร มีความเชื่อมั่นอย่างมั่นคงว่าอัลลอฮ์ คือ ผู้สร้าง ผู้บริหาร โลกนี้ทั้งมวล พระองค์ทรงเมตตาปราณี ทรงรอบรู้ ทรงเห็น ทรงไต่ถาม ทรงติดตามทุกกิจวัตรของมนุษย์ พระองค์คือผู้ที่ประทานความทุกข์และความสุข พระองค์คือผู้ทรงทำให้คนหนึ่งมีเกียรติ หรือตกทุกข์ต่ำด้อย พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งบรรดาศาสดาพร้อมกับประทานคัมภีร์ต่าง ๆ เพื่อเป็นกฎหมายให้แก่มนุษย์ ทุกยุค ทุกสมัย นับตั้งแต่อาดัมจนถึงมุฮัมมัด ﷺ พระองค์คือพระเจ้าแห่งสากลโลก พระองค์คืออัลลอฮ์ ไม่มีพระเจ้าที่แท้จริงนอกจากพระองค์

อุมัร เชื่อและศรัทธาอย่างมั่นคงว่าบัดนี้ มุหัมมัด อิบน์ อับดุลลอฮ์ เพื่อนบ้านสุดซื่อสัตย์ ฉลาด “อัล-อะมีน” ผู้ที่ไม่เคยมีประวัติค่างพร้อยเลยในชีวิตคนนี้ คือ เราะฮูตุดลอฮ์ หรือศาสดาผู้ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากอัลลอฮ์ ให้ทำหน้าที่เผยแพร่วิสัยของพระองค์ในเรื่องต่าง ๆ แก่มนุษยชาติ ชีวิตในโลกคนุยาเป็นเพียงชีวิตชั่วคราว มนุษย์มาอยู่ที่นี่ก็เพียงเพื่อทดสอบการภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าและทดสอบความดีชั่ว หลังจากตายแล้ว ทุกคนจะต้องถูกฟื้นคืนชีพใหม่และจะต้องถูกสอบสวนว่าได้ปฏิบัติตามสิ่งที่ศาสดาตักเตือนสั่งสอนหรือไม่อย่างไร หากปฏิบัติตัวถูกต้อง ก็จะได้รับรางวัลสวรรค์ และหากปฏิบัติตัวผิด เขาจะต้องถูกลงทัณฑ์ในขุมนรก โดยไม่มีผู้ใดสามารถช่วยเหลือและค้ำประกันได้

อิสลาม จึงเป็นทางรอดของชาวอาหรับและชาวโลกทั้งมวล อิสลามนำความผาสุกที่แท้จริงมาให้แก่มนุษย์ ชีวิตท่านมีเกียรติได้ก็เพราะอิสลาม และหากออกห่างจากอิสลามเมื่อใด อัลลอฮ์ย่อมจะทำให้ท่านต้องเป็นคนต่ำด้อยเช่นในอดีต ดังนั้น ทางรอดที่ปลอดภัยที่สุดสำหรับชีวิตก็คือจะต้องปฏิบัติตามสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงใช้ และละเว้นอย่างสิ้นเชิงในสิ่งที่พระองค์ทรงห้ามปรามโดยยึดแบบอย่างการปฏิบัติของนบีมุหัมมัด ﷺ เป็นสำคัญ⁴⁴

ในด้านนิสัยและบุคลิกภาพ จากที่เคยคลั่งไคล้ในเจวีศรูปปั้นและหวงจาริตประเพณีของบรรพบุรุษ เขากลับรักและห่วงหาอาลัยอิสลาม รักอัลลอฮ์ รักนบีมุหัมมัด และรักอัลกุรอาน ท่านยอมเสียดสละทุกอย่างเพื่อฮัจญ์และเชิดชูสิ่งเหล่านี้เหนือสิ่งใด ๆ ในชีวิต (al-Bukhārī, 1987:32/61: 6632) ท่านปรารถนาอย่างแรงกล้าเพื่อจะให้อิสลามได้แพร่ขยาย นำความสุขไปให้แก่มนุษย์ทั่วทุกมุม โลก ดังที่ได้นำความสุขความสำเร็จมาให้ท่านได้สัมผัสมาแล้ว

จากที่เคยใช้ชีวิตเรื่อยเปื่อยไร้สาระ เทียวเตร่ตามงานมโหรีสพประจำปีในตลาด ‘อุกาษา’ หรือคัมสุรา⁴⁵ จับกลุ่มพูดคุยในสิ่งที่จำเจซ้ำซาก ณ แหล่งชุมนุมชาวคูร์อัยช ท่านกลับกลายเป็นคนที่เห็น

⁴⁴ ในจดหมายของท่านที่เขียนถึงบรรดาแม่ทัพและข้าหลวงแคว้นต่าง ๆ ท่านจะเตือนคนเหล่านั้นให้สำนึกในคุณลักษณะของอัลลอฮ์เช่นนี้เสมอ ดู Muhammad Hamidullah, 2001

⁴⁵ ท่านอุมัรเคยปลอบใจนักโทษคัมสุราหลังจากที่ถูกเชี่ยนอย่างหนักว่า “ฉันเองก็เคยคัมสุราเหมือนคนอื่น ๆ ในสมัยญาฮิลียะฮ์” (Ibn al-Jawzī, 2004: 96)

ค่าของเวลา มุ่งมั่น พากเพียรศึกษาความรู้อัลกุรอานกับท่านนบี Muhammad จนกระทั่งได้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องอิสลามมากที่สุด⁴⁶

จากคนที่มีความตั้งใจที่แข็งแกร่ง กัดขี้ ข่มเหงคนอื่น⁴⁷ ได้กลายมาเป็นคนใจเปราะบางที่สงสารเห็นใจแม้กระทั่งต่อสัตว์ที่ต่ำต้อยอย่างอูฐ⁴⁸

จากชีวิตที่เอาแต่เสพสุขไปวัน ๆ ท่านกลายมาเป็นคนที่เฝ้าครุ่นคิดเพื่อหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์และทางที่จะได้รับความสุขในโลกอาคิรัต

เวลาที่ท่านมีอยู่ ช่างน้อยเสียจนไม่มีเวลาที่จะทำในสิ่งที่ไร้สาระ หน้าที่ ๆ จะต้องปฏิบัติต่ออัลลอฮ์ ต่อท่านนบี ต่อศาสนา ต่อครอบครัวต่อสังคมและต่อตัวเอวอนั้นช่างมากล้นจนเกือบไม่สามารถบริหารเวลาได้

ต่ออัลลอฮ์ ต่อพระเจ้า ท่านจะปฏิบัติภารกิจทุกอย่างอย่างเข้มงวด ท่านจะเลือกปฏิบัติสิ่งที่อัลลอฮ์ชื่นชอบและมีผลบุญมากที่สุด แม้ว่าจะต้องอดทนและอดกลั้นหรือมีทางเลือกอื่นที่ผ่อนผันและอนุโลม เช่น การละหมาดวิคิร⁴⁹ เมื่อนบีถามว่า ท่านละหมาดตอนไหน? ท่านตอบว่า ฉันละหมาดในช่วงสุดท้ายของกลางคืน เพราะช่วงนั้นคือช่วงที่ดีที่สุด แม้ต้องลุกขึ้นต่อสู้กับความเจ็บปวดและความมืดก็ตาม

อิสลาม ใ้รายงานว่า ท่านอุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ จะทำการละหมาดนานเท่าที่ท่านต้องการ จนกระทั่งเมื่อถึงช่วงสุดท้ายของกลางคืน ท่านจะปลุกคนในบ้าน โดยกล่าวว่า “อัสเศาะลาฮฺ” และพร้อมกับอ่านอายะฮ์นี้ (Ibn al-Jawzi, 2004: 73)

﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ ﴾

ط: 132

ความว่า : เจ้าจงสั่งให้ครอบครัวทำการละหมาด และจงอดทนในการกระทำ

นั้น (ฎอฮา : 132)

สิ่งที่ท่านกลัวที่สุดในชีวิต คือ นรกของอัลลอฮ์ กลัวว่าจะปฏิบัติหน้าที่ไม่สมบูรณ์ จะต้องถูกสอบสวนและถูกลงโทษในวันอาคิรัต ท่านเคยเอามือชนไก๊ ๆ กองไฟแล้วกล่าวว่า “อิบน์ค็อฎฎ็อบ เจ้าจะอดทนกับมันได้ไหม?”

⁴⁶ ดู หัวข้อย่อย 2.2.3 : การศึกษา

⁴⁷ ท่านเคยเขียนทาสหญิงอย่างหนักหน่วงจนแตกจากมือเพราะ โกรธเคืองที่นางเข้ารับอิสลาม กระทั่งอูฐบึกุรผ่านมาเห็นและขอไถ่ตัวนาง (‘Abd al-Rahmān al-Sharqawī, n.d. : 8)

⁴⁸ ท่านเคยเขียนผู้ที่ยับยั้งทุกคืนค้ำบนหลังอูฐมากเกินกว่ากำลังของมัน (Ibn al-Jawzi, 2004: 73)

⁴⁹ ละหมาดวิคิร คือละหมาดที่มีจำนวนร็อกฮ์เป็นคี่ ที่กระทำกันหลังจากเสร็จสิ้นการละหมาดต่าง ๆ ในภาคกลางคืนเริ่มตั้งแต่หลังละหมาดอิชาฮ์จนถึงก่อนเข้าเวลาสุบฮ์ เป็นละหมาดนาฬิละฮ์ที่ท่านนบี Muhammad ใ้ปฏิบัติและท่านไม่เคยละทิ้งแม้ว่าจะอยู่ในเวลาเดินทางก็ตาม ดู Sayyid Sabiq, 1985 : 1/191-194

ท่านเคยหิบก้อนดินขึ้นมา และกล่าวว่า “ เป็นการดีเหลือเกินหากฉันเป็นก้อนดินนี้ เป็นการดีหากฉันไม่ถูกสร้าง เป็นการดีหากฉันไม่คลอดฉัน เป็นการดีหากฉันไม่เป็นสิ่งใด ๆ ”

ท่านเคยกล่าวว่า “หากเป็นแกะให้คนในครอบครัวเชือดกินยังดีกว่าเป็นมนุษย์” (Ibn al-Jawzi, 2004: 117)

ท่านอนัส อิบน์ มาลิกยังได้รายงานว่าวันหนึ่งท่านได้ออกไปธุระกับท่านอุมร์ เมื่อกลับมา ท่านก็ได้แยกเข้าในกำแพงบ้าน แล้วท่านก็ได้ยินท่านอุมร์พูดว่า “ อุมร์ อะมีรุลมุมินีน หรือนี้.. พอแล้ว พอแล้ว ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ โอ้ลูกชายของอัล-ค็อฎฏ็อบ เจ้าจงเกรงกลัวต่ออัลลอฮ์ หรือหากไม่ก็เจ้าจะถูกอัลลอฮ์ลงโทษอย่างแน่นอน (Abi Na'im al-Ashbahani, 1998: 1/40)

ทั้งนี้ เพราะท่านเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงภาระความรับผิดชอบของมนุษย์ที่ต้องกระทำบนโลกคุณตาและจะถูกสอบสวนอีกในวันอาคิรต์

บทอัลกุรอาน ถือเป็นสิ่งที่สะกิดความรู้สึกรู้สึกของท่านมากที่สุด ท่านมักจะร้องไห้เสมอเมื่อครุ่นคิด หรือ ได้ยินบทอัลกุรอานเกี่ยวกับการสอบสวนในวันอาคิรต์ การลงโทษในนรก หรือนึกถึงบุญคุณของอิสลามที่มีต่อตัวท่าน ๆ กล่าวว่า (Ibn al-Jawzi, 2004: 128)

حاسبوا نفوسكم قبل أن تحاسبوا، وزنوا نفوسكم قبل أن توزنوا أهون عليكم في

الحساب غدا أن تحاسبوا نفوسكم اليوم، وتزينوا للعرض الأكبر ﴿يَوْمَئِذٍ

تَعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنْكُمْ خَافِيَةٌ﴾ ﴿١٨﴾

พวกท่านจงคำนวณตัวเองก่อนที่จะถูกคำนวณ (ในวันอาคิรต์) พวกท่านจงชั่งตัวเองก่อนที่จะถูกชั่ง เป็นการสบายสำหรับท่านในการสอบสวนครั้งนี้ด้วยการตรวจสอบตัวเองในวันนี้ และด้วยการเตรียมตัวก่อนเพื่อเข้าสู่การเปิดโปงครั้งยิ่งใหญ่ ((ในวันนั้น พวกเจ้าจะถูกเปิดโปง ไม่มีสิ่งซ่อนเร้นใดที่หายลึบเลื่อนไปจากตัวเจ้า) (อัล-หาคะฮ์ : 18)

อนัส อิบน์ มาลิกและอับดุลอักบัร อิบน์อุยัยษได้รายงานถึงการสนทนาระหว่างท่านนบี มุหัมมัด ﷺ กับท่านอุมร์ว่า

عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله ﷺ : دخلت الجنة فرأيت قصرا من

ذهب فقلت لمن هذا القصر؟ فقالوا : لشاب من قريش، فظننت أبي هو،

فقالوا : لعمر بن الخطاب ، فأردت أن أدخله فذكرت غيرتك، فقال يارسول

الله أعليك أعمار؟

ورواه أبو بكر بن عياش عن حميد، فقال عليك يغار يارسول الله ؟ وهل هدايني

الله عزوجل إلا بك؟ وهل رفعتني الله إلا بك ؟ وهل من علي إلا بك؟ وبكى

อนัส อิบนุ มาลิกเล่าว่า ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า ฉันได้เข้าไปในสวรรค์ และฉันได้เห็นประสาททองหลังหนึ่ง ฉันจึงถามว่า ประสาทหลังนี้เป็นของใคร พวกเขา ก็ตอบว่า เป็นของชายหนุ่มชาวกูร์รอซคนหนึ่ง ฉันเลยคิดว่า เขาคนนั้นต้องเป็นฉันแน่ ๆ พวกเขาเลยบอกว่า เป็นของอุมร์ อิบนุ อัล-ค็อฎฏ็อบ ฉันนี่ก็อยากจะเข้าไปข้างในแต่เกิดนึกถึงความขี้หึงของท่านก่อน ท่าน (อุมร์)เลยกล่าวว่า ฉันหึงท่านด้วยหรือ โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ? และมีรายงานเพิ่มเติมจากอบูบักร์ อิบนุอียาซจากหุมียคว่า ท่านอุมร์ ได้กล่าวว่า ฉันหึงต่อท่านด้วยหรือโอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ? ฉันนี่ไม่ใช่เพราะท่านคอกหรือที่ได้รับทางนำจากอัลลอฮ์ ไม่ใช่เพราะท่านคอกหรือที่อัลลอฮ์ได้ยกเกียรติฉัน ? ไม่ใช่เพราะท่านคอกหรือ ที่พระองค์ทรงประทานความจำเริญต่อตัวฉัน แล้วท่านก็หลั่งน้ำตาร้องไห้ (Abi Na'im al-Aṣbahānī, 1998: 1/51)

อับดุลสสอ อิบนุซิดาด กล่าวว่า : “ฉันได้ขียนอุมร์ อ่านสุเราะฮ์ยูซุฟ ในละหมาดศุบหฺ แล้วฉันก็ได้ยินเสียงสะอื้นของท่าน โดยที่ฉันอยู่ที่แถวสุดท้าย ซึ่งท่านได้อ่าน (Ibn al-Jawzī, 2004: 120)

﴿ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بِنِّي وَحَزَنِي إِلَى اللَّهِ ﴾

يوسف : 86

ความว่า : (ท่านนบีอะโก๊บบ บิดาของนบียูซุฟ) ได้กล่าวว่า ฉันขอระบายความกังวลและเสียใจต่ออัลลอฮ์เพียงผู้เดียวเท่านั้น

(ยูซุฟ : 86)

บางที่ท่านร้องไห้ในละหมาดจนกระทั่งเป็นลมสลบไป ท่านร้องไห้ด้วยความกลัวอัลลอฮ์ กลัวไฟนรก กลัวการสอบสวน ท่านร้องไห้จนกระทั่งที่ใบหน้าเกิดรอยสีด้าสองเส้น (al-Suyūṭī, 1952: 116)

อิสลามได้เข้ามามีอิทธิพลแม้แต่ในด้านอาหารการกินและการแต่งกายของอุมร์ อิบนุ อัล-ค็อฎฏ็อบ เพราะด้วยความหวังที่จะได้มีชีวิตที่สมบูรณ์ในโลกอาคิรติ ทำให้ท่านยอม “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” ยอมอดทน ยอมรับประทานสิ่งที่ไม่อร่อย ยอมนั่งเสื่อผ้าที่หยาบ ๆ ราวากูก ๆ และเต็มไปด้วยรอยปะชุน เพราะท่านกลัวว่าหากใช้ชีวิตอย่างหรูหราสุขสบายในคุณยามี้แล้ว ในอาคิรติอาจจะไม่ได้รับสิ่งดี ๆ อย่างนี้อีก ดังที่มีบทอัลกุรอานในสุเราะฮ์อัล-อะหฺก็อฟ อายัตที่ 20 ว่า

﴿ أَذْهَبْتُمْ طِبْيَتَكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا ﴾

الأحزاب : 20

ความว่า : พวกเจ้าได้ทำให้สิ่งดี ๆ ของพวกเจ้าหายหมดไปกับชีวิตในโลกคุณยามี้แล้ว

(อัล-อะหฺก็อฟ : 20)

ท่านเคยพูดว่า

والذي نفسي بيده لولا تنقص حسناتي لخالطتكم في لين عيشكم

ขอสาบานกับผู้ที่ชีวิตฉันอยู่ให้พระหัตถ์ของพระองค์ หากความดีของฉันไม่ขาดไป
ฉันคงจะร่วมใช้ชีวิตที่หรูหรากับพวกท่าน (Ibn al-Jawzi, 2004: 103)

เรื่องแต่งกาย ท่านมีเสื้อผ้าเพียงไม่กี่ชุด เป็นผ้าหยาบ ๆ เมื่อขาดหรือแตกรอย ท่านจะ
ปะชุนมันแล้วใส่ต่อไป คิงที่อัล-หะซัน ได้รายงาน ว่า สมัยที่ท่านเป็นเคาะลีฟะฮ์ ท่านเคยเห็นเสื้อที่ท่านใส่
ตอนกล่าวคุฏบะฮ์ มีรอยปะถึง 12 รอย ซึ่งครั้งหนึ่ง ท่านอุ้มร้อออกมาละหมาดมุมอะฮ์ช้ากว่าปกติ ท่านขอ
โทษต่อประชาชนที่ทำให้พวกเขาต้องคอยนาน ท่านบอกว่า ที่มาช้าเพราะต้องซักเสื้อและรอให้แห้ง
เนื่องจากมีเสื้อผ้าเพียงชุดเดียว (Ibn al-Jawzi, 2004: 101)

การบริโภคอาหาร แม้ว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่ปรุงอาหารเก่ง แต่ท่านเลือกที่จะกินอาหารที่
ง่าย ๆ และไม่อร่อย ไม่กินเพราะอยาก แต่จะกินเพราะหิว เพื่อประทังชีวิตให้ได้รับใช้อัลลอฮ์เท่านั้น
เพราะท่านต้องการจะให้ได้รับความสุขมากที่สุดในโลกอาคิรัต ท่านกล่าวว่าหากจึงบริโภคสิ่งเริ่ดอร่อย
บนโลกคุณขานี้แล้ว ในโลกอาคิรัตจะต้องอดบริโภคของดี ๆ ไป

ครั้งหนึ่ง มีคนมาจากอิรัก ท่านเห็นพวกเขากำลังกินอาหารอยู่ ท่านกล่าวว่า โอ้ ชาวอิรัก!
หากฉันต้องการ ฉันก็คงปรุงอาหารที่ดีกว่านี้ให้พวกท่านรับประทาน แต่เราขอมเสียดสิ่งคุณขานของเรา
กับสิ่งที่เราจะได้รับในวันอาคิรัต เพราะเราได้ยินอัลลอฮ์บอกว่า (Ibn al-Jawzi, 2004: 100)

﴿ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا ﴾

الأحقاف: ٢٠

ความว่า : พวกเจ้าได้ทำให้สิ่งดี ๆ ของพวกเจ้าหายหมดไปกับชีวิตในโลกคุณขาน
แล้ว

(อัล-อะหุกัฟ : 20)

วันหนึ่ง ท่านเห็นอับดุลลอฮ์ อิบน์ญาบิรกำลังหิวเนื้อก้อนหนึ่ง

อุมร์ : น้ำมันอะไรกัน ท่านญาบิร?

ญาบิร : ฉันรู้สึกอยากกินเนื้อ เลยซื้อมันมา

อุมร์ : ทุกครั้งที่ท่านเกิดความรู้สึกอยากแล้วท่านไปซื้อหรือ? ท่านไม่กลัวอาชัณนีหรือ

﴿ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا ﴾

الأحقاف: ٢٠

ความว่า : พวกเจ้าได้ทำให้สิ่งดี ๆ ของพวกเจ้าหายหมดไปกับชีวิตในโลกคุณขาน
แล้ว

(อัล-อะหุกัฟ : 20)

และอับดุลลอฮฺ บุตรชายท่านเองก็เคยถูกท่านตักเตือนเมื่อพบว่ามิเนื้ออยู่ในบ้าน

อุมร์ : นี่ เนื้ออะไรกัน?

อับดุลลอฮฺ : ฉันทูสึกอยากกินมัน

อุมร์ : ทุกครั้งที่เจ้าอยากจะกินอะไร เจ้าจะต้องได้กินหรือ? เพียงพอแล้วที่คน ๆ หนึ่งจะ
ถือเป็นคนชั่ว หากเขากินทุกสิ่งที่เขาอยากกิน (Ibn al-Jawzi, 2004: 128)

การแต่งกายและการรับประทานอาหารในลักษณะที่กล่าวมา ได้เป็นที่รับรู้ของ
ประชาชนเป็นอย่างดี กระทั่งบางคนที่ทนดูท่านครากคร่าไม่ได้ถึงกับมาบอกกับฮัฟเซาะฮฺ ลูกสาวของ
ท่าน เพื่อให้ช่วยไปพูดกับท่านให้แต่งตัวและกินอาหารที่ดีกว่า เพราะรัฐอิสลาม ได้มีเศรษฐกิจเฟื่องฟู มั่ง
คั่งแล้ว ฮัฟเซาะฮฺจึงมาพูดปลอบท่านว่า

ฮัฟเซาะฮฺ : โอ้ ท่านอะมีรุลมุมินีน! เป็นการดีหากท่านสวมเสื้อที่นุ่มกว่าเสื้อที่ท่านใส่อยู่
ขณะนี้ และกินอาหารที่อร่อยกว่าที่ท่านกินอยู่นี้ เพราะอัลลอฮฺได้ทำ
เศรษฐกิจให้มั่งมี และทำให้ทรัพย์สินสมบัติเพิ่มพูนแล้ว

อุมร์ : ฉันทขอคัดค้านเจ้า เจ้าไม่นึกหรือสิ่งที่ท่านนับถือประสบในชีวิต?

แล้วท่านก็ได้เล่าประวัติความเป็นอยู่ในช่วงต่างๆของชีวิตท่านนบี ﷺ ให้นางฟัง
จนกระทั่งนางพลอยร้องให้น้ำตาคลอไปด้วย

นี่คือบางตัวอย่างที่แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อแนวคิดและบุคลิกภาพของ
อุมร์ อิบน์ค็อฏฏ็อบ ๗ บุรุษที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้ตั้งฉายาว่า “อัล-ฟารุก” (ผู้แยกแยะความดีออกจาก
ความชั่ว) (Ibn al-Jawzi, 2004:20) ซึ่งอิสลามได้เข้ามากำหนดบทบาทและความประพฤติของท่านในทุก
ด้าน จนกระทั่งภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี จากนายอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ ชาวสามัญชนแห่งเมืองมัก
กะฮฺ ได้พลิกเปลี่ยนแปรผันมาเป็นเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงธรรมผู้ยิ่งใหญ่แห่งเมืองมะดีนะฮฺที่ปกครองอาณา
บริเวณที่กว้างใหญ่ในดินแดนตะวันออกกลาง

2.1.7 ครอบครัว

เป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่จะต้องมีการครอบครัว มีบ้าน มีภรรยาและมีลูกหลานสืบ
วงศ์ตระกูล ดังที่สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น สัตว์ หรือ พืชต่าง ๆ ที่ต้องมีการขยายหรือสืบพันธุ์ ดังนั้น คนทุก
ชาติในโลก จึงถือการแต่งงานเป็นประเพณีที่มีเกียรติและเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองและวงศ์ตระกูล พวกเขา
จึงเฉลิมฉลองงานดังกล่าวในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยความยินดียินดี

อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏ็อบ ก็เช่นเดียวกัน ตลอดชีวิตของท่าน ๆ ได้ผ่านการแต่งงานกับ
สตรีทั้งหมด 8 คน และมีบุตรรวมกันแล้ว 13 คน ด้วยกัน ดังนี้ (Sami ibn ‘Abdullah, 2006: 16)

ภรรยา	บุตรที่เกิดจากนาง
ไชนับ อิบนะตุ มัซอูน	อับดุลลอฮ์ อับดุลเราะหฺมาน อัล-อักบร หัฟเซาะฮ์ อุมมุลมุมินีน
อุมมุกัลซุม อิบนะตุ ญัรวัล อัล-เคาะซาอียะฮ์	อุมัยยุดดอลอฮ์ ซัยด์ อัล-อัศรียุร
ญะมีละ อิบนะตุ ซาบิต อัล-เอาลีฮ์	อาศิม
อุมมุกัลซุม อิบนะตุ อะลีฮ์ อิบน์ อะบีฏอลิบ	ซัยด์ อัล-อักบร รูกัยยะฮ์
อุมมุกะอิม อิบนะตุ อัล-ฮาริษ อิบน์ฮิซาม	ฟาฏิมะฮ์
อาดิกะฮ์ อิบนะตุ ซัยด์	อียาดุ
ฟุฏัยยะฮ์	อับดุลเราะหฺมาน อัล-เอาลีฮ์ ไชนับ
ลูัยยะฮ์	อับดุลเราะหฺมาน อัล-อัศรียุร

ไชนับ อิบนะตุ มัซอูนภรรยาคนแรกนั้น ท่านได้แต่งงานกับนางเมื่ออายุท่านยังไม่ถึง 20 ปี⁵⁰ ตามธรรมเนียมของชนรุ่นก่อน ๆ ทุกเชื้อชาติที่มักจะเริ่มมีชีวิตคู่ในขณะที่อายุยังน้อยเมื่อเทียบกับคนสมัยปัจจุบันและเมื่อนางได้เข้ารับอิสลามเมื่ออายุ 26 ปี นางก็ได้เข้ารับอิสลามพร้อมกับลูก ๆ ทั้ง 3 คน และต่อมาเพียงไม่กี่ปี นางก็ได้สิ้นชีวิตลงที่เมืองมักกะฮ์ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ฮิจเราะฮ์ครั้งยิ่งใหญ่ซึ่งท่านอุมัรได้พาลูก ๆ อพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ในปี ฮ.ศ. 1 พร้อม ๆ กับชาวมุสลิมแห่งเมืองมักกะฮ์ที่ต่างทยอยพากันละทิ้งฐานและอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ เดินทางอพยพเป็นระยะทางกว่า 400 กิโลเมตรไปยังเมืองมะดีนะฮ์ เพื่อสามารถสร้างชีวิตใหม่ที่สอดคล้องกับหลักการอิสลามที่พวกเขาเชื่อมั่นและเชิดชู นอกจากนี้นางยังเป็นมารดาของอับดุลลอฮ์ และหัฟเซาะฮ์ โดยอับดุลลอฮ์นั้นในภายหลังได้เป็นปราชญ์คนสำคัญของเมืองมะดีนะฮ์และยังเป็นผู้ช่วยส่วนตัวของท่านอุมัร ส่วนหัฟเซาะฮ์ได้เป็นภรรยาของท่านนบีมุหัมมัดﷺ และได้รับพระราชทานตำแหน่งสูงสุดจากอัลลอฮ์ให้เป็น “อุมมุลมุมินีน”⁵¹ หรือมารดาแห่งศรัทธา

⁵⁰ การประมาธอายุของท่านเมื่อเริ่มแต่งงานครั้งแรกกับไชนับว่ายังไม่ถึง 20 ปีนั้น ฮิดคัมคำบอกเล่าของอุมัรเองว่า “ฮัฟเซาะฮ์ บุตรคนที่สองของท่านเกิดก่อนที่ท่านนบีมุหัมมัดﷺ จะประกาศศาสนา 5 ปี” ดู Ibn Sa'ad, 1968 : 8/81

⁵¹ ตำแหน่งอุมมุลมุมินีน ถือเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติที่สุดสำหรับหญิงชาวมุสลิม ซึ่งอัลลอฮ์ได้ประทานให้แก่เฉพาะบรรดาภรรยาของท่านนบีﷺ เท่านั้น ตามที่มีระบุในสุเราะฮ์อัล-อะหฺزاب อาอ์ตที่ 6 โดยผู้ได้รับตำแหน่งนี้จะได้รับผลบุญจากการทำดีต่าง ๆ เป็นสองเท่าของผู้หญิง

อุมมุกัลซุม อิบนะตุ ญุรวัต อัล-เคาะซาอียะฮฺ เป็นภรรยาของท่านตั้งแต่สมัยก่อนเข้ารับอิสลาม ครั้นเมื่อท่านเข้ารับอิสลาม นางกลับไม่ยอมรับ ทั้งสองเลยหย่าจากกัน (Ibn Hajar al-'Asqalāniy (al-Isabbah fī Tamyiz al-Ṣahābah), n,d:2/628)

ญะมีละ อิบนะตุซาบิต อัล-เอาสียฺ เป็นชาวอาหรับมะดีนะฮฺ ท่านแต่งงานกับนางในปี ฮ.ศ.7 และหย่ากันโดยไม่ทราบสาเหตุในสมัยอบูบักร (Ibn 'Abdulbarr, n,d: 2/81)

อาติกะฮฺ อิบนะตุซัยคุ แต่งงานเมื่อปี ฮ.ศ. 12. เป็นภรรยาที่อยู่กันจนกระทั่งท่านเสียชีวิต (Ibn 'Abdulbarr,n,d: 2/106)

อุมมูหะกีม อิบนะตุอัล-หาริช อิบนูฮิษาม แต่งงาน ปี ฮ.ศ. 18 (al-Mizzī, 1980: 5/299)

อุมมุกัลซุม อิบนะตุอะลียฺ อิบนู อะบีฏอลิบ เป็นหลานของนบีมุหัมมัดﷺ ท่านแต่งงานกับนางในขณะที่นางอายุยังน้อยด้วยความหวังเพื่อจะได้เชื่อมสายสกุลกับท่านนบีมุหัมมัดﷺ เป็นภรรยาที่อยู่กันจนกระทั่งท่านเสียชีวิต (Ibn Sa'ad, 1968: 8/463)

ฟุัยฮะฮฺและอุซัยยะฮฺคือภรรยาที่เป็นทาสี (Samī ibn 'Abdullah, 2006: 16)

2.2 การดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ

2.2.1 ความหมายของตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ

เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมและไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ ทั้งนี้ เพราะปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของแต่ละคนนั้น ถ้าพึ่งตัวคนเดียว ย่อมไม่อาจจะจัดหาให้ได้ครบตามใจปรารถนา จึงจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน และต้องอยู่กันเป็นหมู่เหล่า เป็นสังคม และเมื่อรวมตัวกันเป็นสังคมแล้วก็จะต้องมีผู้นำสูงสุด เพื่อทำหน้าที่บริหารและพัฒนาสังคมนั้นให้อยู่ดีกินดีและมีความสุข ซึ่งผู้นำสูงสุดที่รับผิดชอบภารกิจนี้มีชื่อเรียกต่าง ๆ นานา เช่น พระราชา จักรพรรดิ ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี แต่สำหรับในรัฐอิสลามแล้วตำแหน่งผู้นำสูงสุดเช่นนี้มีชื่อเรียกว่าเคาะลีฟะฮฺ หรือ อะมีรุลมุมินีน หรือ อิมามุลมุสลิมีน

'เคาะลีฟะฮฺ' เป็นคำภาษาอาหรับ มีรากศัพท์มาจากคำว่า เคาะละฟะ (خلف) แปลว่า ผู้แทน หมายถึง ผู้มาแทนนบีมุหัมมัดﷺ ในการทะนุบำรุงศาสนาและบริหารกิจการ โลกคุณยา (Ghālib Abd al-Kaḥī, 1983: 82) เคาะลีฟะฮฺจึงมีหน้าที่ปกครอง ปกป้องและรักษาสิทธิประโยชน์ของมนุษย์ด้วยหลักธรรมของพระผู้เป็นเจ้า ไม่ใช่อำนาจปกครองตามอำเภอใจเพราะเป็นเพียงผู้รักษากฎหมายของพระ

มุสลิมทั่วไป นางไม่สามารถจะแต่งงานกับผู้อื่นต่อไปหลังจากที่ท่านนบีﷺ ได้เสียชีวิต นางมีสิทธิได้รับจากราชโอรสของรัฐบาลอิสลาม และนางคือบุคคลที่มีค่าปานาญตอบแทนสูงสุดในบรรดาประชาชนทั้งหมดของรัฐอิสลาม

เจ้าที่รับผิดชอบต่อประชาชนในฐานะเป็นผู้นำทางการเมืองและศาสนา อีกทั้งต้องวางตนอยู่ภายใต้กฎหมายและมีสถานภาพทางสังคมเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป

นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْثُرُ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا ؟ قَالَ : فَوَا بَيْعَةَ الْأَوَّلِ فَلَاوَلِّ أَعْطَاهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ))

(رواه البخاري رقم 3268)

ความว่า : อบิสุรียเราะฮ์ ﷺ เล่าว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า “ชาวอิสราเอลนั้น ถูกปกครองโดยบรรดานบี เมื่อนบีคนหนึ่งเสียชีวิตลงก็จะมีนบีอื่นขึ้นมาแทน และแท้จริงแล้ว ไม่มีนบีอีกต่อไปหลังจากฉัน แต่จะมีเคาะลีฟะฮ์ และมีจำนวนหลายคน” พวกเขา (สะหะฮะฮ์) ถามว่า “แล้วท่านจะตั้งอะไรแก่พวกเรา ?” ท่านตอบว่า “ดูเจ้าจงให้สัตยาบันต่อที่ละคนทีละคน จงให้สิทธิ (ให้ความรักดี) ต่อพวกเขา เพราะพระองค์อัลลอฮ์จะทรงสอบสวนพวกเขาในสิ่งที่พระองค์มอบให้พวกเขาดูแล”

(บันทึกโดย al-Bukhārī, 1987 : : 3268)

มะหฺมูด ชากีร์ (Mahmūd Shākīr, 1990: 3/21) ได้กล่าวในหนังสือ Tarīkh Islāmī ว่า

อัล-คิลาฟะฮ์ คือ การสืบช่วงของมุสลิมคนหนึ่งเพื่อปกครองมนุษย์ตามครรลองของอัลลอฮ์ซึ่งพระองค์ทรงพอพระทัยในครรลองดังกล่าวสำหรับปวงบ่าวผู้ศรัทธา ซึ่งถือเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต แท้จริงแล้ว กฎหมายเพียงอย่างเดียวนั้นไม่พอเพียงในการแก้ปัญหาต่างๆ ในสังคม และเพื่อให้กฎหมายสามารถแก้ปัญหาและนำความสุขสู่มนุษย์ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีอำนาจบริหาร ดังนั้น อัลลอฮ์ จึงได้กำหนดกฎเกณฑ์การบริหารงานและการปฏิบัติการตามคัวบทกฎหมายที่ใช้ในการบริหารบ้านเมือง พร้อม ๆ กับกฎหมายต่าง ๆ บนแผ่นดิน

อับดุลลอฮ์ อัล-กอรียฺ (Abd Allah al-Qarī) ได้เขียนใน Detik Perang Saudāra dan Penyebaran Islam Zaman Khulafa' Arrasyidin. ซึ่งถูกแปลเป็นภาษาไทยในชื่อ “สี่เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม” โดยคลมบรรณ บากา ว่า

เคาะลีฟะฮ์ถูกนิยามว่าเป็นประมุขของรัฐซึ่งได้รับการเลือกตั้ง อำนาจของเคาะลีฟะฮ์ไม่ถูกจำกัดโดยรัฐธรรมนูญ หรือสถาบันทางการเมืองใด ๆ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นผู้เผด็จการหรือมีอำนาจไม่จำกัด เพราะเคาะลีฟะฮ์ต้องใช้อำนาจให้เป็นไปตามบทบัญญัติคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านศาสดา “อาจกล่าวได้ว่า สี่เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรม ถูกกำหนดให้เป็นผู้ทำหน้าที่เผยแพร่คำประกาศแห่งศรัทธาใน

พระผู้เป็นเจ้าไปสู่มนุษยชาติ พวกเขาได้ถือธงแห่งอิสลามและนำมันไปทั่วทุกมุมโลกอย่างแข็งขัน คำสอนของท่านศาสดาได้ให้ชีวิตใหม่แก่พวกเขา ภายในเวลาสามสิบปีเท่านั้น พวกเขาได้สร้างอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่กว่าอาณาจักรโรมันขึ้นได้

(คลมนรจน บากา, 2543 : ปกหลัง)

2.2.2 การรับตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 632 ท่านเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีส ได้ล้มป่วยหนัก ท่านเห็นว่าอาการป่วยของท่านครั้งนี้คงเป็นวาระสุดท้ายแห่งชีวิต สิ่งที่ท่านรู้สึกกระวนกระวายมากที่สุดคือ อนาคตของประชาชน อนาคตของรัฐใหม่ที่เพิ่งก่อร่างสร้างตัวท่ามกลางวงล้อมของเหล่าศัตรูทั้งจักรวรรดิโรมันตะวันออก จักรวรรดิเปอร์เซีย ตลอดจนชนบทกลุ่มต่าง ๆ ที่สูญเสียดุลประโยชน์อันเนื่องมาจากการก่อตัวของรัฐอิสลามมะดีนะฮ์ ท่านเห็นว่าในสภาวะการณ์เช่นนี้จำเป็นต้องมีรัฐอิสลามมะดีนะฮ์จะต้องมีผู้นำรัฐที่สามารถพิทักษ์ ปกป้อง และสานต่ออุดมการณ์แห่งรัฐในอันที่โครงการนำปวงมนุษย์สู่การเป็นประชาชาติตัวอย่าง เป็นผู้ปลดแอกปวงมนุษย์ให้เป็นอิสระจากอิทธิพลของวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ให้มีมาตรฐานชีวิตที่ดี มีเกียรติ ได้รับสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายที่ยุติธรรมของพระผู้เป็นเจ้า ผู้อภิบาลแห่งสากลโลก ที่ต้องการให้ปวงมนุษย์ได้ “อยู่ดีมีสุข” อย่างแท้จริง ท่านจึงเรียกคณะที่ปรึกษาหลายคนมาประชุมเพื่อสรรหาบุคคลที่เหมาะสมที่สุดสำหรับภารกิจที่ยิ่งใหญ่นี้

หะสัน อิบน์ อับดุล-หะสัน (Hasan ibn Abi al-Hasan) ได้กล่าวว่า

เมื่อท่านอับดุลอะซีสได้ล้มป่วยหนัก ท่านเห็นว่าวาระสุดท้ายของชีวิตคงมาถึงแล้ว ท่านจึงเรียกผู้คนเข้าพบท่าน ท่านกล่าวว่า “ บัดนี้ ฉันได้ประสบกับสิ่งที่ท่านเห็น และฉันเห็นว่าการตายของฉันได้มาถึงแล้ว บัดนี้อัลลอฮ์ได้ยกเลิกคำสัตยาบันของพวกท่านจากตัวฉัน และได้คลายสิ่งผูกมัดต่าง ๆ ระหว่างฉันกับท่าน และได้มอบภารกิจของท่านคืนกลับให้ท่าน ดังนั้น ท่านจงเลือกผู้นำที่ท่านชอบ เพราะหากท่านเลือกผู้นำในตอนที่ฉันยังมีชีวิตอยู่ย่อมเป็นการที่จะไม่ทำให้ท่านเกิดขัดแย้งกันเองหลังจากฉัน” พวกเขาจึงดำเนินการในเรื่องดังกล่าวและหาวิธีการแก้ปัญหา แต่ปรากฏว่า พวกเขาไม่สามารถจะตกลงกันได้ พวกเขาเลยรายงานว่า ท่านจงเสนอแก่พวกเราเถอะ โอ้ท่านเคาะลีฟะฮ์แห่งเราะสุลุลลอฮ์ ! ท่านตอบว่า ฉันเกรงว่าพวกท่านจะขัดแย้งกัน (หากฉันเสนอชื่อผู้นำ) พวกเขาตอบว่า ไม่หรือ ท่านจึงกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงให้สัญญาว่าจะพอใจ (กับเสนอของฉัน) พวกเขาตอบว่า ตกลง (พวกเราให้สัญญา) ท่านกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นพวกท่านจงให้เวลาแก่ฉัน ฉันจะพิจารณาคนที่เหมาะสมทั้งกับอัลลอฮ์ กับศาสนาของพระองค์ และกับปวงบ่าวของพระองค์ อนุ

บักร์เลยเรียกท่านอุสมาน อิบน์ อัฟฟานเข้าพบ ท่านกล่าวว่า ท่านจงเสนอใครสักคน ให้แก่ฉัน เพราะท่านคือผู้ที่เชี่ยวชาญในมุมมองของฉัน อุสมานเลยกล่าวว่า “อุมร์” ท่านเลยตอบว่า ฉันท่านจงเขียนซิ แล้ว (อุสมาน) ก็ได้เขียน (คำสั่งแต่งตั้งว่าที่เคาะลีฟะฮ์หลังท่านอุมัยยิด) จนกระทั่งมาถึงตอนจะระบุชื่อ ท่านก็เป็นลมไม่รู้สติตัวไป ต่อมาจึงรู้สติตัว และสั่งว่า จงเขียนว่า “อุมร์” (Ibn al-Jawzī, 2004: 42)

อัล-วากีดี (al-Wāqidī) ได้รายงานไว้ว่า ก่อนที่ท่านอุมัยยิด จะตัดสินใจเลือกให้ท่านอุมร์ ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์แทนท่าน ท่านได้เรียกอับดุลเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟู เข้าเพื่อปรึกษาเกี่ยวกับความเหมาะสมของอุมร์ ซึ่งอับดุลเราะหฺมานย้ำว่า ท่านอุมัยยิดรู้จักอุมร์ดีอยู่แล้ว จากนั้นท่านยังได้เรียกอุสมานเข้าพบ ท่านอุสมานก็บอกเหมือนกับอับดุลเราะหฺมาน ว่าอุมัยยิดรู้จักว่าในเรื่องนี้พร้อมกับชี้แจงสนับสนุน โดยท่านได้บอกว่า ท่านอุมร์นั้นสิ่งที่ลับของท่านดีกว่าสิ่งที่เปิดเผย ไม่มีใครทำเทียมเสมอท่าน ทั้งท่านยังประชุมร่วมกับสะอิด อิบน์ ซัยด์ อุตัยบ์ อิบน์ อัล-หุฎัยรฺ ตลอดจนกลุ่มประชาชนอื่น ๆ ในหมู่ชาวมุฮาดิรีนและอันศอรฺ ซึ่งส่วนใหญ่ต่างเห็นด้วย เพียงแต่มีบางคนที่รู้สึกไม่สบายใจกับอุปนิสัยที่แข็งกร้าวคดดันของท่านอุมร์ และขอให้อุมัยยิดชี้แจง ซึ่งท่านก็ได้ชี้แจงย้ำว่า ท่านเลือกคนดีที่สุดแล้ว (อ้างใน Ibn al-Jawzī, 2004: 44)

และคำสั่งแต่งตั้งท่านอุมร์เป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ท่านอุมัยยิดใช้ให้อุสมานเขียนมีดังนี้ (Muḥibb al-Dīn al-Ṭabarī, 1998: 1/223)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذا ما عهد أبو بكر الصديق بن أبي قحافة في آخر عهده بالدنيا، خارجاً منها
وعند أول عهده بالآخرة داخلها فيها حيث يؤمن الكافر، ويوقن المرتاب الفاجر،
ويصدق الشاك الكاذب :

إني استخلفت عليكم بعدي عمر بن الخطاب، فاسمعوا له، وأطيعوا وإني لم آله،
والله، ورسوله وديني ونفسي وإياكم خيراً، فإن عدل فذاك ظني به وعلمي فيه، وإن
بدل فلكل امرئ ما اكتسب، والخير أردت وما يعلم الغيب إلا الله،
﴿ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴾ والسلام عليكم ورحمة الله،

(ختم)

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

นี่คือสิ่งที่อุมัยยิด อิบน์ ออบีเคาะฮาฟะฮ์ได้สั่งเสีย ณ วาระสุดท้ายของชีวิตในคุณ
ยาที่กำลังจะลาจากไป และตอนเริ่มต้นของชีวิตแห่งอาคิรฺที่ กำลังจะเข้ามา ซึ่งคนกา

เฟรก็เชื่อ (ในความตาย) ผู้กลางแกลงที่โหดชั่วก็มั่นใจ และคนลึงเลที่ปฏิเสธก็ยอมรับ

แท้จริง ฉันได้แต่งตั้งให้อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบเป็นผู้นำของพวกเขาหลังจากฉัน ดังนั้นพวกเขาจึงเชื่อฟังและภักดีต่อเขา ฉันไม่ได้ทำให้(สิทธิของ) อัลลอฮฺ เราะฮูของพระองค์ ศาสนาฉัน ตัวฉันและตัวท่านบกพร่อง หากเขาปฏิบัติธรรมนั้นคือสิ่งที่ฉันรู้และคาดหวังในตัวเขา แต่หากเขาพลิกเปลี่ยน ทุกคนย่อมได้รับผลที่เขากระทำไป และความดีคือสิ่งที่ฉันปรารถนา และไม่มีใครล่วงรู้ในสิ่งที่เร้นลับนอกจากอัลลอฮฺ ((และอีกไม่นาน ทนชนก็จะทราบว่าเขาจะต้องหวนกลับไปยังปลายทางใด⁵²)) ขอความสันติจากอัลลอฮฺจงมีแก่ท่าน

(ตราประทับประจำตำแหน่ง)

นอกจากนี้ ท่านอุมัยร   ยังได้เรียกท่านอุมร์   เข้าพบเพื่อให้โอวาทหรืออัล-วะซียัตเป็นการส่วนตัว ดังนี้ (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998: 1/222)

اتق الله يا عمر، واعلم أن الله عملا بالنهار لا يقبله بالليل، وعملا بالليل لا يقبله بالنهار، وأنه لا يقبل نافلة حتى تؤدي فريضة وإنما ثقلت موازين من ثقلت موازينه يوم القيامة باتباعهم الحق في دار الدنيا وثقله عليهم وحق لميزان لا يكون له إلا الحق أن ثقلا، وإنما حفت موازين من حفت موازينه باتباعهم الباطل وحق لميزان لا يكون فيه إلا الباطل أن يكون حقيقا

وإن الله ذكر أهل الجنة فذكرهم بأحسن أعمالهم وتجاوز عن سيئاتهم، فإن ذكرهم قلت : إني لأخاف أن لا ألحق بهم ، وأن الله ذكر أهل النار وذكرهم بأسوأ أعمالهم ورد عليهم أحسنها، فإذا ذكرهم قلت : إني لأرجو أن لا أكون مع هؤلاء، ليكون العبد راغبا راهبا لا يتمنى على الله ولا يقنط من رحمته فإن أنت حفظت وصيتي فلا يك غائب أحب إليك من الموت ولست تعجزه

จงขำเกรงต่ออัลลอฮฺเถิด โอ้ อุมร์ ! และจงทราบเถิดว่า สำหรับอัลลอฮฺนั้นมิงานภาคกลางวันที่พระองค์ไม่รับหากกระทำในตอนกลางคืน และมิงานภาคกลางคืนที่พระองค์ไม่รับหากกระทำในตอนกลางวัน พระองค์จะไม่รับงานนาฟิละฮฺ (งานเสริม) จนกว่าจะปฏิบัติงานฟะรียะฮฺ (งานหลัก) และแท้จริงแล้ว คนที่ค้างขังของเขาหนักในวันกิยามัตุ้ก็เป็นเพราะการปฏิบัติตามสังฆกรรมของเขาตอนที่อยู่ในโลกคุณฮา

⁵² ความหมายอัลกุรอาน สุเราะฮฺซุฮุอรอฮฺ อายัตุ้ 227

ซึ่งแน่นอน คาซังยอมจะหนักเพราะสวรรค์ และคนที่คาซังของเขาเขาก็เพราะการปฏิบัติความชั่วของเขา ซึ่งแน่นอน คาซังยอมจะเบาเพราะความชั่ว

และพระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสถึงชาวสวรรค์ โดยได้ตรัสถึงพวกเขาพร้อม ๆ กับระบุงการงานที่ดี ๆ ของพวกเขา และพระองค์ได้ทรงอภัยในสิ่งที่ไม่ดีของพวกเขา เมื่อท่านนึกถึงพวกเขา ท่านจงนึกกระแวงว่า “ฉันกลัวว่าอาจจะไม่ได้ไปอยู่พร้อมกับพวกเขา” และพระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสถึงชาวนรก โดยได้ตรัสถึงพวกเขาพร้อม ๆ กับระบุงการกระทำที่สุดเลวทรามของพวกเขาและพระองค์ทรงมอบการงานที่ดีที่สุดของพวกเขากลับคืนให้แก่พวกเขา (ไม่ทรงรับ) เมื่อท่านนึกถึงพวกเขา ท่านจงนึกหวังว่า “ฉันหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ฉันคงจะไม่อยู่กับพวกเขา” ทั้งนี้ เพื่อให้บ่าวได้มีชีวิตอยู่ด้วยความหวังและความกังวลกลัว เพื่อ เขาจะได้ไม่หวังอย่างเลื่อนลอยในอัลลอฮ์ (หวังดีโดยไม่ปฏิบัติหน้าที่) และไม่หมกมุ่นในความกรุณาของพระองค์ หากท่านปฏิบัติตามคำโอวาทของฉันนี้แล้ว จะไม่มีสิ่งนามธรรมใด ๆ ที่เป็นที่ท่านรักยิ่งไปกว่าความตายที่ท่าน ไม่อาจหลีกเลี่ยงมันได้

และเพื่อให้กระบวนการถ่ายโอนอำนาจเคาะลีฟะฮ์สุลต่าน ไปด้วยความเรียบร้อย ท่านนอบูบักร์ ยังได้สั่งให้จัดให้มีการชุมนุมสาธารณะขึ้น โดยที่ท่านยังอยู่ในอาการป่วย ท่านได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ห้ามท่านไปยังมิมบับ์ เพื่อกล่าวสุนทรพจน์ต่อหน้าสาธารณะชน ซึ่งนับเป็นการกล่าวสุนทรพจน์ครั้งสุดท้ายในชีวิตของท่าน และต่อไปนี่คือเนื้อหาของสุนทรพจน์ของท่านหลังจากกล่าวคำสรรเสริญเยินยอต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

أيها الناس !..

إحذروا الدنيا، ولا تتقوا بها فإنها غدارة وآثروا الآخرة على الدنيا وأحبوها، فبحب كل واحدة منهما تبغض الأخرى، وإن هذا الأمر الذي هو أملك بنا، لا يصلح آخره إلا بما صلح به أوله. ولا يحتمله إلا أفضلكم مقدرة، وأملككم لنفسه أشدكم في حال الشدة، أسلسكم في حال اللين، وأعلمكم برأي ذوي الرأي، لا يتشاغل بما لا يعنيه، ولا يجزن لما يترل به، ولا يستحي من التعلم، ولا يتحير عند البديهة، قوي على الأمور، لا يخور لشيء منها حده بعدوان ولا تقصير، يرصد لما هو آت عتاده من الخنز والطاعة. وهو عمر الخطاب...

โอ้ปวงประชาชน ..!

พวกท่านจงระวังและอย่าไว้ใจโลกคุณยาเพราะมันเป็นสิ่งหลอกลวง และพวกท่านจงให้ความสำคัญและรักโลกอาคิรต์มากกว่าโลกคุณยา เพราะด้วยการรักอย่างหนึ่งจะทำให้เกลียดอีกอย่างหนึ่ง และตำแหน่งที่ฉันครอบครองนี้ ผู้มาภายหลังจะได้ก็

ด้วยกระทำในสิ่งที่ผู้มาก่อนได้ทำไว้ และผู้ที่สามารถจะแบกรับมันได้จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถสูงสุดและมีความเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด เข้มแข็งที่สุดในยามเดือนร้อน ผ่อนปรนที่สุดในยามสงบ เข้าใจลึกซึ้งในความคิดที่หลากหลาย ไม่กระทำในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อตัวเอง ไม่ทุกซ์ใจในสิ่งที่ประสบ ไม่อายที่จะศึกษาค้นคว้า ไม่พะวักพะวงในวิสัยทัศน์ เป็นผู้เข้มแข็งในหน้าที่ ไม่เลขเจ็ดและไม่ละเลย เป็นผู้เฝ้าจับตามองสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นอย่างจริงจังและไม่ประมาท เขาผู้นั้นคือ “อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ”

และหลังจากที่ป่วยหนักติดต่อกันเป็นเวลา 15 วัน ท่านอุมร์ رضي الله عنه ก็ได้สิ้นชีวิตอย่างสงบท่ามกลางความเศร้าสลดของปวงประชาชน เมื่อตอนพลบค่ำของวันจันทร์ที่ 21 หรือ 22⁵³ เดือนธันวาคมค.ศ. ปี ฮ.ศ. 13. และศพของท่านถูกจัดการฝังตามหลักศาสนาอิสลามในคืนเดียวกัน (Ibn Kathir, 1988:4/18) และในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น คือ วันอังคาร ที่ 23 หรือ 24 จึงเป็นวันแรกของการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์คนที่สองแห่งรัฐอิสลามของท่านอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ رضي الله عنه ซึ่งฝูงชนกลุ่มต่างๆ ต่างหลั่งไหลมาให้คำสัตยาบันและคำมั่นสัญญาว่าจะจงรักภักดี เคารพเชื่อฟัง ต่อท่าน (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998: 2/345; Ibn al-Jawzi, 2004: 56) โดยประโยคแรก ๆ ที่ท่านขึ้นกล่าวบนมิมบร์ คือ

โอ้อัลลอฮฺ! ฉันนี่เป็นคนกระด้าง ขอโปรดทรงทำให้ฉันนุ่มนวล และฉันนี่เป็นคนอ่อนแอ ขอโปรดทรงทำให้ฉันเข้มแข็ง และฉันนี่เป็นคนตระหนี่ ขอโปรดทรงทำให้ฉันเป็นคนใจบุญ (Ibn al-Jawzi, 2004: 56)

และท่านยังได้กล่าวสุนทรพจน์ด้วยว่า

แท้จริง ฉัน ได้ถูกทดสอบด้วย (การปกครอง) พวกท่าน และพวกท่านถูกทดสอบด้วย (การภักดีเชื่อฟัง) ฉัน และฉัน ได้สืบตำแหน่งการเป็นผู้นำของพวกท่านต่อจากสหายฉัน (อุมร์) ดังนั้น หากใครที่อยู่พร้อมหน้า เราก็จะปกครองเขาด้วยตัวเราเอง และหากใครที่อยู่ห่างไกล เราก็จะแต่งตั้งผู้อื่นที่มีความสามารถและมีความรับผิดชอบให้ปกครองเขา หากใครทำดี เราก็จะตอบแทนสิ่งดี ๆ แต่หากใครทำชั่ว เราก็จะลงโทษเขา ขออัลลอฮฺได้ทรงอภัยต่อเราและท่าน

นอกจากนั้น ท่านยังได้กล่าวอีกว่า

หากฉันทราบว่ามิคนอื่นที่มีความสามารถในการกิจนี้ดีกว่าฉัน จะให้ฉันมอบตัวให้เขาฟั่นคอ ฉันก็ยังพอใจมากกว่าที่ต้องรับตำแหน่งนี้ (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998: 2/345)

⁵³ ในหนังสืออ้างอิงระบุว่า “ท่านเสียชีวิตเมื่อวันจันทร์ ที่คงเหลือ 8 วันของเดือนธันวาคมค.ศ. ปี 13 ฮ.ศ.” ซึ่งจำนวนวันของเดือนตามการคำนวณแบบจันทร์ค.ศ. นั้น มี 29 หรือ 30 วัน ดังนั้น ในกรณีที่เดือนนั้นมี 29 วันก็หมายความว่า 8 วันก่อนสิ้นเดือน คือ วันที่ 21 หรือ หากมี 30 วันก็หมายถึงวันที่ 22 - ผู้วิจัย

ทั้งนี้ สำหรับการดำรงตำแหน่งที่หน้กหน้วงนี้ ท่านมี ยัรพะ เป็นผู้อารักขา มี อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัล-ฮัรกีอม และ ซัยด์ อิบน์ ซาบิต เป็นเลขานุการ และฝ่ายคลังรัฐได้กำหนดเงินเดือนให้ท่าน เดือนละ 100 ดิรหัม ซึ่งท่านให้สัญญาว่า ท่านจะใช้เงินเดือนในฐานะผู้ดูแลเด็กกำพร้า กล่าวคือ หากมีเงินส่วนตัวอยู่แล้ว ก็จะไม่ขอรับเงินเดือน และหากมีความจำเป็นต้องรับก็จะขอรับเฉพาะเท่าที่จำเป็น (Muhibb al-Dīn al-Ṭabarī, 1998: 2/345)

2.3 อาณาเขตรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه

ดินแดนของรัฐอิสลามนั้น หลังจากที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เสียชีวิตลงในปีที่ 10 แห่ง ฮิจเราะฮ์ศักราชมีพื้นที่ทั้งหมดหนึ่งล้านตารางไมล์โดยครอบคลุมส่วนหน้าของคาบสมุทรอาระเบียที่จรดทะเลแดง ทะเลอาหรับ อ่าวโอมานและเปอร์เซียทั้งหมด และหลังจากที่ท่านอับบักร์ อัล-ศิกคิก رضي الله عنه ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์คนแรกปกครองรัฐเป็นเวลาสองปีเศษ ๆ ดินแดนของรัฐอิสลามก็ขยายมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือด้านทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเพิ่มขึ้นอีกสามแสนตารางไมล์

ต่อมา เมื่อท่านอุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮ์คนที่สองแทนท่านอับบักร์ที่เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 13 ท่านทำการปกครองรัฐและพิชิตดินแดนอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 10 ปีเศษปรากฏว่าภายในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ ท่านสามารถขยายดินแดนทางด้านเหนือ ตะวันออก และตะวันตกเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งล้านห้าแสนตารางไมล์ (Shams al-'Ulama', 1981: 2/1)

อิบน์กะษีร (Ibn Kathīr) ได้กล่าวถึงการขยายอาณาเขตของรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه ว่า

ปี ฮ.ศ. 13 พิชิตเคมัซก (ดามัสกัส ซีเรีย) โดยการนำของอับดุลบักษะฮ์ (Ibn Kathīr, 1988 : 7/19)

ปี ฮ.ศ. 14 พิชิตอิรัก โดยการนำของสะอูด อิบน์ อับบักกอซ (Ibn Kathīr, 1988 : 7/36)

ปี ฮ.ศ. 15 พิชิตเยรูซาเล็ม (ปาเลสไตน์) โดยท่านเคาะลีฟะฮ์เอง (Ibn Kathīr, 1988 : 7/56)

ปี ฮ.ศ. 20 พิชิตอียิปต์ โดยการนำของอัมรฺ อิบน์ อัล-อาศ (Ibn Kathīr, 1988 : 7/100)

ปี ฮ.ศ. 22 พิชิตอาเซอร์ไบจัน โดยการนำของนะอีม อิบน์ มุกรีน (Ibn Kathīr, 1988 : 7/125)

ปี ฮ.ศ. 22 พิชิตคออร์กาน โดยการนำของซุวัยด์ อิบน์ มุกรีน (Ibn Kathīr, 1988 : 7/125)

ดังนั้น อาณาเขตรัฐอิสลามในสมัยการปกครองของท่านจึงมีพื้นที่ทั้งหมดสองล้านสามแสนตารางไมล์ซึ่งมีชายแดนทางทิศใต้จรดทะเลอาหรับ ทิศเหนือจรดทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทิศตะวันออกจรดคูนิเซียและอัล-จีเรีย และทิศตะวันตกจรดเจอร์เจีย อุซเบกิสถานและอัฟกานิสถานซึ่งหากดูจากแผนที่ปัจจุบันดินแดนเหล่านี้ก็คือประเทศซาอุดีอาระเบีย เยเมน คูเวต กาตาร์ โอมาน บาห์เรน

สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย แคนาดา จีน อินเดีย อิหร่าน อิรัก อิหร่าน
 เยอรมนี อิตาลี และอาร์เจนตินา ทั้งนี้ ในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ดินแดนเหล่านี้ถูก
 แบ่งการปกครองเป็น 11 แคว้นด้วยกัน คือ มัคกะฮ์ มะดีนะฮ์ กุฮัฟ เยเมน บาห์เรน อียิปต์ ชาม กุฟะฮ์
 บัศเราะฮ์ มะคาอีน และอาเซอร์ไบจาน โดยแคว้นต่าง ๆ นี้มีข้าหลวงที่ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากท่าน
 เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบน์ อัล-กอลฎ็อบ رضي الله عنه ทำการบริหารปกครอง ยกเว้นแคว้น
 มะดีนะฮ์ที่มีท่านเคาะลีฟะฮ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำเอง

อัब्ดุลลอฮ์ อัล-กอลฎ็อบ (2543:45) กล่าวว่า

ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์เป็นยุคสมัยของการขยายดินแดนและเผยแผ่
 ศาสนาอิสลาม ท่านอุมัยยะฮ์เป็นผู้ขยายดินแดนอิสลามให้กว้างขวางยิ่งกว่าสมัยใด ๆ ใน
 สมัยเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมเพราะเหตุนี้ในขณะที่ขยายดินแดนอยู่นั้นท่านจึงได้ใช้
 ระบบการทหารควบคุมดินแดนที่ยึดได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ทัพนายกองทั้งหลาย
 ต่างก็ปฏิบัติภารกิจได้อย่างเจ็บขาดและได้ผลดีมาก เมื่อภาวะการณ์กลับคืนสู่สภาพ
 ปกติ ท่านอุมัยยะฮ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบทหารมาเป็นการปกครองโดย
 พลเรือน ในขณะที่เดียวกันท่านก็ยังแต่งตั้งให้มีผู้มีอำนาจประจำถิ่นที่มีประสบการณ์
 ทำการปกครองแคว้นนั้นต่อไป

นอกจากนั้น ท่านยังได้วิเคราะห์ถึงความเคลื่อนไหวทางทหารและการเผยแผ่รัฐอิสลาม

ว่า

ในขณะที่เดียวกันก็ควรที่จะทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่าอิสลามมิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อ
 ขยายดินแดนหรือยึดอำนาจจากผู้นำประเทศหรือผู้นำเผ่าต่าง ๆ และมีได้มีความมุ่ง
 หมายในการยึดครองแต่อย่างใด หากการกระทำไปเพื่อเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้า
 เพื่อที่มนุษย์ชาติจะได้มีโอกาสรับแสงธรรมของอิสลามเป็นที่ยึดเหนี่ยวและศรัทธา
 ต่ออัล-อิสลามต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อผลประโยชน์ที่เขาควรจะได้รับทั้งในโลกนี้และโลก
 อากิเราะฮ์ (อัब्ดุลลอฮ์ อัล-กอลฎ็อบ 2543:27)

2.4 เชื้อสาย ภาษาและศาสนาของพลเมือง

พลเมืองในรัฐอิสลามนั้นไม่ได้ยึดติดกับความเป็นเชื้อชาติและภาษาใดเป็นการเฉพาะ
 เนื่องจากเชื้อชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้มีความเท่าเทียมกันหมดและไม่มีการแบ่งชนชั้นหรือเชื้อชาติใดที่ดีเลิศกว่าเชื้อ
 ชาติอื่นตามทัศนะของอิสลามเพราะการที่มนุษย์เกิดมามีหลายเชื้อชาติ หลายภาษาและกระจัดกระจาย
 ตามภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งมีความแตกต่างกันนั้นล้วนเป็นการสร้างสรรค์และความปรารถนาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ
 ผู้สร้างมนุษย์เพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ในหมู่มนุษย์ด้วยกันเอง รัฐอิสลามจึงให้ความสำคัญกับการยึดมั่น

ในศาสนาเป็นหลัก ซึ่งมุสลิมทั้งหมดแม้จะต่างชาติพันธุ์และภาษา พวกเขาต่างก็เป็นพี่น้องที่ต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อิสลามได้หล่อหลอมพวกเขาให้มีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่คล้าย ๆ กัน ในขณะที่คนต่างศาสนาก็นับว่าเป็นพี่น้องร่วมดินแดน ซึ่งต่างมีสิทธิที่พึงได้รับจากรัฐที่เหมาะสมกับหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ

และเนื่องจากรัฐนี้มีจุดกำเนิดที่คาบสมุทรอาระเบีย พลเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นคนอาหรับ และนับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ยังมีพลเมืองเชื้อสายเปอร์เซียที่นับถือศาสนาโซโรแอสเตอร์อาศัยอยู่ในอิหร่านและอิรัก เชื้อสายอาหรับที่นับถือศาสนาคริสต์ เชื้อสายยิวที่นับถือศาสนายูดาห์อาศัยที่เยเมน นัจรอน อียิปต์⁵⁴ และชาม เชื้อสายกิบฎีย์นับถือศาสนาคริสต์อาศัยอยู่ในอียิปต์ ดังนั้น ภาษาอาหรับนอกจากจะเป็นภาษาของคัมภีร์อัลกุรอานแล้วยังจะเป็นภาษากลางของรัฐที่ประชาชนใช้สื่อสารระหว่างกัน

อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุที่มีพลเมืองหลากหลายภาษา ทำให้ภาษาที่ใช้บันทึกข้อมูลหรืองานทะเบียนต่างๆ ก็แตกต่างกันออกไปเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชน เช่นในแคว้นหิญาซ กุออิฟเยเมนจะใช้ภาษาอาหรับ ในดินแดนลุ่มน้ำเปอร์เซียใช้ภาษาเปอร์เซีย ในดินแดนซีเรีย จอร์แดน ปาเลสไตน์ใช้ภาษาโรมัน และในอียิปต์จะใช้ภาษากรีก (al-Miqriṣī, n.d.: 1/124)

2.5 คณะผู้ร่วมงานคนสำคัญ

คณะผู้ร่วมงานบริหารคนสำคัญของเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ⁵⁵ นั้นประกอบด้วยคณะที่ปรึกษา ข้าราชการประจำแคว้น ผู้พิพากษา หัวหน้ากรมและเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูง ดังนี้

2.5.1 คณะที่ปรึกษา

คณะที่ปรึกษาของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ⁵⁶ ประกอบด้วยบรรดาเสาะหาบะฮ์อันฮาวาโสผู้เคยใช้ชีวิตร่วมทุกข์สุขกับท่านนบีมุฮัมมัด⁵⁷ ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่เข้าใจถึงความละเอียดลึกซึ้งของกฎหมายและเรื่องต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม โดยบุคคลกลุ่มนี้ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัรขอให้พวกเขาอยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ ไม่นอญาคให้ไปร่วมสงครามตามหัวเมืองต่าง ๆ หรือย้ายถิ่นฐาน ไปอยู่ที่อื่น ซึ่งคณะที่ปรึกษาที่โดดเด่นมีหกคนด้วยกันดังต่อไปนี้ (Akram Diya' al-'Umarī, 2006 : 101)

⁵⁴ อัล-มิกริซีย์ (al-Miqriṣī, n.d.: 1/207) ระบุการรายงานของอุมัร อิบน์ อัล-อาศฮ์ข้าหลวงประจำแคว้นอียิปต์ต่อเคาะลีฟะฮ์อุมัรว่ามีชาวอิยิปต์ที่เมืองอเล็กซานเดรีย อียิปต์ เป็นจำนวนเจ็ดหมื่นคน

1) อูสมาน อิบน์ อัฟฟาน

ท่านคือบุตรเขยของท่านนบีﷺ มีฉายาว่า "ซุน นูรฺยฺน" (ผู้ครอบครองสองแสงประกาย) เนื่องจากท่านได้แต่งงานกับบุตรสาวของนบีﷺ สองคนด้วยกัน คือท่านหญิงไซนับและท่านหญิงอุมมุลกัลซุม กล่าวคือหลังจากที่ผู้พี่เสียชีวิตท่านก็แต่งงานกับผู้เป็นน้องตามลำดับ ท่านเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวย เป็นผู้บริจาคทรัพย์สินอย่างมากมายเพื่อสังคม

2) อะลียฺ อิบน์ อับดุลิฮฺ

ท่านคือบุตรของอับดุลิฮฺ อิบน์ อับดุลมุฏ็อลิฮฺ กล่าวคือเป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านนบีﷺ และเป็นบุตรเขยของท่าน ท่านอะลียฺมีความโดดเด่นในด้านวิชาการและด้านกฎหมาย ซึ่งบ่อยครั้งที่ความคิดของท่านได้รับการยอมรับในที่ประชุม เช่นกรณีกฎหมายลงโทษผู้เสพสุราเป็นต้น

อิบน์ อัล-กีอัยมฺ อัล-ญาซียะฮฺ (Ibn al-Qayyim al-Jawziyah) เจ้าของหนังสือ Turuq al-Hikmiyah ได้กล่าวถึงบทบาทของท่านอะลียฺ ในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกบฏการพิสูจน์หลักฐานด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ในกรณีที่ไม่สามารถใช้พยานบุคคลได้ว่า

หญิงที่ติดพันชายหนุ่มชาวอันศอรฺคนหนึ่งได้ถูกนำตัวมายังท่านเคาะลีฟะฮฺอุมฺรฺ อิบน์ อัล-กีอัยมฺ โดยเธอได้หลงรักเขา แต่เมื่อชายดังกล่าวไม่ตอบสนองเธอ เธอจึงวางแผนปรัปราเขา เธอได้นำไขฟองหนึ่งมาควักเอาไขแข็งออก แล้วนำไขขาวมาเทบนเสื้อผ้าและบริเวณหว่างขาของเธอ แล้วเธอก็มาแจ้งความเท็จต่อท่านอุมฺรฺ เธอกล่าวว่า “ชายคนนี้ได้ปล้ำฉันและทำให้ฉันต้องอับอายในครอบครัวฉัน และนี่คือหลักฐานการกระทำของเขา” ท่านอุมฺรฺเสตามพวกผู้หญิง พวกหล่อนต่างตอบท่านว่า ที่ตัวและเสื้อผ้าเธอมีคราบน้ำอสุจิจริง ๆ ท่านเลยตัดสินใจจะลงโทษชายหนุ่มนั้น เขาจึงร้องขอความช่วยเหลือและกล่าวว่า “โอ้ ท่านอะมีร์มุญินิน ท่านมั่นใจในคดีฉันหรือ ? ฉันขอสาบานต่ออัลลอฮฺว่าฉันนี้ไม่เคยกระทำความผิดที่น่าเกลียดใด ๆ ทั้งสิ้น และไม่เคยมคิดจะทำมันเลย จริง ๆ แล้วเธอได้วางแผนปรัปราฉันแต่ฉันหลีกเลียง” ท่านอุมฺรฺเสยกกล่าวว่า “โอ้ อะบัลหะสัน ..! (หมายถึงท่านอะลียฺ อิบน์ อะบดุลิฮฺ) ท่านเห็นอย่างไรกับคดีสองคนนี้?” ท่านอะลียฺเลยตรวจดูหลักฐานบนเสื้อผ้า แล้วท่านก็ได้ขอน้ำร้อนที่เดือดพล่านมาเทลงบนเสื้อผ้า ไขขาวนั้นก็เลยแข็งตัว ท่านหยิบมันมาดมและชิมดู จึงแน่ใจเป็นรสของไขและเป็นความผิดของฝ่ายหญิง แล้วเธอก็ยอมรับผิด (Ibn Qayyim al-Jawziyah, 1989 : 44)

3) อับดุลเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟ

ท่านอายุน้อยกว่าท่านนบีﷺ 10 ปี และเข้ารับอิสลามก่อนที่เคาะลีฟะฮฺอุมฺรฺ เป็นหนึ่งในจำนวนสิบคนที่ท่านนบีﷺ แจ้งว่าจะได้เข้าสวรรค์อย่างแน่นอน เป็นผู้ที่เคยอพยพไปยังอบิสดินียะฮฺก่อนที่จะอพยพกลับมายังมักกะฮฺ และต่อมาได้อพยพมาอาศัยอยู่ที่มะดีนะฮฺ ท่านเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวยและมี

ความชำนาญในด้านยุทธศาสตร์การคลังและพาณิชย์ เป็นผู้บริจาคทรัพย์อันมากมายให้กับสังคม สมบัติของท่านหลังจากเสียชีวิตมีอัฐ 1000 ตัว และ 3000 ตัว ม้า 100 ตัว และมีสวนแปลงใหญ่ที่ "ญุรฟ" ใกล้กับเมืองมะดีนะฮ์ (Ibn 'Abdulbarr, n.d.: 1/255-256)

4) มูอาซ อิบนุญะบัล

เป็นชาวอาหรับมะดีนะฮ์และเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านกฎหมาย ซึ่งท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เคยกล่าวว่า "ผู้ที่เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและศรัทธามากที่สุดในบรรดาประชาชาติของฉัน คือ มูอาซ อิบนุญะบัล" ท่านเคยเป็นทูตของท่านนบี ﷺ ณ เมืองเยเมน เมื่ออายุเพียง 18 ปี ท่านทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ในระยะหนึ่ง ก่อนที่ท่านเคาะลีฟะฮ์จะสิ้นชีวิต ท่านได้ขอลาไปเป็นทหารร่วมรบกับบรรดาทหารมุสลิม ณ แคว้นซาม ท่านเสียชีวิตด้วยโรคหิวาอัมวาส ที่แคว้นซาม เมื่อปี ฮ.ศ.18 (al-Mizzi, 1980: 28/105-113)

5) อุบัย อิบนุ กะอูบ

เป็นชาวมะดีนะฮ์ มีความเชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ เป็นเลขาคณแรกของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ และถือเป็น "ซัยยิด อัล-กูรอฮฺ" (ประธานนักอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน) ซึ่งเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺมักเรียกท่านว่า "ซัยยิด อัล-มุสลิมิน" หรือประธานชาวมุสลิม ท่านเสียชีวิตประมาณในช่วงปี 19-30 ฮ.ศ. (Ibn 'Abdulbarr, n.d.: 1/21-23)

6) ซัยยิด อิบนุ ซาบิต

เป็นชาวอาหรับมะดีนะฮ์ มีความเชี่ยวชาญด้านภาษา เป็นตัวแทนชาวมุสลิมที่นบีมุหัมมัด ﷺ คัดเลือกให้เรียนภาษาของชาวยิวและภาษาซีเรียนของชาวคริสต์จนสามารถอ่านและเขียนอย่างคล่องแคล่วภายในเวลาอันรวดเร็ว เป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบรวมเล่มคัมภีร์อัลกุรอานในสมัยอุมัยรฺและอุสมาน เมื่อเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบนุ อัล-ค็อฎฏ็อบ ไม่อยู่ที่มะดีนะฮ์ท่านมักจะแต่งตั้งท่านให้เป็นผู้รักษาการแทนเสมอ ท่านเสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ. 45 (Ibn Hajar al-'Asqalaniy (al-Isabah fi Tamyiz al-Sahābah), n.d.:1/390)

2.5.2 ข้าหลวงประจำแคว้น

ข้าหลวงประจำแคว้นถือเป็นผู้ร่วมบริหารคนสำคัญของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ เพราะบุคคลเหล่านี้คือผู้สำเร็จราชการแทนท่านในดินแดนที่ห่างไกลและกว้างขวาง ซึ่งมีทั้งหมด 10 แคว้นด้วยกัน คือ มักกะฮ์ ฏอฮิฟ เยเมน บาบเรณ อียิปต์ ซาม ญุฟะฮ์ บัศเราะฮ์ มะดาอิน และอาเซอร์ไบจัน (al-Sallābi, n.d.: 283) โดยแคว้นต่าง ๆ นี้มีข้าหลวงที่ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบนุ อัล-ค็อฎฏ็อบ ﷺ ให้ทำการบริหารปกครอง ยกเว้นแคว้นมะดีนะฮ์ที่มีท่านเคาะลีฟะฮ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำเอง ซึ่งรายชื่อข้าหลวงเหล่านั้นมีดังนี้⁵⁵

⁵⁵ ดูข้อมูลเกี่ยวกับรายชื่อข้าหลวงใน al-Tabarī, 1988 : 2/ 380-587 และ Ibn Kathīr, 1988: 4/ 2- 149 ; 2/ 283-300

ลำดับ	แคว้น/เมือง	ประเทศที่ตั้งแคว้น/เมืองในปัจจุบัน	ลำดับข้าหลวง
1	มะคีนะฮฺ	ซาอุดีอาระเบีย	เคาะลีฟะฮฺอุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ﷺ
2	มักกะฮฺ	ซาอุดีอาระเบีย	อูตาบ อิบน์ อะสีด ﷺ มุหัมมัด อิบน์ ฮาริษะฮฺ ﷺ กุนฟูซ อิบน์ อุมัยรฺ อัล-ตะมีมียฺ ﷺ นาฟิอฺ อิบน์ ฮาริษ ﷺ
3	ฏอฮ็อฟ	ซาอุดีอาระเบีย	อูสมาน อิบน์ อบิลอาศ ﷺ สุฟยาน อิบน์ อับดุลลอฮฺ อัล-ชะ เคาะฟิยฺ ﷺ
4	เยเมน	เยเมน	ยะอฺลา อิบน์ อุมัยยะฮฺ ﷺ
5	บาศ์เรน	บาศ์เรน โอมาน ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ กาตาร์	อัล-อะลาอฺ อัล-หะญาเราะะมียฺ ﷺ อูสมาน อิบน์ อบิลอาศ ﷺ อียาซ อิบน์ อับิซุร ﷺ กุดามะฮฺ อิบน์ มัซอูน ﷺ ออบูสุรียเราะฮฺ ﷺ อูสมาน อิบน์ อบิลอาศ ﷺ
6	ชาม	ซีเรีย จอร์แดน เลบานอน อิสราเอล ปาเลสไตน์	ออบูอัยยะฮฺ อิบน์ อัล-จรรริอฺหฺ ﷺ มูอาซ อิบน์ ญะบัล ﷺ ยะซีด อิบน์ อับิสุฟยาน ﷺ มูอาวียะฮฺ อิบน์ อับิสุฟยาน ﷺ
7	อียิปต์	อียิปต์ ลิเบีย	อัมรฺ อิบน์ อัล-อาศ ﷺ
8	บัสเราะฮฺ	อิรัก	อูตบะฮฺ อิบน์ ฆ็อซวาน ﷺ อัล-มุฆีเราะฮฺ อิบน์ ชุบะฮฺ ﷺ ออบูมูซา อัล-อัชอะรียฺ ﷺ
9	กูฟะฮฺ	อิรัก	สะอฺด อิบน์ อับิวักก็อศ ﷺ อัมมาร อิบน์ ยาสิร ﷺ อัล-มุฆีเราะฮฺ อิบน์ ชุบะฮฺ ﷺ
10	มะดาอิน	อิหร่าน	สัดมาน อัล-ฟาริสียฺ ﷺ หุซัยฟะฮฺ อิบน์ อัล-ยะมาน ﷺ

ลำดับ	แคว้น/เมือง	ประเทศที่ตั้งแคว้น/เมืองในปัจจุบัน	ลำดับข้าหลวง
11	อาเซอร์ไบจาน	อาเซอร์ไบจาน อาร์เมเนีย เติร์กเมนิสถาน	หุซัยฟะฮ์ อิบน์ อัล-ยะมาน <small>رضي الله عنه</small> อูดบะฮ์ อิบน์ ฟุรกีอ <small>رضي الله عنه</small>

นอกจากนั้น ยังมีบางหัวเมืองที่มีหลักฐาน ไม่ชัดเจนว่าเป็นเอกเทศขึ้นตรงต่อเคาะลีฟะฮ์ที่มะดีนะฮ์ หรือเป็นเมืองบริวารที่อยู่ใต้อำนาจข้าหลวงแคว้นใกล้เคียง เช่น อัล-มุศุล ฮิลวาน และกุสการ์ที่อยู่ใกล้เคียงกับแคว้นบัศเราะฮ์และกูฟะฮ์ เป็นต้น

2.5.2.1 คุณสมบัติของบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งข้าหลวงประจำแคว้น

การคัดเลือกบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวง ถือเป็นงานที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฎฏ็อบ ให้ความสำคัญมาก เพราะตามหลักความรับผิดชอบในศาสนาอิสลามแล้ว ความบกพร่องทุกสิ่งที่เกิดขึ้นภายในอาณาจักรนั้น เคาะลีฟะฮ์ซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของรัฐ เป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบ และจะถูกไต่สวนในวันกิยามะฮ์ร่วมกับผู้ที่มีส่วนในการกระทำสิ่งดังกล่าว⁵⁶

ดังนั้น การคัดเลือกบุคคลมาทำหน้าที่แทนท่านในแคว้นที่ห่างไกลตัวจึงไม่ใช่การมอบความรักใคร่เล่นหา หรือการ โยนความรับผิดชอบ หากเป็นมอบหมายความไว้วางใจให้ช่วยแบ่งเบาภาระที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ต้องรับผิดชอบต่อพระผู้เป็นเจ้าของท่านคนเดียวไม่อาจจะดำเนินการได้ เป็นการมอบหมายหน้าที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดและเกิดความบกพร่องน้อยที่สุด ท่านจึงพิถีพิถัน วางกฎเกณฑ์และเงื่อนไขอย่างละเอียดและรอบคอบ ทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้ และศิลปะการปกครองโดยบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงประจำแคว้นต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1) มีความเป็นผู้นำและซื่อสัตย์

การเป็นผู้มีความเป็นผู้นำ หรือในภาษาอาหรับใช้คำว่า “เคาะวีย” (قوي) แปลว่า ผู้มีพลัง หรือ ผู้เข้มแข็งทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งการมีพลังเข้มแข็งในด้านการปกครองก็หมายถึงการมีภาวะความเป็นผู้นำนั่นเอง โดยท่านอุมัรถือเป็นคุณสมบัติพื้นฐานประการแรกที่ข้าหลวงจะต้องมี และเป็นคุณสมบัติที่ท่านให้ความสำคัญมากกว่าความซื่อสัตย์ เพราะหน้าที่ที่จะมอบหมายให้คือการเป็นผู้นำ

⁵⁶ ท่านอุมัร เคยกล่าวว่า หากแกะตัวหนึ่งตายในสภาพลัดหลังที่ริมฝั่งแม่น้ำยูเฟรติส มันก็กลายเป็นอย่างอื่นว่าดินอาจจะต้องถูกสอบสวนในวันกิยามะฮ์ (Abi Na'im al-Ashbahani, 1998: 1/53).

ดังนั้น หากข้าหลวงไม่มีภาวะความเป็นผู้นำแล้ว การเป็นข้าหลวงของเขาก็คงไม่มีความหมายและไม่สัมฤทธิ์ผล ท่านได้กล่าวรำพึงรำพันต่ออัลลอฮ์ว่า :

"... اللهم إني أشكو إليك جلد الفاجر، وعجز الثقة..."

โอ้ พระองค์อัลลอฮ์ ข้าขอระบายความอึดอัดใจต่อพระองค์ในความแข็งแรงแห่งคนชั่วและความอ่อนแอของคนซื่อสัตย์..." (al-Ṣallābī, n.d : 303)

นอกจากนี้ ภายหลังจากการแต่งตั้งแล้ว ท่านก็ยังตรวจสอบคุณสมบัติประการนี้อยู่ตลอดเวลา โดยเมื่อใดที่ท่านพบว่าข้าหลวงท่านใดหย่อนความสามารถและมีผู้อื่นที่มีความสามารถเหนือกว่า ท่านก็จะปลดข้าหลวงคนนั้นและแต่งตั้งผู้สมควรกว่าให้ดำรงตำแหน่งแทน ดังกรณีที่ท่านเคยปลดซุรอฮ์บิล อิบนุหะสะนะฮ์ ๕ จากการเป็นข้าหลวงประจำแคว้นย่อยจอร์แดนและแต่งตั้งมูอาวียะฮ์ ๕ ให้ดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งซุรอฮ์บิล ได้ถามท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร ๕ ว่า "ท่านปลดฉันด้วยความโกรธเคืองหรือ โอ้ ท่านผู้มีรุลมุนีน?" ท่านตอบว่า "ไม่หรอก ท่านนั้นฉันยังคงรักชอบเหมือนเดิม เพียงแต่ฉันอยากได้คนที่แข็งแกร่งกว่า" (al-Ṭabarī, 1988 : 5/39)

2) มีวิชาความรู้

อิสลามเป็นศาสนาที่กำชับและส่งเสริมให้มุสลิมค้นคว้าหาความรู้ และให้เกิดริเดแก่ผู้ที่มีความรู้เป็นอย่างสูงดังที่บัญญัติแรกของคัมภีร์อัลกุรอานที่อัลลอฮ์ประทานให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ๕ ก็เป็นบัญญัติที่ใช้ให้ท่านอ่านหนังสือด้วยพระนามของพระเจ้าผู้ทรงสร้างมนุษย์ ซึ่งอัลลอฮ์ได้กล่าวว่า

﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝١ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝٣ الَّذِي

عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم ۝

العلق: 1- ๓

จงอ่านด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด ผู้ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้านั้นเป็นผู้ทรงใจบุญยิ่ง ผู้ทรงสอนด้วยการใช้ปากกา ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้ (อัล-อะลัก : 1-5)

และอัลกุรอานยังระบุอีกว่า

﴿ يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا

تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝١١

المجادلة: 11

ความว่า : อัลลอฮ์จะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้าและบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายเท่า

(อัล-มัจญาดะฮะฮ์ : 11)

ด้วยเหตุนี้เอง ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ นอกจากท่านจะน้อมรับนโยบายด้านการศึกษาของอิสลามด้วยการมุ่งมั่นศึกษาอย่างไม่หยุดหย่อน ท่านยังถือการศึกษาเป็นข้อพิจารณาที่สำคัญในการคัดเลือกผู้นำต่าง ๆ ดังที่ อัล-ฏะบะรียฺ (al-Ṭabarī, 1988: 2/557) ได้กล่าวว่า “ท่านอุมัยรฺมุนีนนั้น เมื่อเหล่าทหารกล้าผู้เปี่ยมศรัทธามาประชุมกันต่อหน้าท่าน ท่านจะแต่งตั้งผู้ที่มีความเข้าใจศาสนาและมีวิชาความรู้ให้เป็นผู้นำ”

3) มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ

คุณสมบัติข้อนี้ ท่านให้นามว่า “อัล-บะเศียร์ บิลอะมัล” (البصر بالعمل) หรือการรู้แจ้งเห็นจริงในงานที่จะปฏิบัติ ซึ่งด้วยเหตุนี้เอง ท่านจะไม่แต่งตั้งคนที่ไม่รู้ทันความชั่ว โดยมีครั้งหนึ่งในขณะที่ท่านกำลังสืบข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่ท่านต้องการจะมอบหน้าที่ให้ อยู่ ๆ ก็มีคนบอกว่า “โอ้ ท่านอุมัยรฺมุนีน คนนั้นเขาไม่รู้จักความชั่วหรอก” เขาจึงกล่าวว่า “อย่างนั้น ก็ทำให้เขาพลาดพลั้งได้ง่ายละจ๊ะ” ท่านเลยไม่พิจารณาเลือกผู้นั้น (al-Sallābī, n.d.: 303)

4) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนทุกระดับ

ผู้จะมาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวง จะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชน สามารถเข้าใจและเข้าถึงประชาชนอันหลากหลายเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีในแคว้นของเขาเป็นอย่างดี โดยท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ๕ ได้ห้ามแต่งตั้งคนชนบทที่พักในกระโจมตามท้องทุ่งชนบทมาเป็นผู้ปกครองคนในเมืองที่พักในบ้านเรือน ซึ่งหลักการข้อนี้เป็นที่รู้จักกันในนาม “อะฮฺลุลละบัวร์ วะอะฮฺลุลมะคัร” (أهل الوبور وأهل المدن) (al-Sallābī, n.d : 303)

5) มีจิตใจโอบอ้อมอารี

การมีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้ข้าหลวงสามารถบรรลุดุคประสงค์ของการปกครอง นั่นก็คือการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้กับประชาชน ซึ่งท่านอุมัยรฺ ถือว่าหากข้าหลวงไม่มีความเอื้ออารีในจิตใจตัวเองแล้ว เขาก็ไม่สามารถจะให้ความเอื้ออารีต่อประชาชนได้ โดยท่านเคยปลดเจ้าหน้าที่ด้วยเหตุผลเพียงเพราะว่า เขาไม่เคยกอดจูบลูกหลาน⁵⁷ หรือปลดแม่ทัพเพียงเพราะเขาสั่งให้ทหารลงไปแม่น้ำที่เย็นเฉียบ หรือปลดข้าหลวงบะห์เรนเพราะนำทหารขึ้นเรือลงไปทะเลซึ่งเป็นสิ่งที่คนอาหรับไม่เคยชินและเสี่ยงต่ออันตราย (al-Sallābī, n.d.: 305) ท่านกำชับแม่ทัพอยู่เสมอให้ปกป้องรักษาชีวิตของทหารเป็นอันดับแรก และยังคงกล่าวว่าชีวิตของประชาชนมุสลิมหนึ่งคนนั้นมีค่ามากกว่าหนึ่งแสนดีนาร์⁵⁸

⁵⁷ มีเจ้าหน้าที่ชาวเบนีอูอะฮ์ดคนหนึ่งได้เข้ามาหาท่านเคาะลีฟะฮ์เพื่อรายงานตัว โดยเขาพาลูกมาด้วย ท่านอุมัยรฺจึงจูบลูกเขา แต่เขาแสดงความขะแข็งเมื่อเห็นท่านกอดจูบลูกเด็ก ๆ เขาบอกท่านอุมัยรฺว่าเขาไม่เคยกอดจูบลูกเด็ก ๆ เลย ท่านจึงสั่งปลดเขาออกจากงาน (al-Bayhaqī, n.d.: 9/41)

⁵⁸ ศาสน์ของเคาะลีฟะฮ์ ถึงแม่ทัพอัล-มุนาน อิบน์มูฏอริรฺ ใน Muhammad. Hamīdullah, 2001 : 440

6) ไม่เป็นผู้ที่มีความผูกพันทางเครือญาติอย่างใกล้ชิดกับตัวเคาะลีฟะฮ์

การมอบหมายตำแหน่งให้กับบุคคลที่เป็นญาติใกล้ชิดกับผู้นำอาจจะทำให้การติดตามตรวจสอบ โยกย้ายและถอดถอนตำแหน่งดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่นและเสี่ยงต่อการถูกนิทราทรหาจนอาจนำไปสู่การเสื่อมความศรัทธาคือผู้นำและทำให้เกิดความล้มเหลวในการบริหารในที่สุด ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺจึงจะไม่พิจารณาแต่งตั้งคนในครอบครัวหรือญาติสนิทให้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแม้ว่าจะมีคุณสมบัติอื่น ๆ ครบถ้วนสมบูรณ์และมีผู้อื่นเห็นดีเห็นงามด้วยก็ตาม เช่นอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมัยรฺ ๙ บุตรของท่าน หรือสะอิด อิบน์ ซัยด์ ๙ ลูกพี่ลูกน้องของท่าน โดยครั้งหนึ่งท่านได้พูกระบายความอัดอั้นใจกับชาวเมืองกุฟะฮ์ เกี่ยวกับความยากลำบากในการเสาะหาผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของพวกเขาว่า “ฉันหวังว่าจะพบชายมุสลิมที่แข็งแกร่งและซื่อสัตย์ ที่ฉันจะยกเป็นผู้นำพวกเขาได้” ชายคนนั้นก็พูดขึ้นว่า “พวกเรา ขอเสนอคนนั้นให้แก่ท่าน คืออับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมัยรฺยังไงล่ะ” ท่านตอบว่า “ให้ตายเถอะ ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่ต้องการคนนี้หรอก” (Ibn al-Jawzī, 2004 : 108) และท่านยังได้กล่าวว่า :

من استعمل رجلاً لمودة أو لقرابة لا يشغله إلا ذلك فقد خان الله ورسوله

ผู้ใดแต่งตั้งชายคนหนึ่ง เพียงเพราะความรักใคร่ชอบพหรือความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เขาคนนั้นก็ได้หลอกหลวงอัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ (al-Sallābī, n.d.: 305)

7) ไม่เป็นผู้ที่ขอตำแหน่ง

ท่านยึดแบบฉบับของท่านนบีหัมมัด ๙ ที่ไม่มอบตำแหน่งให้กับผู้ที่ขอ ทั้งนี้คงเป็นเพราะ ผู้ที่ขอตำแหน่งเป็นผู้ที่ไม่บริสุทธิ์ใจและต้องการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์อันมิชอบ แต่ตรงกันข้าม บ่อยครั้งที่ท่านขอร้องหรือบังคับให้ผู้ที่ไม่ต้องการตำแหน่งแต่มีความเหมาะสมให้รับตำแหน่ง ดังกรณีที่ท่านบังคับสลมาน อัล-ฟาริสี ๙ ให้รับตำแหน่งข้าหลวงประจำแคว้นมะคาอิน (al-Sallābī, n.d.: 306) เมืองหลวงเก่าของจักรวรรดิเปอร์เซีย หรือไม่อนุมัติการลาออกของบรรดาศาสนิกชนที่ ท่านเห็นว่าเป็นคนเหมาะสมกว่าคนอื่นอยู่แล้ว เป็นต้น

8) ไม่เป็นนักธุรกิจควบกับการดำรงตำแหน่งข้าราชการ

ทั้งนี้ เพราะการทำธุรกิจควบคู่กับการทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่หย่อนประสิทธิภาพ และอาจเป็นการเอื้อต่อการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์และเกิดความยุ่งยากในการตรวจสอบ โดยครั้งหนึ่ง มีเจ้าหน้าที่รัฐของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ๙ ชื่ออัล-ฮาริซ อิบน์กะออบ อิบน์วะฮบ ๙ เกิดความร่ำรวยอย่างผิดปกติ ท่านอุมัยรฺจึงสอบถามถึงที่มาของความร่ำรวยนั้น เขาตอบว่า ฉันท้นำเงินส่วนตัวมาลงทุนทำการค้า ท่านเลยตอบว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่ได้ส่งพวกท่านมาเพื่อ

ทำการค้าขาย” แล้วท่านก็ยึดทรัพย์สินส่วนเป็นกำไรจากเจ้าหน้าที่ดังกล่าว (al-Sallābī, n.d.: 306) ซึ่งกฎระเบียบนี้ ได้ปฏิบัติติดต่อกันเรื่อยมาในซาอุดีอาระเบียจนถึงปัจจุบัน⁹⁹

9) ต้องเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินก่อนเข้าดำรงตำแหน่ง

ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร رضي الله عنه จะจัดเก็บข้อมูลบัญชีทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่รัฐทุกระดับก่อนมอบหมายตำแหน่ง ทั้งนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกตรวจสอบทรัพย์สินหลังจากพ้นจากตำแหน่ง โดยหากพบว่าข้าราชการคนใดมีความร่ำรวยผิดปกติ ครึ่งหนึ่งทรัพย์สินส่วนดังกล่าวจะถูกยึดให้เป็นของรัฐ (al-Sallābī, n.d.: 306)

10) ขอมรับเงื่อนไขในการวางตัวในสังคม

เมื่อท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه จะแต่งตั้งบุคคลใดให้ดำรงตำแหน่งข้าหลวง ท่านจะเขียนสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรให้แก่ผู้นั้นได้ยอมรับและนำไปปฏิบัติ ดังนี้

ก. ไม่จับขี้พาทะฮ์นัตตี

ข. ไม่รับประทานอาหารฮันดี

ค. ไม่สวมใส่เสื้อผ้าฮันดี

ง. ไม่ปิดประตูบ้านด้วยเจตนาจะให้บริการรับใช้ประชาชน

ทั้งนี้ การยอมรับข้อปฏิบัติดังกล่าวจะมีชาวอันศอร¹⁰⁰ กลุ่มหนึ่งร่วมเป็นสักขีพยาน โดยท่านฮุฎัยรจะกล่าวปิดท้ายว่า “อัลลอฮุมมะ ฟัชฮัด” ความว่า “โอ้ พระองค์อัลลอฮ์ ขอโปรดได้เป็นสักขีพยานด้วยเถิด” (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998: 1/337)

จะสังเกตเห็นว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยร رضي الله عنه มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเป็นอย่างยิ่งในการวางเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น เพราะแม้ว่าสิ่งดังกล่าวท่านไม่สามารถบังคับประชาชนทั่วไปได้ เนื่องจากเป็นมาตรการที่ไม่ถึงขั้นบังคับในหลักศาสนา (วาญิบ) แต่ท่านสามารถวางเป็นเงื่อนไขให้กับข้าหลวงเพื่อเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนได้ ซึ่งเมื่อเหล่าข้าหลวงได้นำไปปฏิบัติ เขาก็จะมีชีวิตอย่างสมถะพอเพียง มีความสุขในชีวิต ไม่ประสบปัญหาในเรื่องค่าใช้จ่ายประจำวันและไม่มีหนี้สินผูกพัน นอกจากนั้นมาตรการดังกล่าวยังสามารถปิดช่องว่างไม่ให้ผู้ที่มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ได้เข้ามาเป็นผู้ปกครอง ตลอดจนยังเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างข้าราชการกับประชาชนทั่วไป ประชาชนก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการพัฒนาารัฐ จนทำให้โครงการต่าง ๆ ประสบความสำเร็จในเวลาอันรวดเร็วได้ในที่สุด

⁹⁹ ประชาชนที่เป็นข้าราชการในประเทศซาอุดีอาระเบียทุกระดับชั้นไม่สามารถขออนุญาตจดทะเบียนการค้าต่าง ๆ ได้ - สุวีจัย

¹⁰⁰ อันศอร แปลว่า ผู้ช่วยเหลือ หมายถึง ชาวมุสลิมดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ที่เมืองมะดีนะฮ์ซึ่งให้ความช่วยเหลือแก่ชาวญะฮิลียะฮ์ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองมะดีนะฮ์ - สุวีจัย

11) ผ่านความเห็นชอบจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ชั้นอาวุโส

การพิจารณาคัดเลือกผู้ดำรงตำแหน่งข้าหลวงจะเสร็จสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อท่านเคาะลีฟะฮ์ได้ประชุมหารือกับบรรดาเศาะหาบะฮ์ชั้นอาวุโส ท่านเคยกล่าวต่อบรรดาเศาะหาบะฮ์ชั้นอาวุโสว่า “พวกท่านจงเสนอแก่ฉัน ผู้ที่ตอนเป็นผู้นำในสังคม เขาเหมือนไม่ใช่ผู้นำ แต่ตอนที่ไม่ได้เป็นผู้นำเขากลับกลายเป็นผู้นำ” พวกเขาเลยเสนอชื่ออ็รเราะบือ อิบนุ ซัยยาด رضي الله عنه และมีอยู่ครั้งหนึ่ง ท่านได้ขอความเห็นเกี่ยวกับผู้ที่ จะดำรงตำแหน่งข้าหลวงกุฟะฮ์ ซึ่งค่อนข้างจะปัญหา เนื่องจากประชาชนมีนิสัยก้าวร้าว ไม่ค่อยให้ความเคารพต่อผู้นำ หากส่งคนนุ่มนวลไป พวกเขา ก็จะทำลนเล่อ และหากส่งคนเฉียบขาดไป พวกเขา ก็จะต่อต้าน เขากล่าวว่า “โอ้ เพื่อนมนุษย์เอ๋ย พวกท่านจะว่าอย่างไร ในชายผู้อ่อนแอแต่เป็นมุสลิมที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ กับอีกคนหนึ่งที่เป็นคนแข็งแรงแรงเฉียบขาด คนไหนที่สมควรให้ตำแหน่งมากที่สุด” อัล-มุฆิเราะฮ์ อิบนุซุบะฮ์ رضي الله عنه เลยตอบว่า “โอ้ ท่านอุมัยรุลมุญินีน แท้จริงแล้ว คนอ่อนแอที่เป็นมุสลิมนั้น ความเป็นอิสลามของเขาจะ ได้กับเขา แต่ความอ่อนแอของเขาจะตกแก่ท่านและปวงชนมุสลิม ส่วนคนแข็งแรงแรงที่กระด้างนั้น ความกระด้างของเขาจะตกกับเขา แต่ความแข็งแกร่งของเขาจะ ได้กับท่านและปวงชนมุสลิม ดังนั้น ท่านจงใช้ความเห็นของท่านพิจารณาเถิด” ท่านอุมัยรุลมุญินีนกล่าว “ท่านพูดถูกต้อง มุฆิเราะฮ์” แล้วท่านก็แต่งตั้งเขาให้เป็นข้าหลวงกุฟะฮ์ พร้อมกับกล่าวว่า “ท่านจงพยายามเป็นผู้ที่คนดีไว้ใจ และคนชั่วหวาดกลัว” อัล-มุฆิเราะฮ์ จึงกล่าวว่า “ฉันจะทำอย่างนั้น โอ้ ท่านอุมัยรุลมุญินีน” (Muhibb al-Din al-Tabari, 1998: 1/303)

12) ผ่านการทดสอบ

หนึ่งในคุณสมบัติของผู้จะได้รับพิจารณาแต่งตั้งให้เป็นผู้นำภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรุลมุญินีน رضي الله عنه ก็คือจะต้องผ่านการทดสอบ โดยท่านเคาะลีฟะฮ์จะทดสอบด้วยวิธีการและระยะเวลาที่ไม่มีกำหนดแน่ชัด บางคนต้องถูกทดสอบนานถึงหนึ่งปี คังกรณีที่เกิดขึ้นกับอะหฺนัฟ อิบนุกุฮุส رضي الله عنه ที่ท่านได้เล่าด้วยตัวเองว่า

قدمت على عمر ابن الخطاب رضوان الله عليه، فاحتبسي عنده حولاً فقال يا
أحنف قد بلوتك وخيرتك فرأيت أن علانيتك حسنة وأنا أرجو أن تكون سريرتك
مثل علانيتك وأنا كنا نتحدث إنما يهلك هذه الأمة كل منافق عليم، ثم قال له
عمر أتدري لم احتبستك؟ وبين له أنه أراد اختباره ثم ولاه

ฉันได้มาหาท่านอุมัยรุลมุญินีน อิบนุ อัล-ค็อฎฎ็อบ แล้วท่านก็กักฉันไว้ให้อยู่กับท่านนานหนึ่งปี และกล่าวว่า โอ้ อะหฺนัฟ ฉันได้ทดสอบท่านแล้ว และฉันได้เห็นว่าข้างนอกของท่านนั้นดี ฉันจึงหวังว่าข้างในของท่านคงจะดีเหมือนข้างนอกเช่นกัน และเราก็เคยพูดกันแล้วว่า แท้จริงแล้ว คนที่ทำลายประชาชาตินี้ ก็คือพวกสับปลับที่อวดรู้ทุกคน” แล้วท่านอุมัยรุลมุญินีนก็กล่าวว่า โอ้ อะหฺนัฟ ท่านรู้หรือเปล่าว่าทำไมฉันจึงกักท่านไว้?

แล้วท่านก็ชี้แจงว่าท่านต้องการทดสอบเขา และต่อมา ท่านก็แต่งตั้งเขา (Ibn al-Jawzī, 2004: 117)

และท่านยัง ได้ให้โอวาทแก่อะหฺนัฟว่า

يا أحنف،

من كثر ضحكك قلت هيبته، ومن مزح استخف به، ومن أكثر من شيء عُرف به،
ومن كثر كلامه كثر سقطه ومن كثر سقطه قل حياؤه، ومن قل حياؤه قل ورعه،
ومن قل ورعه مات قلبه

โอ้อะหฺนัฟเอ๋ย ...

ผู้ใดที่หัวเราะมาก ความเกรงขามในตัวเขาก็จะลดน้อย

ผู้ใดชอบล้อเล่น เขาก็จะถูกทำเล่นเล่น

ผู้ใดทำอะไรมาก ๆ เขาก็จะถูกกล่าวขานด้วยสิ่งนั้น

ผู้ใดพูดมาก ความผิดพลาดของเขาก็จะมีมาก

ผู้ใดมีความผิดพลาดมาก ความอายของเขาก็จะลดน้อย

ผู้ใดมีความอายน้อย ความเคร่งครัดของเขาก็จะลดน้อย

ผู้ใดมีความเคร่งครัดน้อย ดวงใจของเขาก็จะตายด้าน (al-Sallābī, n.d.: 309)

13) ให้สิทธิพิเศษแก่คนในพื้นที่

เนื่องจากคนในพื้นที่เป็นคนรู้ดีที่สุดเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ และสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างใกล้ชิดที่สุด ดังนั้น หากในแคว้นใดมีคนในพื้นที่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ท่านอุมร์ก็จะพิจารณาแต่งตั้งผู้นั้นให้ดำรงตำแหน่งข้าหลวง ดังกรณีการแต่งตั้งฮัลมาน อัล-ฟาริสีย์ ๙ ให้เป็นข้าหลวงเขตแคว้นมะดาอิน การแต่งตั้งนาฟีอฺ อิบน์ อัล-ฮาริส ๙ ให้เป็นข้าหลวงแคว้นมักกะฮฺ และการแต่งตั้งอุสมาน อิบน์ อบิลอาส ๙ ให้เป็นข้าหลวงแคว้นเยเมน ซึ่งคนเหล่านี้ล้วนเป็นคนในพื้นที่ และเป็นที่น่าสังเกตว่า แคว้นเก่าที่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐอิสลามมานับตั้งแต่สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ๙ เช่น มักกะฮฺ เยเมน และกูอ็อฟ จะมีข้าหลวงเป็นคนในพื้นที่ ทั้งนี้คงเป็นเพราะในพื้นที่ที่ศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสภาพบุคคลมาก่อนหน้าเป็นระยะเวลาหลายปีแล้วนั้น จะมีบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นข้าหลวงมากกว่าในแคว้นใหม่ ๆ

นี่คือคุณสมบัติสำคัญของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงประจำแคว้นต่าง ๆ และเมื่อคนใดผ่านการคัดเลือกแล้วก็มีหนังสืออย่างเป็นทางการจากท่านเคาะลีฟะฮฺสู่ถึงประชาชนในพื้นที่เขตปกครอง เพื่อแจ้งให้ทราบถึงบุคคลที่จะมาเป็นข้าหลวงและภารกิจหลักของเขา ดังกรณีการแต่งตั้งอุมูรฺ อัล-อฺซอะรีย ๙ ให้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงประจำแคว้นบัศเราะฮฺในปี ฮ.ศ. 17 ดังนี้

أما بعد، فإني قد بعثت أبا موسى أميرا عليكم، ليأخذ لضعيفكم من قويمكم، وليقاتل بكم عدوكم، وليدفع عن ذمتكم وليحصي لكم فيكم، ثم ليقسمه بينكم، ولينتقي لكم طرقكم

ฉันได้ส่งอบูมุขามาเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือพวกท่าน เพื่อเอาความชอบธรรมจากผู้เข้มแข็งของพวกท่านให้กับผู้อ่อนแอ เพื่อรบราศัตร์ของพวกท่านร่วมกับพวกท่าน เพื่อปกป้องสิทธิอันชอบธรรมของพวกท่าน และเพื่อเก็บค่านวณทรัพย์สินฟัย⁶¹ ของพวกท่านแล้วก็แบ่งปันกันในหมู่พวกท่าน และเพื่อทำความสะอาดถนนสายต่าง ๆ ให้แก่พวกท่าน (Muhammad Hamidullah, 2001 : 424)

2.5.2.2 มุคสิกภาพโดยรวมของข้าหลวงเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน

จากการคัดเลือกผู้จะมาดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงอย่างละเอียดรอบคอบของท่านเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน เพื่อให้บรรลุความสำเร็จสูงสุดในการบริหารปกครองอาณาจักร ทำให้มุคสิกภาพของ บรรดาข้าหลวงที่ได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่แทนท่านในดินแดนที่ห่างไกล นอกเหนือจากการเป็นผู้ที่มีความรู้ศาสนา มีความศรัทธาอย่างมั่นคงต่ออัลลอฮ์ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีใจเมตตาและเป็นธรรม รับฟังคำคัดค้าน กล่าวหาญ อดทน เสียสละ ใฝ่สูง บริหารจัดการเป็น และลักษณะความเป็นผู้นำอื่น ๆ แล้วพวกเขายังมีลักษณะเด่นที่สำคัญดังนี้

ก. ใช้ชีวิตอย่างสมถะ

ข้าหลวงในสมัยเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ มีกิตติศัพท์เป็นที่เลื่องลือในด้านสมถะ ดังเช่น ออบูอับยะฮ์ อิบน์ อัล-จรรีฮุ ข้าหลวงประจำแคว้นซาม ออบูมุซา อัล-อัซอะรียุ ข้าหลวงประจำแคว้นบัสเราะฮ์ มุอาซ อิบน์ญะบัล ข้าหลวงประจำแคว้นซามต่อจากอบูอับยะฮ์ หรือฮัลมาน อัล-ฟาริสิยฺ ข้าหลวงประจำแคว้นมะคาอิน เป็นต้น โดยความสมถะของคนเหล่านี้ บางครั้ง แม้คนใกล้ชิดอย่างภรรยาที่ไม่สามารถทำใจยอมรับได้ กระทั่งหลายคนถูกภรรยาของตัวเองเข้าร้องเรียนต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ เช่นกรณีของมุอาซ อิบน์ญะบัล ที่ภรรยาของท่าน ได้มาร้องเรียนต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ จากสาเหตุที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ได้มอบเงินให้มุอาซเดิน ไปแจกจ่ายแก่ประชาชนบางเผ่า ท่านเลยแจกจ่ายให้พวกเขาจนหมดสิ้น ไม่เหลือแม้แต่เม็ดเดียว ครั้นเมื่อกลับมาที่บ้าน ภรรยาของเขาก็ถามว่า ไหนล่ะสิ่งที่ท่านพากลับมาเป็นส่วนแบ่งที่เจ้าหน้าที่รัฐมอบให้คนในบ้านของเขา ? ท่านตอบว่า มีผู้คุมอยู่พร้อมกับฉัน นางกล่าวว่า ท่านเคยเป็นคนซื่อสัตย์ในสมัยท่านเราะฮ์สูลุลลอฮ์และในสมัยท่านอบูบักรฺมาก่อน แล้วท่านอุมร์ส่งผู้คุมมากับท่านหรือ ? แล้วนางก็มาร้องเรียนต่อท่านอุมร์ ท่านเลยเรียกท่านมุอาซ

⁶¹ ฟัย คือ ทรัพย์สินที่ยึดได้จากข้าศึกโดยไม่ต้องทำสงคราม (Ibrahim Mustafa, 1990 : 707)

เข้าพบแล้วถามว่า เอ๊ะ ฉันได้ส่งผู้คุมมากับท่านหรือ ? ท่านตอบว่า “ฉันไม่มีข้ออ้างที่จะแก้ตัวกับนาง นอกจากด้วยสิ่งดังกล่าว” ท่านอุมร์จึงยิ้มหัวเราะ และยื่นสิ่งหนึ่งให้แก่เขา พร้อมกับกล่าวว่า “จงปลอบใจนางด้วยสิ่งนี้” (Ibn Manzūr, n.d. : 7/313)

ข. ถ่อมตัว

ข้าหลวงในสมัยของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ رضي الله عنه นั้นมีความถ่อมตัวเป็นอย่างยิ่ง ถึงขนาดว่า คนที่ไม่รู้จักและไม่คุ้นเคยกับพวกเขาจะไม่สามารถจำแนกกระหว่างพวกเขากับประชาชนทั่วไปได้ ทั้งนี้เป็นเพราะการแต่งกาย บ้านเรือน ยานพาหนะ และอาหารการกินของพวกเขาไม่แตกต่างไปจากคนสามัญชนทั่วไป คติกรรมของออบูอับดุลอะซุ อิบน์ อัล-จรรีฮ์ رضي الله عنه ข้าหลวงแคว้นชามกับทูตชาวโรมันที่ถูกส่งมาเพื่อเจรจากับท่าน โดยเขาได้เดินทางมาถึงหน้าท่านออบูอับดุลอะซุ ในขณะที่ท่านกำลังอยู่พร้อมกับคนอื่น ปรากฏว่าเขาไม่สามารถคาดเดาได้ว่า ออบูอับดุลอะซุคือชายคนไหน และไม่รู้ด้วยซ้ำว่าในหมู่คนที่อยู่หน้าเขานั้นมีออบูอับดุลอะซุด้วยหรือเปล่า เพราะเขาไม่รู้สีกรงขาม โอ้อ่าต่อที่พักของผู้นำแม่แต่น้อย จนในที่สุด เขาก็พูดขึ้นว่า โอ้ ปวงชนชาวอาหรับ ไหนล่ะผู้นำของท่าน ? พวกเขาจึงตอบว่า นี่แหละ คนนี้อย่างไรล่ะ” เขาจึงพินิจดู ซึ่งปรากฏว่า ออบูอับดุลอะซุกำลังนั่งอยู่บนพื้นดิน โดยมีธนูไขว้บนบ่าและมีกำลังพลิกถูกรไปมา ทูตคนนั้นเลยกล่าวว่า

ทูต : ท่านหรือ คือผู้นำของคนเหล่านี้ ?

ออบูอับดุลอะซุ : ใช่แล้ว

ทูต : แล้วเหตุใดถึงท่านต้องมานั่งบนพื้นดิน ถ้านั่งบนเบาะไม่ดีกว่าหรือ หรือว่าการทำอย่างนั้นจะทำให้ท่านคู่ค้าด้วยในทัศนะของอัลลอฮ์ หรือมันหักห้ามท่านจากการทำดี ?

ออบูอับดุลอะซุ : แท้จริงแล้ว อัลลอฮ์ไม่ทรงละอายในความสัจจริง ฉะนั้น ไม่มีเงินแม้แต่หนึ่งดีนาร์ หรือหนึ่งดิรฮัม และเมื่อวานนี้ ฉันจำเป็นต้องใช้เงิน แต่ปรากฏว่าฉันไม่มี ฉะนั้นฉันต้องขยืมเงินจำนวนหนึ่งจากพี่น้องของฉันคน นี้คือมูอาซ แล้วเขาก็ให้ฉันยืม และหากฉันมีเสื้อหรือเบาะ ฉันก็จะไม่นั่ง โดยปล่อยให้พี่น้องหรือเพื่อนของฉันนั่งอยู่บนพื้นดิน ซึ่งฉันเองก็ไม่ทราบว่ บางทีเขาอาจจะคิดว่าฉันเสียอีกในทัศนะของอัลลอฮ์ และพวกเราทั้งหมดนี้ ต่างเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ เราเดินบนดิน นั่งบนดิน กินบนดิน และนอนบนดิน ซึ่งมันไม่ได้ทำให้เราเสียหายอะไร **ขอ** ที่อัลลอฮ์ แต่ทว่า มันจะทำให้อัลลอฮ์ทรงแผ่ขยายผลบุญของเรา ทรงเลื่อนชั้นของพวกเรา และทำให้เราอ่อนน้อมถ่อมตัวต่อพระผู้เป็นเจ้าของเรา (al-Sallābiy: 312)

ค. มีความเคร่งกลัวต่ออัลลอฮ์และยึดมั่นในหลักการศาสนาอย่างเคร่งครัด

ข้าหลวงของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ ﷺ ทั้งหมดคือศิษย์และเสาะหาบะฮุ⁶²ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ พวกเขาได้คลุกคลีใช้ชีวิตร่วมกับท่านเป็นเวลาหลายปี พวกเขาได้ปฏิบัติตามแบบอย่างท่านนบีอย่างเคร่งครัด มีข้าหลวงหลายคนขอลาออกจากตำแหน่งเพราะไม่อยากจะเสี่ยงต่อการถูกสอบสวนในวันกิยามัต แม้ว่าตำแหน่งนี้ถือว่าเป็นตำแหน่งที่อัลลอฮ์จะทรงประทานผลบุญอย่างมหาศาลก็ตาม ดังกรณีของอูดบะฮุ อิบน์ญ็อซวาน ﷺ ขอลาออกจากตำแหน่งข้าหลวงประจำแคว้นบัศเราะฮ์แต่ท่านอุมัยรฺ ไม่อนุญาติการลาออก หรือ อัล-นุมาน อิบน์มุก็อรริน ﷺ ข้าหลวงประจำแคว้นกุศัฟร์ที่ขอลาออกด้วยเหตุผลขออนุญาตไปร่วมสงครามต่อสู้กับข้าศึก เป็นต้น ตลอดจนมีหลายคนที่ไม่ขอรับตำแหน่งแม้จะถูกเสนอให้ ดังกรณีของอิซซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม ﷺ ไม่ขอรับตำแหน่งข้าหลวงอิยิปต์ ('Abd al-Rahmān al-Sharqawī, n.d.: 263) หรืออับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาต ﷺ ไม่ขอรับตำแหน่งข้าหลวงหิมศุ เป็นต้น (al-Balādhari, 1983 : 214)

ง. เคารพและให้เกียรติแก่ข้าหลวงคนก่อน

บุคลิกภาพโดยรวมอีกข้อหนึ่งของบรรดาข้าหลวงของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺก็คือ การเคารพนับถือและให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะต่อข้าหลวงที่ทำงานก่อนหน้าพวกเขา เช่นกรณีของท่านคอลิด อิบน์ อัล-วะลีด ﷺ เมื่อมารับตำแหน่งเป็นผู้นำขามแทนอบูอัยยะฮ์ ﷺ เขาปฏิเสธไม่ยอมเป็นอิหม่ามนำละหมาดแทนอบูอัยยะฮ์ หรือ ในเวลาต่อมา ที่ท่านคอลิด ถูกเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺปลดแล้วแต่งตั้งอบูอัยยะฮ์ให้ทำหน้าที่แทน ปรากฏว่าท่านก็ไม่แจ้งการปลดตำแหน่งให้คอลิดทราบ จนกระทั่งมีหนังสือจากท่านอุมัยรฺเป็นครั้งที่สอง ท่านจึงแจ้งให้ทราบและถูกคอลิดตำหนิเนื่องจากการปิดบังข่าว(al-Ya'qūbī, 2002: 2/139)

2.5.3 กอฎี หรือ หัวหน้าศาล

กอฎี หรือ หัวหน้าศาลถือเป็นผู้ร่วมบริหารคนสำคัญรองมาจากข้าหลวง เพราะในแต่ละแคว้นนั้นจะมีข้าหลวงทำหน้าที่บริหาร ในขณะที่กอฎีจะทำหน้าที่พิพากษาคดีความ ต่างคนต่างมีอำนาจต้องมอบน้อมซึ่งกันและกัน โดยในด้านกฎหมายนั้นทั้งเคาะลีฟะฮ์และข้าหลวงต่างต้องอยู่ใต้อำนาจของเหล่ากอฎีนี้ ซึ่งรายนามกอฎีที่สำคัญ มีดังนี้ (Samī ibn 'Abdullah, 2006)

ลำดับ	ชื่อกอฎี	เมือง/ แคว้น
1	อูบัย อิบน์ กะอูบ อัล-อันศอริยฺ	มะดีนะฮ์
2	ซัยดฺ อิบน์ ซาบิต อัล-อันศอริยฺ	

⁶² เสาะหาบะฮุ คือ ชาวมุสลิมที่มีชีวิตร่วมสมัยกับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ

ลำดับ	ชื่อกอฎี	เมือง/ แคว้น
3	อะลีเย อิบนุ อบีฏอลิบ	มะดีนะฮ์
4	อบูศุรดาอู	คามาสะกัศ
5	อบูฏรรีฮุส อัล-กินดีเย	กูฬะฮ์
6	สลมาน อิบนุ เราะบิอะฮ์ อัล-บาสิตียะ	
7	สะอูด อิบนุ อบีวัคกีอศ	
8	ซุรือหุ อิบนุ อัล-หาริซ อัล-กินดีเย	
9	อูบัยคะฮ์ อัล-สลมานียะ	
10	อับดุลลอฮ์ อิบนุ มัสอูด	
11	อัมมาร อิบนุ ยาซึรฺ	
12	ญุบัยรฺ อิบนุ มุฏอิม	
13	อูรวะฮ์ อิบนุ อียาฎ	
14	คอริญะฮ์ อิบนุ หุซาฟะฮ์ อัล-อะคะเวีย	ฮิยิปต์
15	กัอยศ อิบนุ อบีอัล-อาศ อัล-ศัสมียะ	
16	กะอูบ อิบนุ ยะฮารฺ	
17	สลมาน อิบนุ เราะบิอะฮ์ อัล-บาสิตียะ	มะดาอิน
18	อูบาตะฮ์ อิบนุ อัล-ศอมิต	ชาม

2.5.4 เจ้าหน้าที่ระดับสูง

คณะผู้ร่วมบริหารที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อิบนุ อัล-ค็อฎฎ็อบ ก็คือเจ้าหน้าที่ระดับสูงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (Samī ibn ‘Abdullah : 2006)

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง
1	ซัยคุ อิบนุ ซาบิต	เลขานุการ
2	มุอัยกิบ	เลขานุการ
3	อับดุลลอฮ์ อิบนุ เคาะลัฟ อัล-เคาะซาอียะ	เลขานุการกองทะเบียนบักเราะฮ์
4	อบูญบัยเราะฮ์ อิบนุ อัล-ญะฮาก อัล-อันศอรียะ	เลขานุการกองทะเบียนกูฬะฮ์
5	ยัรฟะ	รักษาการหน้าห้องเคาะลีฟะฮ์
6	ยะฮารฺ	รักษาการคลัง
7	อับดุลลอฮ์ อิบนุ อัล-อิร์กอม	หัวหน้าคลัง
8	อูตบะฮ์ อิบนุ ฟุรกีอศ	ศุลกากรบักเราะฮ์

ลำดับ	ชื่อ	ตำแหน่ง
9	อัล-อักเราะ	มุอ์ซจินและประชาสัมพันธ์
10	สุลัยมาน อิบน์ อบีหัจมัด อัล-กูเราะซีย อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุคบะฮ์	หัวหน้ากองทัพอากาศประจำตลาด มะดีนะฮ์
11	มุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์	ฝ่ายตรวจสอบและติดตาม
12	อัล-หัจญัจ อิบน์ อะติก อัล-ชะเกาะฟีย	หัวหน้ากรมทหาร
13	อัล-อับดุลอะฮ์ นาฟีย อิบน์ อัล-ฮาริซและนะฟีย ออบูบักร์	กองทรัพย์สินแพ้งสงคราม
14	อาศิม อิบน์ กัยฮ์ อิบน์ อัล-สุลตุ อัล-สุละมีย	กองทรัพย์สินบริจาค
15	อับดุลอะฮ์ คอลิด อิบน์ อัล-ฮาริซ อิบน์ เอาฮ์	หัวหน้ากองคลังเมืองอัศฟาฮาน
16	สะมุเราะฮ์ อิบน์ ญนุบ	หัวหน้าหอการค้า อัล-อัฮฺวาฮ

2.6 หลักการบริหาร

ทุกอาณาจักรรัฐย่อมมีหลักการบริหารบ้านเมืองเป็นของตัวเองแตกต่างกันไปตาม ประเพณีวัฒนธรรมและความเห็นชอบของผู้ปกครองหรือพลเมือง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วอาณาจักรรัฐต่าง ๆ ข้างเคียงรัฐอิสลามของเคาะลีฟะฮ์สุลฎันนั้นจะใช้หลักการบริหารบ้านเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือระบอบที่มีความเชื่อว่าผู้ปกครองเป็นตัวแทนหรือเอกสิทธิ์ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์อันลี้ลับที่ ประชาชนทุกคนจะต้องให้ความเคารพอย่างลึกลับศรัทธา แต่สำหรับรัฐของเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ นั้นมีหลักการบริหารปกครองดังนี้

2.6.1 ใช้อิสลามเป็นแม่บทของการบริหาร การตุลาการ และนิติบัญญัติตลอดจนเป็นบรรทัดฐานของค่านิยมและจริยธรรม

รัฐของเคาะลีฟะฮ์สุลฎันนั้น เป็นรัฐที่ใช้คัมภีร์อัลกุรอาน วจนะและจริวัตรของนบีมุหัมมัด ﷺ ตลอดจนคำตีความที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของคัมภีร์อัลกุรอานเป็นที่อ้างอิงในการบริหาร การตุลาการ และนิติบัญญัติตลอดจนเป็นบรรทัดฐานของค่านิยมและจริยธรรม

เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือที่เคาะลีฟะฮ์สุลฎันส่งถึงออบูมุซา (อับดุลลอฮ์ อิบน์ กัยฮ์) อัล-อัชอะรีย ข้างล่างประจำแคว้นบัสเราะฮ์ ซึ่งเป็นที่เลื่องลือในนามของ Kitab Siyasat al-Qadha' wa

Tadbir al-Hukm ⁶³(ระเบียบการตัดสินคดีความและการบริหารกฎหมาย) คู่มือจะเป็นหลักฐานที่สะท้อนในเรื่องนี้อย่างชัดเจน โดยท่านเขียนว่า

بسم الله الرحمن الرحيم

من عبد الله عمر أمير المؤمنين، إلى عبد الله بن قيس (يعني أبا موسى الأشعري) سلام عليك أما بعد : فإن القضاء فريضة محكمة وسنة متبعة، فافهم إذا أدلى إليك، فإنه لا ينفع تكلم يحق لا نفاذ له

آس بين الناس في مجلسك ووجهك، حتى لا يطمع شريف في حيفك، ولا يأس ضعيف من عدلك، البينة على من ادعى، واليمين على من أنكر، والصلح جائز بين الناس، إلا صلحا أحل حراما أو حرم حلالا، ولا يمنعك قضاء قضيته بالأمس فراجعت فيه نفسك وهديت لرشدك أن ترجع إلى الحق فإن الحق يبطله شيء،

والعلم أن مراجعة الحق خير من التماذى في الباطل

الفهم الفهم فيما يتلجلج في صدرك مما ليس فيه قرآن ولا سنة واعرف الأشياء والأمثال ثم قس الأمور بعد ذلك، ثم اعمد لأحبها إلى الله وأشبهها بالحق فيها ترى اجعل لمن ادعى حقا غائبا أمدا ينتهي إليه، فإن أحضر بينة أخذ بحقه، وإلا استحللت عليه القضاء

والمسلمون عدول في الشهادة إلا مجلودا في حد أو مجرما عليه شهادة زور، أو ظنينا في ولاء أو قرابة، إن الله تولى منكم السرائر ودرا عنكم بالبينات وإياك والقلق والضجر والتأذى بالخصوم في مواطن الحق التي يوجب الله بها الأجر ويحسن الذخر، فإنه من صلحت سريره فيما بينه وبين الله، أصلح الله ما بينه وبين الناس، ومن تزين للدنيا بغير ما يعلم الله منه شانه الله فإن الله لا يقبل من عباده إلا ما كان خالصا، فما ظنك بثواب عند الله في عاجل رزقه وخزائن رحمته؟

والسلام

⁶³ หนังสือนี้ ถือเป็นเอกสารจีนสำคัญในการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์สุลฎัน เพราะสามารถวิเคราะห์ถึงลักษณะการปกครองของท่านได้เป็นอย่างดี เป็นหนังสือที่นักประวัติศาสตร์โลกได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Rosenthal ใน The Muqaddima, 3 vols., London 1958 เป็นภาษาเยอรมัน โดย Von Hammer, ใน Urber die Laenderverwaltung unter dem Chalife ; Berlin 1835 p.206-7 เป็นภาษาฮอลันดา โดย Z.Keizer, ใน Publiek en administratief regt van den Islam, S-Gravenhage, 1862 เป็นภาษาฝรั่งเศส โดย E.Quatremere, Vincent Monteil, L.Ostrong และ E.Fagnan นอกจากนี้ ยังมีการพบหนังสือเช่นนี้ ส่งไปยังข้าหลวงมอฮาเวียะฮ์ อิบน์ อิบ์สุฟยาน ข้าหลวงประจำแคว้นซาม ซึ่งนักประวัติศาสตร์ต่างเห็นว่า น่าจะเป็นเนื้อหาเดียวกัน ดู (Muhammad Hamidullah, 2001: 426)

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

จาก บ่าวของอัลลอฮ์ อุมัร อะมีรุลมุมินีน ถึง อับดุลลอฮ์ อิบน์ก็อยสุ (อบูมุซา อัล-อัซอะรีย) ขอความสันติจงมีแก่ท่าน

แท้จริง การพิพากษานั้นถือเป็นข้อบังคับที่ชัดเจนและเป็นแนวทางของนบีมุหัมมัด ﷺ ที่จะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น ท่านจงทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเมื่อมีคดีเกิดขึ้น เพราะไม่มีประโยชน์อันใดในสัจวาจาที่ไม่ได้รับปฏิบัติ

จงให้ความเสมอภาคระหว่างประชาชนผู้กระทำความผิดและการหันใบหน้าของท่าน เพื่อคนใหญ่โตจะได้ไม่เกิดความละโมภและมีหวังในความอธรรมของท่าน และคนต่ำต้อยจะได้ไม่สิ้นหวังในความยุติธรรมของท่าน

การนำหลักการมาชี้แจงเป็นหน้าที่ของผู้กล่าวหา ส่วนการสาบานเป็นหน้าที่ผู้ที่ไม่ยอมรับข้อกล่าวหา

การประนอมความถือเป็นสิ่งที่ทำได้ในระหว่างประชาชน นอกจากการประนอมความที่นำไปสู่การทำสิ่งหะรอมเป็นหะลาล หรือทำสิ่งหะลาลให้เป็นหะรอม

และอย่าให้มีสิ่งใดมาขวางกั้นท่านเพื่อมิให้หรือคำพิพากษาและกลับคำตัดสินที่ได้พิพากษาไปแล้วเมื่อวันวาน ในเมื่อท่านพิจารณาอย่างละเอียดและมั่นใจว่ามันถูกต้องกว่า เพราะความถูกต้องนั้นย่อมจะต้องไม่ถูกลบเลือนด้วยสิ่งใด และพึงทราบด้วยว่าการหวนกลับสู่ความถูกต้องนั้นคือการที่รื้อฟื้นอยู่ในความผิดพลาด

ความเข้าใจต่อสิ่งที่เคลือบแคลงในหัวใจของท่านในสิ่งที่ไม่มีหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮ์ถือเป็นสิ่งสำคัญมาก ๆ อันดับแรกท่านจงทำความเข้าใจสิ่งนั้น และสิ่งที่คล้ายคลึงกับมันให้ดี ๆ จากนั้นก็จงเทียบเคียงหาค่าและกฎเกณฑ์ แล้วเลือกใช้กฎที่รู้สึกว่าจะอัลลอฮ์ทรงโปรดปรานและใกล้เคียงกับความถูกต้องมากที่สุด

จงกำหนดเวลาที่แน่นอนแก่ผู้กล่าวหาที่อ้างว่ายังมีหลักฐานที่ไม่ได้นำมาแสดง หากเขานำหลักฐานมาก็จงให้สิทธิแก่เขา หากไม่นำมาก็ให้ยกเลิกคดีความ

ชาวมุสลิมนั้นสามารถเป็นพยานที่ยอมรับได้กับทุกคนนอกจากผู้ที่เคยต้องโทษเขียนหรือเคยเป็นพยานเท็จหรือสงสัยว่าเป็นคนสนิทหรือเป็นญาติ แท้จริงแล้วอัลลอฮ์นั้นทรงรับผิดชอบในเรื่องสิ่งที่เร้นลับของพวกเขาและทรงยกโทษพวกเขาด้วยการให้นำหลักฐานมายืนยัน

และท่านจงอย่าสร้างความกังวล ช่มชู้ หรือรังแกผู้กระทำความผิดโดยมิชอบ เพราะผู้บริสุทธิ์ใจกับอัลลอฮ์นั้นอัลลอฮ์จะทรงปรับปรุงเขาให้เป็นคนดีเป็นที่ยอมรับของผู้คน และผู้ใดแสวงสร้างเพื่อผลประโยชน์คุณประโยชน์ในสิ่งที่อัลลอฮ์ไม่สอนสั่ง เขาย่อมจะถูกอัลลอฮ์ทำให้ล้มจม เพราะอัลลอฮ์ไม่ทรงรับการกระทำที่ไม่มีความบริสุทธิ์ใจต่อพระองค์

แล้วท่านคิดอย่างไรเล่ากับรางวัล ณ อัลลอฮ์ ที่จะมอบให้ในเวลาอันใกล้และมีพร้อมแล้วอยู่ในคลังแห่งความเมตตาของพระองค์?

วัสสลาม ขอสาธุสุขจงมีแด่ท่าน (Muhammad Hamidullah, 2001 : 439)

สามีญ อับดุลลอฮ์ (Samī ‘Abdullah, 2006 : 323) ได้ถอดใจความในหนังสือสำคัญนี้ว่า สิ่งที่คุณพิพากษาจะต้องปฏิบัติก็จะต้องมีความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ในการทำงาน ต้องเข้าใจปัญหาหรือคเคิควมอย่างลึกซึ้ง ต้องพิพากษาด้วยกฎของศาสนา ต้องปรึกษาผู้อื่นในสิ่งที่มีเงื่อนงำและเคลือบแคลง ต้องให้ความเป็นธรรมระหว่างคู่กรณี ต้องให้กำลังใจแก่ผู้อ่อนแอ ต้องสืบพยานหลักฐานอย่างรวดเร็ว ต้องมีใจกว้าง ให้หลีกเลี่ยงสิ่งที่กระทบต่อการพิพากษาเช่นการรับสินบน ให้ยึดหลักฐานที่ปรากฏเป็นหลักโดยไม่ทะลวงลึกถึงเจตนาธรรมหรือความในใจ ให้พยายามไกล่เกลี่ยคู่กรณี ให้ปรองดองกัน ให้ยื่นคำตัดสินใหม่เมื่อเห็นว่าถูกต้องกว่า ให้ถือว่าผู้กล่าวหาคือผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีหลักฐานยืนยันมัดตัวเขา และสุดท้าย ห้ามมิให้ตีความในสิ่งที่มีกฎหมายรองรับอยู่แล้ว

เช่นเดียวกันกับหนังสืออีกฉบับหนึ่งที่ท่านเขียนให้คำแนะนำว่า

(2) أما بعد : فإن للناس نفرة عن سلطانهم، فأعوذ بالله أن تدركني وإياك عمياء مجهولة وضغائن محمولة أقم الحدود ولو ساعة من نهار

وإذا عرض لك أمران أحدهما لله والآخر للدنيا فأثر نصيبك من الله، فإن الدنيا تنفد والآخرة تبقى

وأخيفوا الفساق واجعلوهم يدا يدا ورجلا رجلا، وعد مرضى المسلمين، واشهد جنائزهم وافتح لهم بابك، وياشر أمورهم بنفسك، فإنما أنت رجل منهم، غير أن الله جعلك أثقلهم حملا

وقد بلغني أنه قد فشا لك ولأهل بيتك هيئة في لباسك ومطعمك ومركبك ليس للمسلمين مثلها فإياك يا عبد الله أن تكون بمزلة البهيمة مرت بواد خصيب فلم يكن لها هم إلا السمن وإنما حتفها في السمن

واعلم أن العامل إذا زاغ زاغت رعيته، وأشقى الناس من شقي الناس به، والسلام

แท้จริงแล้ว ประชาชนนั้นมักจะไม่ค่อยชอบพอกับผู้ปกครองของพวกเขา ดังนั้นฉันขอหลีกเลี่ยงกับอัลลอฮ์ไม่ให้ได้พบเจอกับความงมงายและความแค้นที่ฝังใจ ท่านจงลงโทษต่อผู้กระทำผิดแม้ว่าเป็นเสียหวั่นึ่งของกลางวันก็ตาม

และเมื่อมีสองอย่างเกิดขึ้นกับท่านในเวลาพร้อม ๆ กัน อย่างหนึ่งเป็นเรื่องของอัลลอฮ์อีกอย่างหนึ่งเป็นเรื่องโลกคุณตา ท่านจงกระทำเรื่องของอัลลอฮ์ก่อน เพราะคุณตานั่นไม่นานก็จะสลายสิ้นในขณะที่อาคิรต์นั้นจะถาวรตลอดไป

จงข่มขู่คนเลว จงลงโทษพวกเขาแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน จงไปเยี่ยมเยือนประชาชนคนไข้มุสลิม จงไปร่วมงานศพของพวกเขา และจงเปิดประตูบ้านของท่านเพื่อพวกเขา และจงชำระงานของพวกเขาด้วยตัวท่านเอง เพราะแท้จริงแล้ว ท่านก็คือคนหนึ่ง ในหมู่พวกเขา เพียงแต่ว่าอัลลอฮ์นั้นมอบหน้าที่ให้ท่านต้องรับผิดชอบภารกิจที่หนักกว่าพวกเขา

ฉันได้รับรายงานว่ามีข่าวแพร่สะพัดว่าท่านและครอบครัวนั้นมีความเลเยิดในเครื่องแต่งกาย อาหารการกินและยานขับขี่ยิ่งไม่เหมือนกับชาวมุสลิมทั่วไป ดังนั้นจงอย่าเกิด โอ้อ้อคุณลอส ท่านจงอย่าทำตัวเหมือนกับสัตว์สี่เท้าที่เดินผ่าน โอเอซิสที่ชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์แล้วมันก็ไม่คิดอะไรมากไปกว่าอยากจะทำกินจนอ้วนพลีซึ่งความอ้วนพลีของมันเป็นเหตุให้มันต้องตายไป

และจงทราบข่าวลวงนั้นเมื่อทำไม่ดี ประชาชนของเขา ก็จะพลอยทำไม่ดีไปด้วย และผู้ที่ชั่วช้าที่สุดคือผู้ที่ เป็นเหตุให้ผู้อื่นทำชั่วช้า วัศสลาม (Muhammad Hamidullah, 2001 : 439)

และ ในหนังสือที่เคาะลีฟะฮ์สุลฎันเขียนถึงกอฎีหรือหุ ผู้พิพากษาประจำแคว้นกูฟะฮ์นั้น ก็สามารถสะท้อนให้เห็นหลักการบริหารของรัฐอิสลามของเคาะลีฟะฮ์สุลฎันเป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน ท่านเขียนว่า

اقض بما في كتاب الله فإن لم يكن في كتاب الله ، فسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فإن لم يكن في كتاب الله ولا في سنة رسول الله صلى ، فاقض بما قضى به الصالحون . فإن لم يكن في كتاب ولا في سنة رسول الله صلى ولم يقض به الصالحون فإن شئت فقدم ، وإن شئت فتأخر ولا أرى التأخر إلا خيرا لك والسلام عليكم

ท่านจงตัดสินด้วยกฎหมายที่ปรากฏในคัมภีร์ของอัลลอฮ์ หากมันไม่มีในคัมภีร์ของอัลลอฮ์ก็ให้ใช้กฎที่ได้มาจากจริยวัตรของท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ หากไม่มีทั้งในคัมภีร์ของอัลลอฮ์และในจริยวัตรของท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ ท่านก็จงใช้กฎที่เคยกำหนดไว้โดยเหล่าคนดี และหากไม่มีทั้งในคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ในจริยวัตรของท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ และเหล่าคนดีไม่เคยกำหนดไว้ หากท่านประสงค์จะตัดสินหรือไม่ก็รอไว้ก่อน ส่วนฉันเห็นว่าหากประวิงไว้ก่อนก็จะเป็นการดีสำหรับท่าน วัศสลามอะลัยกุม (Muhammad Hamidullah, 2001: 439)

การใช้หลักอิสลามเป็นที่ตั้งนั้น จะกระทำกันแม้กระทั่งในเรื่องแนวคิดต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่นการตั้งข้อสังเกตต่อสาเหตุของการแพ้หรือชนะในการทำสงคราม ดังกรณี ในปีที่ หลังจากล่วงเลยสองปีที่กองทัพอิสลามรบกับกองทัพโรมันที่อียิปต์ แต่ไม่สามารถพิชิตเมืองบาบิโลนได้ ท่านเคาะลีฟะฮ์สูงจึงมีสาส์นมายังอัมรฺ อิบน์ อัล-อาศ ข้าหลวงประจำแคว้นว่า

ฉันแปลกใจมากในความล่าช้าของท่านในการพิชิตอียิปต์ พวกท่านรบกับพวกเขา ตั้งแต่สองปีมาแล้ว ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งที่พวกท่านกระทำไป(บาป)เป็นสาเหตุ และเพราะพวกท่านหลงโลกคุณชาอย่างที่เราศัตรูของท่านลุ่มหลง และแท้จริงแล้ว อัลลอฮฺตะบาเราะกะ วะตะอาลา จะไม่ทรงช่วยเหลือกลุ่มชนใด นอกจากเพราะความตั้งใจที่บริสุทธิ์ของพวกเขา และฉันได้ส่งตัวสี่คนมา^๔ และได้แจ้งให้ท่านทราบว่าแต่ละคนนั้นอยู่ในฐานะเท่ากับหนึ่งพันคนเท่าที่ฉันรู้ นอกจากนี้ จะมีอะไรมาเปลี่ยนพวกเขา ดังนั้น เมื่อท่านได้รับจดหมายของฉันทันนี้ ท่านจงปราศรัยให้กำลังใจแก่พวกเขาในการต่อสู้กับศัตรู และจงกำชับให้เขามีความตั้งใจและมีความอดทน และจงนำสี่คนดังกล่าวให้ปรากฏตัวต่อหน้าฝูงชน และจงสั่งให้ผู้คนทั้งหมดลุกขึ้นตอบโต้ด้วยการตอบโต้ของคนๆ เดียว และให้เป็นเวลาบ่ายคล้อยของวันศุกร์ เพราะเป็นเวลาแห่งการลงเราะฮ์มัต และเป็นเวลาที่ถูกรับ และให้ผู้คนจงกลับตัวสู่อัลลอฮฺและขอประทานความช่วยเหลือจากพระองค์ในการพิชิตข้าศึกศัตรูของพวกเขา (Mahmūd Shākir, 1987: 94)

และครั้ง เมื่ออัมรฺ อิบน์ อัล-อาศได้อ่านจดหมายฉบับนี้ ท่านก็เรียกผู้คนมาประชุม และอ่านจดหมายนี้ให้พวกเขาฟัง จากนั้น ได้เรียกคนสี่คนให้ออกมาปรากฏตัวต่อหน้าฝูงชน แล้วได้สั่งให้ผู้คนเอาน้ำละหมาดและละหมาดสองรักอัด และให้มุ่งจิตสู่อัลลอฮฺและขอความช่วยเหลือในการต่อสู้กับศัตรูของพวกเขา พวกเขาก็กระทำตาม แล้วอัลลอฮฺก็ได้ให้พวกเขามีชัยชนะเหนือชาวโรมัน (Mahmūd Shākir, 1987: 95)

เช่นเดียวกันกับลำดับการจดทะเบียนชื่อประชาชน ลำดับการเบิกจ่ายเงินอุดหนุน ความแตกต่างของจำนวนเงินอุดหนุน หรือแม้กระทั่งลำดับการอนุญาตให้เข้าพบกับเคาะลีฟะฮ์สูงก็ไม่ละเว้นที่จะใช้อิสลามเป็นเกณฑ์

อัล-ฟัสวี (al-Faswī) ได้กล่าวถึงการปราศรัยของเคาะลีฟะฮ์สูงอุมร์ที่เมืองญามิยะฮ์ว่า

من أراد أن يسأل عن القرآن فليأت أبي بن كعب، ومن أراد أن يسأل عن الفرائض فليأت زيد بن ثابت، ومن أراد أن يسأل عن الفقه فليأت معاذ بن جبل،

^๔ คือ อัล-หุบัยรฺ อิบน์ อัล-ฮาวาม อัล-มิกดาด อิบน์ อัมรฺ อุบาคะฮ์ อิบน์ อัล-ศอมิต และ มัสละมะฮ์ อิบน์นุค็อลดัค

ومن أراد أن يسأل عن المال فليأتني، فإن الله جعلني له خازناً وقاسماً وإني باديء
بأزواج رسول الله صلى الله عليه وسلم فمعطيهم، والمهاجرين الأولين أنا وأصحابي
أخرجنا من مكة من ديارنا وأموالنا، ثم الأنصار الذين تبوءوا الدار والايمن من
قبلهم، ثم قال: فمن أسرع إلى الهجرة أسرع به العطاء، ومن أبطأ عن الهجرة أبطأ
به العطاء (المعرفة والتاريخ)

ผู้ใดอยากทราบเกี่ยวกับอัลกุรอานก็ขอเชิญมาพบอุบัย อิบน์นุอะอับ ผู้ใดอยากทราบ
เกี่ยวกับกฎหมายเกี่ยวกับมรดกก็ขอเชิญมาพบกับซัยคุ อิบน์ ซาบิต ผู้ใดอยากทราบ
เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไปก็ขอเชิญมาพบกับมูอาซ อิบน์ญะบัล และผู้ใดต้องการเงินก็
ขอเชิญมาหาฉัน เพราะอัลลอฮ์ให้ฉันเป็นผู้รักษาคถุและเป็นผู้แบ่งปันให้ โดยฉันนี้
จะเริ่มแจกให้กับเหล่าภริยาของท่านเราะสุลอัลลอฮ์ก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจะ
เป็นเหล่าผู้อพยพกลุ่มแรกอันได้แก่ฉันและสหายของฉันที่ได้อพยพออกจากมักกะฮ์
ทั้งบ้านเมืองและทรัพย์สินสมบัติ จากนั้นจะเป็นชาวอันศอรุผู้ที่เตรียมบ้านเตรียมใจด้วย
ความศรัทธาไว้ต้อนรับพวกเขา ผู้ใดอพยพก่อนฉันก็จะให้ก่อน ผู้ใดอพยพทีหลัง
ฉันก็จะให้เงินอุดหนุนเข้าไปหน่อย (al-Faswī, n.d.: 1/94)

มุฮิบุดดีน อัล-ฏะบะรีย (Muhibb al-Dīn al-Ṭabarī) ได้กล่าวเหตุผลที่ท่านอุมร์
กำหนดเงินอุดหนุนให้กับอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ บุตรของตัวเองน้อยกว่าอุสามะฮ์ อิบน์ ซัยคุชาวคิฮ์แห่ง
เมืองมักกะฮ์ว่า

มีรายงานจากอัลฮัมว่า ท่านอุมร์ ได้กำหนดเงินให้แก่อุสามะฮ์มากกว่าที่ให้กับ
อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ (บุตรชายของท่านเอง) ทำให้ผู้คนต่างพากันพูดเรื่องนี้ต่ออับ
ดุลลอฮ์ จนกระทั่งอับดุลลอฮ์ต้องยกเรื่องดังกล่าวมาพูดกับบิดาของตน เขากล่าวว่า
ทำไมพ่อจึงให้คนที่เขาไม่ได้ดีไปกว่าฉันมากกว่าฉัน พ่อให้เขาสองพันแต่พ่อให้ฉัน
เพียงหนึ่งพันห้าร้อย ทั้ง ๆ ที่เขาไม่ได้เหนือกว่าฉันอย่างไรเลย ? ท่านอุมร์เลยตอบว่า
ที่ฉันทำไปอย่างนั้นเป็นเพราะว่าซัยคุ เป็นที่รักของท่านเราะสุลอัลลอฮ์มากกว่าอุมร์
และอุสามะฮ์ นั้นเป็นที่รักของเราเราะสุลอัลลอฮ์มากกว่าอับดุลลอฮ์ (Muhibb al-Dīn al-
Ṭabarī, 1998: 1/272)

อัล-หัมบะลีย (al-Hambalī) ได้รายงานว่าอุมร์ลัดคิฮ์อนุญาตให้ผู้ยากไร้มุสลิมเข้าพบ
ท่านก่อนคนใหญ่คนโตผู้กว้างขวางในหมู่ชาวกุรอัยหมักกะฮ์อย่างอบูสุฟยาน กระทั่งเมื่อเป็นที่สงสัยว่า
ทำไมท่านจึงทำเช่นนั้นท่านก็ตอบว่า เพราะเมื่ออัลลอฮ์ได้เรียกคนดังกล่าว คนดังกล่าวได้ตอบรับอย่าง
รวดเร็ว แต่เมื่ออัลลอฮ์เรียกพวกเขา พวกเขากลับทำซึกซ้า (al-Hambalī, n.d.: 1/30)

เช่นเดียวกันกับอิบนุ อัล-อะซีรฺ (Ibn al-Athīr, n.d.: 3/343) ที่ได้บันทึกว่าในขณะที่ท่าน อุมัรฺกำลังเดินอยู่พร้อมกับประชาชน ท่านก็เจอกับหญิงชราคนหนึ่ง ท่านจึงหยุดพูดคุยกับนางเป็นเวลานาน กระทั่งทำให้ชายคนหนึ่งที่วิ่งต่งว่าทำไมท่านถึงทำให้คนอื่นต้องเสียเวลาเพราะหญิงชรานี้ ท่านตอบว่า

ويلك! أتدري من هذه؟ هي امرأة سمع الله عز وجل شكواها من فوق سبع

سماوات، هذه خولة بنت ثعلبة التي أنزل الله فيها: ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي

تُجَدِّدُكَ فِي زَوْجِهَا﴾^١

. والله لو أَمَا وَقَفْتُ إِلَى اللَّيْلِ مَا فَارَقْتُهَا إِلَّا لِلصَّلَاةِ أَوْ خَرَجْتُهَا الثَّلَاثَةَ. (أسد الغابة)

ตายแล้ว.. ท่านรู้จักหรือเปล่านั้นว่าหญิงผู้นี้คือใครกัน? นางคือผู้หญิงที่อัลลอฮ์รับฟัง คำฟ้องร้องจากเบื้องเจ็ดชั้นฟ้า นี่ไงละเคาะละฮฺ อิบนะคุชะละบะฮ์ที่อัลลอฮ์ ประทานอัลกรุอานเกี่ยวกับนางว่า

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَدِّدُكَ فِي زَوْجِهَا﴾^١

(แปลว่า อัลลอฮ์ได้ยินคำพูดของผู้ที่มาฟ้องร้องเจ้าเกี่ยวกับสามีของนาง)

ข้าขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากนางหยุดพูดคุยกับฉันตลอดคืนฉันก็จะไม่พراقจากนางไป นอกจากเพราะไปละหมาดเท่านั้น

นี่คือบางตัวอย่างที่แสดงถึงการใช้อิสลามเป็นแม่บทของการบริหาร การตุลาการ และ นิติบัญญัติตลอดจนเป็นบรรทัดฐานของก่านิยมและจริยธรรม เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคม ภายใต้การบริหารของเคาะลีฟะฮ์สุลฎันซึ่งทั้งภาครัฐและประชาชนต่างมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับ หลักการในคัมภีร์อัลกรุอานและจริยวัตรของท่านนบีมุหัมมัดﷺ

2.6.2 ยึดมั่นในระบอบการประมุขสภาหรือการชุรอ

หลักการบริหารที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเคาะลีฟะฮ์สุลฎันﷺ ก็คือการชุรอหรือการ ให้ประชาชนผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ตามที่ พวกเขาสันตัด โดยเมื่อท่านต้องการจะตัดสินใจในเรื่องใด ท่านมักจะขอความคิดเห็นจากผู้มีความ เชี่ยวชาญในด้านนั้น ไม่ละเว้นแม้แต่สตรีหรือเด็กหากว่าเรื่องที่ท่านกำลังจะตัดสินใจมีความเกี่ยวข้องกับ พวกเขา ซึ่งสภาพอย่างนี้หากเทียบกับในปัจจุบันก็คือการยึดมั่นในระบอบการประมุขสภานั้นเอง

บุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นให้กับท่านเคาะลีฟะฮ์สุลฎันนั้น มี หกคนด้วยกัน คือ อูสมาน อิบนุ อีฟฟาน อะลียฺ อิบนุ อับดุลลิลิฮฺ อับดุลเราะฮฺมาน อิบนุ เอาฟู มุอาซ อิบนุญะบัล อุบัย อิบนุกะอฺบฺ ษัยคฺ อิบนุ ซาบิต พวกเขาถือเอาหะซันฮฺอฺวาโสผู้เคยใช้ชีวิตร่วมทุกข์สุข กับท่านนบีมุหัมมัดﷺ ในเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นบุคคลที่เข้าใจถึงความละเอียดลึกซึ้งของกฎหมายและเรื่อง

ต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม โดยบุคคลเหล่านี้ ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยรขอให้อยู่ในเมืองมะดีนะฮ์และไม่อนุญาตให้ไปร่วมสงครามตามหัวเมืองต่าง ๆ หรือย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น (Mahmūd Shākir, 1990: 3/211)

อัล-มัดฮูคีย (al-Mas'ūdī, 1983:2/317) ได้กล่าวถึงการเปิดประชุมว่าด้วยความเหมาะสมในการออกไปทำหน้าที่เป็นผู้นำกองทัพด้วยตัวเองของเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยรในสงครามกอคิลียะฮ์ หลังจากที่แม่ทัพอบูบัยคฺ อัล-ซะเกาะฟียถูกฆ่าเสียชีวิต ซึ่งองค์ประชุมประกอบด้วย ท่านอะลียฺ อิบน์ อบีฏอลิบ อัล-อับบาส อับดุลรอหมาน อิบน์ เอาฟู อูสมาน อิบน์ อัฟฟาน อะลียฺ อิบน์ อบีฏอลิบ ซะอีด อิบน์ ซัยคฺ ฎ็อลหะฮฺ อิบน์ อุบัยคิลลาฮฺ และสะอูด อิบน์ อบีวักกอส โดยที่ประชุมต่างถกเถียงอย่างละเอียดถึงผลดีผลเสียในกรณีนี้ ซึ่งมีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ซึ่งฝ่ายที่เห็นด้วยนั้น ได้แก่ ท่านอะลียฺ อิบน์ อบีฏอลิบและประชาชนทั่วไป ในขณะที่ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยประกอบด้วยผู้อาวุโสหลายคนเช่น อัล-อับบาส อับดุลรอหมาน อิบน์ เอาฟู อูสมาน อิบน์ อัฟฟาน โดยเหตุผลของฝ่ายที่เห็นด้วยคือทำให้ศัตรูเกรงขามมากขึ้น ในขณะที่เหตุผลของฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยคือหากท่านเสียชีวิตในสนามรบจะนำความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงต่อรัฐอิสลาม และหลังจากที่มีมติว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ไม่สมควรจะนำกองทัพด้วยตัวเองแล้วประเด็นที่สองที่ต้องปรึกษาย่างละเอียดก็คือ ใครคือผู้สมควรเป็นแม่ทัพแทน ซึ่งผู้ถูกเสนอได้แก่ท่านอะลียฺ อิบน์ อบีฏอลิบ ซะอีด อิบน์ ซัยคฺ ฎ็อลหะฮฺ อิบน์ อุบัยคิลลาฮฺ และสะอูด อิบน์ อบีวักกอส และหลังจากที่ถกเถียงกันถึงความเชี่ยวชาญของแต่ละคนแล้ว ท่านฮุฎัยรได้ตัดสินใจเลือกท่านสะอูด อิบน์ อบีวักกอสเป็นแม่ทัพและก่อนที่จะเริ่มสงครามกอคิลียะฮ์ ท่านยังจัดให้มีการประชุมใหญ่ระหว่างแม่ทัพนายกองและผู้นำเผ่าต่าง ๆ ที่เมืองชะร็อฟเพื่อวางแผน โดยแต่งตั้งให้อับดุลรอฮฺมาน อิบน์ เราะบิอะฮฺ อัล-บาสิตียฺ ฆานา "ซันนุร" เป็นอัยการทหารทำหน้าที่แบ่งทรัพย์สิน ให้สลมาน อัล-ฟาริสียฺ เป็นผู้บรมจรรย์ธรรมให้ฮิลาล อัล-ฮิรียฺ เป็นล่ามแปลภาษา และให้ซัยยาด อิบน์ อบีสุฟยาน เป็นเลขา จนกระทั่งสามารถพิชิตอาณาจักรเปอร์เซียอันยิ่งใหญ่ได้ในที่สุด⁶⁵

อัล-บะลาชะรียฺ (al-Balādhari) ได้เขียนถึงการปรึกษาหารือกับประชาชนของท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยรว่า

สำหรับชาวมุฮาญิรีน (มุสลิมที่อพยพมาจากมักกะฮ์) นั้น มีที่พบปะจุดหนึ่งในมัดฮิบ (มัดฮิบคนบี) ซึ่งท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยรจะร่วมนั่งพูดคุยและบอกปัญหาที่เกิดขึ้นตามทีต่าง ๆ โดยในวันหนึ่งท่านได้กล่าวว่า “ฉันไม่รู้จะทำอย่างไรกับชาวมะญูซียฺ” (ผู้นับถือศาสนาไซโรแอสเตอร์) อับดุลเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟูเลยลุกขึ้นกล่าวว่า “ฉันจำได้ว่าท่านเราะฮฺตุลลอฮฺเคยบอกว่า “จงปฏิบัติต่อพวกเขาเหมือนกับการปฏิบัติต่อชาวอัชลุกลิตาบ (ชาวยิวและคริสต์) (al-Balādhari, 1983: 266)

⁶⁵ ดูเพิ่มเติมในสาส์นโต้ตอบระหว่างท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุฎัยรกับท่านสะอูด อิบน์ อบีวักกอส ก่อนสงครามอัล-กอคิลียะฮ์ ใน Muhammad Hamidullah, 2001: 412

การขอความเห็นในเรื่องการบริหารรัฐนั้นยังกระทำกันแม้กับชาวต่างประเทศ อย่างที่ อัล-ยะกูบีย (al-Ya'qūbī, 2002: 105) ได้กล่าวถึงศาสนของเคาะลีฟะฮ์ที่ได้ระบุถึงอัล-คะฮากิน หรือ ข้าราชการเคิมของอาณาจักรเปอร์เซีย ซึ่งหลังจากรัฐอิสลามได้เข้ายึดครองเมืองของพวกเขา รัฐอิสลามยังขอคำปรึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น อัตราภาษีที่พวกเขาเรียกเก็บจากพลเมือง ซึ่งสิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงการไม่หลงความคืดของตัวเองหรือยึดติดกับชาตินิยม แต่ยึดถือผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ ตลอดจนยังมุ่งถึงการเปิดกว้างทางความคิดและวิชาการในสิ่งที่ไม่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญของประเทศ

อัล-เราะฟีก อัล-ฟัยรูนี (al-Rafiq al-Fayrūnī, n.d.:1/48) ได้กล่าวถึงการให้คำปรึกษาของอะลี อิบน์ อับดุลลิบในด้านกฎหมายลงโทษผู้เสพสุราแก่ท่านอุมัรว่า

إني لا أرى حداً أشبه بحد القرية منه، إن الرجل إذا سكر وإذا هذى افسرى، فقال
عمر للرسول: قد سمعت ما قال فمر أبا عبيدة أن يضربها، فضرب أبو عبيدة
بالشام ثمانين، وضربها عمر بالمدينة. قطب السرور

ฉันเห็นว่าบทลงโทษต่อผู้เสพสุรานั้นใกล้เคียงกับโทษของการกล่าวหาผู้อื่นมากที่สุด เพราะคนเมานั้นเมื่อเขาเมา เขาจะโกลเล เมื่อโกลเลเขาจะกล่าวหาผู้อื่น (ดังนั้นโทษของผู้ดื่มสุราจึงควรจะเหมือนกับโทษของผู้กล่าวเท็จต่อผู้อื่นนั่นคือต้องถูกเจียนแปดสิบครั้ง)

หรือในตอนที่ท่านจะกำหนดระยะเวลาพัลด์เวรของเหล่าทหารที่มีครอบครัว ท่านก็ได้มาหาท่านหญิงหุฟเศาะฮ์ ลูกสาวของท่านเพื่อปรึกษาในเรื่องนี้ โดยท่านได้ถามว่าปกติแล้วผู้หญิงทั่วไปนั้นสามารถอดทนต่อการพัลด์พรากกับสามีได้นานเท่าไร ซึ่งนางหุฟเศาะฮ์ได้ตอบว่า หนึ่งเดือน สองเดือน สามเดือน หรือไม่มีกี่เดือน แล้วท่านอุมัรก็ประกาศว่า "ทหารที่มีครอบครัวแล้วจะต้องไม่จากบ้านไปนานเกินกว่าสี่เดือน" (Ghālib al-Qurashī, 1983: 289)

หรือแม้แต่การจะกำหนดเงินเดือนของตัวเอง ท่านเคาะลีฟะฮ์ก็ยังคงเรียกประชาชนมาประชุมเพื่อให้เสนอความคิดเห็น ดังที่ อัล-ฏะบารี (al-Ṭabarī, 1988: 2/453) ได้กล่าวว่า

عن ابن عمر، قال: جمع الناس عمر بالمدينة حين انتهى إليه فتح القادسية ودمشق، فقال: إني كنت امرأة تاجرًا، يغني الله عيالي بتجارتي وقد شغلتموني بأمركم، فماذا ترون أنه يحل لي من هذا المال؟ فأكثر القوم وعلى عليه السلام ساكت، فقال: ما تقول يا علي؟ فقال: ما أصلحك وأصلح عيالك بالمعروف، ليس لك من هذا المال غيره، فقال القوم: القول قول ابن أبي طالب

อิบน์ อุมัร เล่าว่า ท่านอุมัรได้ประชุมร่วมกับประชาชนที่มะดีนะฮ์หลังจากพิชิตเมืองอัล-กอดิสิยะฮ์และคัมสัศได้สำเร็จ ท่านกล่าวว่า "ฉันนี้เคยเป็นพ่อค้ามาก่อน อัลลอฮ์ได้ให้ครอบครัวฉันร่ำรวยเพราะการค้าขายของฉัน แล้วพวกท่านก็ใช้ให้ฉัน

ทำกรางานของพวกท่าน พวกท่านเห็นว่าอะไรบ้างที่ฉันสมควรจะได้รับจากทรัพย์สินนี้ (เงินกองคลัง) ? แล้วพวกเขาต่างก็พากันออกความเห็นกันต่าง ๆ นานา โดยที่อะลียฺ นิงเจียบ แล้วท่านก็ถามว่า "ท่านจะว่าอย่างไรเล่า โอ้อะลียฺ?" อะลียฺตอบว่า "สิ่งที่จำเป็นสำหรับท่านและครอบครัวเท่าที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันในสังคม นอกจากนั้นท่านไม่มีสิทธิใด ๆ ในทรัพย์สินนี้" แล้วคนอื่น ๆ ต่างก็พากันกล่าวว่า "เราเห็นด้วยกับคำเสนอของอะลียฺ อิบนุ อับิฏออลิบ"

และเหตุการณ์สำคัญที่บ่งบอกถึงการให้ความสำคัญต่อการชูรอหรือการประชุมสภาก็คือการที่ท่านมอบให้ที่ประชุมทำการคัดเลือกบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺแทนท่านโดยใช้เสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ ซึ่งผู้มีสิทธิดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺแทนท่านมีทั้งหมดหกท่านด้วยกัน คือ อะลียฺ อิบนุ อับิฏออลิบ อุสมาน อิบนุ อัฟฟาน ฎ็อลหะฮฺ อิบนุ อุบัยดิลลาฮฺ อัล-ซุบัยรฺ อิบนุ อัล-ฮาวาม สะอูด อิบนุ ซัยคฺ และอับดุลเราะหฺมาน อิบนุ เอาฟฺ กล่าวคือวิธีการคัดเลือกให้บุคคลเหล่านี้คัดเลือกกันเองว่าใครเป็นผู้เหมาะสมที่สุดที่สมควรดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺ และถ้าหากว่ามีเสียงเสมอกัน ก็ให้อับดุลลอฮฺ อิบนุ อุมร์อีกคนหนึ่งเป็นผู้ให้คะแนนสนับสนุนให้แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง กระทั่งอุสมาน อิบนุ อัฟฟาน ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำรัฐอิสลามด้วยวิธีการนี้ ซึ่งรายละเอียดของการคัดสรรผู้ดำรงตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺแทนท่านอุมร์นี้ได้ถูกบันทึกและวิเคราะห์โดยนักประวัติศาสตร์ชาวมุสลิมและชาวต่างศาสนิก โดยเฉพาะอัล-ฏะบะรียฺที่ได้อธิบายอย่างละเอียดใน "กิศเศาะฮฺ อัล-ซุรอ" (al-Tabari, 1988: 2/580)

2.6.3 ยึดมั่นในความยุติธรรม ความโปร่งใส และความเสมอภาค

การยึดมั่นในความยุติธรรม ความโปร่งใส และความเสมอภาคถือเป็นอีกหลักการที่สำคัญในการบริหารรัฐของเคาะลีฟะฮฺอุมร์ อิบนุ อัล-ค็อฎฏ็อบ ~~๕~~ ท่านจะให้ความสำคัญธรรมกับทุกฝ่าย โดยไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชังหรือใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือกลั่นแกล้งบุคคลบางกลุ่ม หรือใช้กฎหมายเอื้อประโยชน์ให้กับคนในครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิด

เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือที่เคาะลีฟะฮฺอุมร์ส่งถึงอนุมุซา (อับดุลลอฮฺ อิบนุ ก็อฮฺ) อัล-ฮะชะรียฺ ข้าหลวงประจำแคว้นบาสเราะห์ ซึ่งเป็นที่เลื่องลือในนามของ Kitāb Siyāsāt al-Qada' wa Tadbir al-Hukm (ระเบียบการตัดสินใจและการบริหารกฎหมาย) ที่เราได้ทราบมาแล้วในหัวข้อย่อยที่ 2.7.1 ดูเหมือนจะเป็นหลักฐานที่สะท้อนในเรื่องนี้อย่างชัดเจน ซึ่งการให้ความสำคัญธรรมแก่ประชาชนนั้น ไม่เพียงแต่จะทำให้คำตัดสินที่ยุติธรรม แต่ท่านยังกำชับให้มีความยุติธรรมและเสมอภาค แม้แต่ทำที่การนั่ง การพูดจา และการหันหน้าของผู้พิพากษาให้กับโจทก์และจำเลย นอกจากนี้ การกำหนดให้ข้าหลวงทุกคนต้องไม่ใช่นายาติสนิของเคาะลีฟะฮฺและจะต้องยื่นบัญชีทรัพย์สินก่อนเข้าปฏิบัติ

หน้าที่ตั้งที่ผ่านมานี้ในหัวข้อย่อยที่ 2.6.2 ก็นับว่าเป็นวิธีการบริหารพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความโปร่งใส

ความยุติธรรมและความเสมอภาคที่ท่านอุมร์ปฏิบัติกับประชาชน ไม่ได้เป็นเพียงวิสัยทัศน์และความตั้งใจ หากเป็นความยุติธรรมและความเสมอภาคที่เป็นจริงและสัมผัสได้โดยประชาชนทั่วไปถึงขนาดที่ประชาชนมีสิทธิที่จะยกไม้เรียวลงโทษผู้นำของตัวเอง ดังที่อิบนุลญะฮีย์ได้กล่าวถึงเรื่องที่เกิดขึ้นกันอุมร์ อิบน์ อัล-อาศ ข่าหลวงอียิปต์ที่ถูกท่านเคาะลีฟะฮ์สุลตันให้ประชาชนลงโทษเขียนโฆยในข้อหาหมิ่นประมาทว่า

قال عمرو بن العاص رضي الله عنه لرجل من تجيب: يا منافق، فقال التجيبي: يا أمير المؤمنين إن عمرا نفقني ولا والله ما نافقت منذ أسلمت.

فكتب عمر رضوان الله عليه إلى عمرو رضي الله عنه، وكان إذا غضب كتب: إلى العاصي بن العاصي، أما بعد فإن فلانا التجيبي ذكر أنك نفقته، وقد أمرته إن أقام عليك شاهدين أن يضربك أربعين أو قال سبعين. فقام فقال: أنشد الله رجلا سمع عمرا نفقني إلا قام فشهد. فقام عامة من في المسجد، فقال له حنمة، أتريد أن تضرب الأمير؟ وعرض عليه الأرش فقال: لو ملأت لي هذه الكنيسة ما قبلت، فقال له حنمة: أتريد أن تضربه؟ قال: ما أرى لعمر رضي الله عنه هاهنا طاعة، فلما ولي قال عمرو: ردوه، فأمكنه من السوط وجلس بين يديه، قال: أتقدر أن تمتع عني بسلطانك؟ قال: لا، فامض لما أمرت به قال: فإني قد عفوت عنك مناقب (ابن الجوزي)

อุมร์ อิบน์ อัล-อาศ ได้กล่าวกับชาวอูญัยบคนหนึ่งว่า "โอ้ คนมุนาฟิก"^{๑๑} ชาวอูญัยบคนนั้นก็มาฟ้องต่อท่านอุมร์ว่า "โอ้ ท่านอะมีร์ลุมมีนีน ท่านอุมร์ได้ปรักปรำฉันว่าเป็นมุนาฟิก ฉันขอสาบานกับอัลลอฮ์ว่า ฉันไม่เคยเป็นมุนาฟิกเลยหลังจากเข้ารับอิสลามมา" แล้วท่านอุมร์ก็เขียนหนังสือถึงอุมร์ ซึ่งเวลาท่านโกรธท่านมักจะเขียนว่า "ถึงอัล-อาศีย์ อิบน์ อัล-อาศีย์" (หมายความว่า คนจัญไร บุตรคนจัญไร) มีชาวอูญัยบมาฟ้องว่าท่านได้กล่าวหาเขาว่าเป็นคนมุนาฟิก และฉันก็ได้สั่งเขาไปว่า หากเขาหาพยานสองคนมายืนยันได้ก็ให้เขาโฆยท่าน 40 หรือ 70 ครั้ง แล้วเขาก็พูดขึ้นว่า "ฉันขอร้องด้วยนามของอัลลอฮ์ให้คนที่ไต่อาญ์ท่านอุมร์กล่าวหาฉันจงลุกขึ้นเป็นพยาน" แล้วคนส่วนใหญ่ในมัสยิดก็ลุกขึ้นเป็นพยาน แล้วหันตะมะฮ์ก็พูดขึ้นว่า "ท่าน

^{๑๑} คนมุนาฟิก คือ คนที่ไม่จริงใจกับศาสนา เป็นคนที่ศรัทธาเพียงฝีปากแต่การกระทำและจิตใจยังไม่ยอมรับ การกล่าวหาว่าเป็นคนมุนาฟิกจึงเป็นการคิดเทียบหรือดูถูกอย่างรุนแรงในสังคมมุสลิม

ต้องการจะ โขยท่านผู้นำหรือ? และเขาเสนอเงินตอบแทน แต่เขาก็กลับตอบว่า "หากให้ฉันเต็มอาคารนี้ ฉันก็ไม่รับหรอก" แล้วหันตะมะสุก็พูดกับเขาอีกครั้งว่า "ท่านต้องการ โขยท่านจริง ๆ หรือ?" เขาตอบว่า "ฉันเห็นว่าฉันไม่จำเป็นต้องทำตามท่าน อุมัรฺในเรื่องนี้ก็ได้" และแล้วเมื่อเขาหันหลังออกไป อัมรฺก็สั่งว่า "จงนำเขามาหาฉันอีกทีซิ แล้วท่านก็มอบไม้เรียวยาวพร้อมกับนั่งลงตรงหน้าเขา เขาถามว่า "ท่านสามารถใช้อำนาจมาหักห้ามฉันได้ไหม?" ท่านตอบว่า "ไม่ได้ ท่านจงทำตามคำสั่งเถอะ" เขาตอบว่า "ฉันนี้ได้ยกโทษให้ท่านแล้ว (Ibn al-Jawzī, 2004: 72)

อิหม่ามอะหฺมัด อิบน์หัมบัล (Ahmad Ibn Hanbal) ได้เขียนในมุสนัดอุมัรฺ อิบน์อัล-ค็อฎฏ็อบ⁴⁸ ถึงการยึดมั่นของเคาะลีฟะฮ์อุมัรฺ ในหลักความยุติธรรม ตามหะดีษที่ 187 ว่า

มิดาน อิบน์ อบีฎัลหะฮฺ ได้รายงานไว้ว่า ท่านอุมัรฺ ได้กล่าวคุฏบะฮ์วันศุกร์ในช่วงใกล้จะสิ้นชีวิต ซึ่งส่วนหนึ่งของเนื้อหาคุฏบะฮ์มีความว่า : “โอ้พระองค์อัลลอฮฺ ..! ฉันขอพระองค์ทรงเป็นสักขีพยานในเรื่องผู้ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ด้วยเถิดว่า แท้จริงแล้ว ฉันนี้ได้ส่งพวกไปก็เพื่อให้พวกเขาได้สอนประชาชนในเรื่องศาสนาและแบบอย่างท่านศาสดาของพวกเขา เพื่อแบ่งปันภานีที่คืนของพวกเขาอย่างเท่าเทียมกัน ในระหว่างพวกเขา เพื่อให้ความเป็นธรรมต่อพวกเขา และเพื่อให้พวกเขาได้ร้องเรียนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพวกเขาต่อฉัน” (Ahmad Ibn Hanbal, 1993 : 1/47)

เหตุการณ์การอพยพชาวเมืองอาหรับสู่ออกจากเมืองของพวกเขาด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงโดยการจ่ายค่าแวมคีนสองเท่าของราคาสินทรัพย์ (Ibn al-'Udaym, n.d.: 1/86) การอพยพชาวอิวฟะคัก ออกจากคาบสมุทรอาระเบียอย่างยุติธรรมด้วยการชดใช้ค่าที่ดินและค่าผลอินทผลัม (al-Mawattā Imām Mālik, n.d.:1618) ตลอดจนการอพยพชาวคริสเตียนนักรอนจากแคว้นเยเมนไปยังแคว้นอิรักที่เป็นไปอย่างนุ่มนวลและเคาะลีฟะฮ์อุมัรฺยังมีจดหมายสั่งการ ไปยังข้าหลวงและเจ้าหน้าที่รัฐที่ซามและอิรักให้ต้อนรับผู้อพยพเป็นอย่างดีด้วยการแจกที่ดินให้และงดเรียกเก็บภาษีชยะฮ์จากพวกเขาเป็นเวลา 24 เดือน (Abī Yūsuf al-Kharāj, 1303 H.: 73) ทั้ง ๆ ที่รัฐมีสิทธิจะอพยพพวกเขาอย่างมือเปล่าโดยมิต้องชดใช้ค่าเสียหายใด ๆ ด้วยเหตุผลเพียงเพราะพวกเขากินดอกเบ็ญ นับเป็นเหตุการณ์หนึ่งที่สะท้อนอย่างชัดเจนถึงการใช้หลักความยุติธรรมของเคาะลีฟะฮ์อุมัรฺอย่างทั่วถึง เพราะหากกับชาวอิวและคริสเตียนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย รัฐยังให้ความยุติธรรมเป็นอย่างดีแล้ว กับชาวมุสลิมหรือประชาชนกลุ่ม ๆ อื่น รัฐก็ต้องให้ความยุติธรรมไม่หย่อนยานไปกว่ากัน

และด้วยความยุติธรรมและความเสมอภาคที่ท่านอุมัรฺปฏิบัตินี้เอง ทำให้ท่านมีความเป็นอยู่อย่างมีความสุข สามารถเดินทางไปมาทุกที่ตลอดเวลาโดยไม่ต้องมียามประจำตัวมาอารักขา เมื่อรู้สึก

เมื่อล้าก็สามารพพักผ่อนและหลับทันทีไม่ต้องพะวงว่าจะมีคนมาปองร้าย ดังที่ อิบน์ อัล-อรัซก (Ibn al-Arzaq, n.d.:1/42) ได้กล่าวถึงการเดินทางของทูตจักรพรรดิเปอร์เซียเพื่อมาพบกับท่านอุมร์ว่า

يروى عن يزيد جبر، آخر ملوك فارس، أنه بعث رسولا إلى عمر بن الخطاب رضي الله عنه، وأمره أن ينظر في شمائله. فلما دخل المدينة، قال: أين ملككم؟ قالوا: ليس لنا ملك، وإنما أمير خرج. فخرج الرجل في أثره، فوجده نائماً في الشمس، ودرته تحت رأسه قد عرق جبينه حتى ابتلت منه الأرض، فلما رآه على حالته، قال: عدلت فأمنت، فتمت، وصاحبنا، جار فخاف، فسهر، أشهد أن الدين دينكم، ولولا رسول لأسلمت. (بدائع السلك)

มีรายงานว่าองค์ซุสตะเกิร์ต จักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์เปอร์เซีย ได้ส่งทูตคนหนึ่งมาหาท่านอุมร์ อิบน์ อัล-อรัซก และสั่งให้เขาสังเกตพฤติกรรมและลักษณะของท่านอย่างละเอียด ครั้นเมื่อมาถึงเมืองมะดีนะฮ์ เขาก็ถามชาวเมืองว่า "กษัตริย์ของพวกท่านอยู่ที่ไหน?" พวกเขาตอบว่า "พวกเราไม่มีกษัตริย์หรอก แต่พวกเรามีผู้นำซึ่งตอนนี้ท่านไม่อยู่" แล้วเขาก็ออกตามหาท่าน และมาพบว่าท่านกำลังนอนหลับในที่โล่งตากแสงตะวันอยู่ ได้สืบทอดท่านมีไม้ตะบองประจำตัวอยู่ และใบหน้ามีหยาดเหงื่อหยดลงบนพื้นดิน เมื่อเขาเห็นท่านในสภาพเช่นนี้ เขากล่าวว่า "ท่านซุสธรรม ท่านจึงมีความสุขและนอนหลับอย่างสบาย ส่วนกษัตริย์ของเรา เขาทารุณ เลยหวาดกลัวและนอนไม่หลับ ฉันขอเป็นพยานว่าศาสนาที่แท้คือศาสนาของพวกท่าน และหากว่าไม่ใช่เพราะเป็นทูตที่ถูกส่งมา ฉันก็จะเข้ารับอิสลามอย่างแน่นอน"

มะหฺมุด ซากิร (Mahmūd Shākir, 1990: 206) ได้กล่าวในหนังสือ 'al-Tarīkh al- Islām' ถึงการผดุงความซุสธรรมของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ว่า

ท่านจะตรวจสอบข้าหลวงประจำแคว้นต่างๆ โดยจะตรวจสอบแม้กระทั่งในเรื่องอาหารการกิน เครื่องดื่ม เสื้อผ้า และที่อยู่อาศัย-หมายถึงทุกอย่างที่อยู่ในความรับผิดชอบของท่าน- โดยในการนี้ ข้าหลวงทุกคนจะถูกนัดหมายให้มาพบกันที่มักกะห์ทุกปีในฤดูกาลฮัจญ์, นอกจากนั้น ท่านจะสอบถามประชาชนเกี่ยวกับความประพฤติของข้าหลวง การยึดมั่นในศาสนาและการปกครองที่เป็นธรรม และท่านจะรับฟังปัญหาต่างๆ ของประชาชนด้วยตัวเอง

2.6.4 ยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

การยึดถือผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่หรือผลประโยชน์ของชาติเหนือกว่าผลประโยชน์ส่วนบุคคลนับเป็นอีกหลักการหนึ่งที่เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه ยึดปฏิบัติในการบริหารรัฐอิสลามอันกว้างไกลของท่านเสมอมา ซึ่งเมื่อใดมีผลประโยชน์ของหลายฝ่ายขัดแย้งกัน ท่านจะให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่มากกว่าผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยเสมอ

กรณีการสั่งให้สองชายหนุ่มรูปหล่อ คืออินสรฺ อิบน์ หัจญัจและลูกพี่ลูกน้องของเขา คืออับดุลฮัยษ อัส-สุลัยมีอพยพออกจากเมืองมะดีนะฮ์ไปยังเมืองบศเราะฮ์ โดยที่ทั้งสองไม่มีความคิดใด ๆ แม้ว่าโดยผิวเผินดูจะเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล แต่เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ ก็ตัดสินใจสั่งการไป ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในเมืองมะดีนะฮ์ผู้ชายส่วนใหญ่จะออกไปรบกับข้าศึก ณ สมรภูมิต่างไกล พวกเขาทอดทิ้งภรรยาเป็นแรมเดือน ทำให้ผู้หญิงที่อ้างว้างและว่าเหวบางส่วนเกิดความหลงใหลในชายสองคนนี้ ดังนั้นเพื่อให้บรรดาสามีที่อยู่แนวหน้าเกิดความสบายใจ สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีกำลังใจ อีกทั้งเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเรื่องชู้สาวกับบรรดาผู้หญิงเมืองมะดีนะฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์จึงสั่งให้บุคคลทั้งสองอพยพไปยังเมืองบศเราะฮ์โดยจัดเตรียมสัมภาระการเดินทางแก่คนทั้งสองเป็นอย่างดี (Muhammad Baltāji, 2003:232)

หรือกรณีการสั่งให้หญิงที่เป็นโรคผิวหนังที่สังคมรังเกียจเก็บตัวอยู่ในบ้าน ห้ามออกมาคลุกคลีกับผู้อื่นก็เป็นเรื่องที่อยู่ในประเด็นนี้เช่นกัน เพราะโดยผลประโยชน์ส่วนบุคคลแล้ว นางย่อมมีสิทธิที่จะออกนอกบ้านตามที่นางประสงค์ แต่เมื่อการออกไปของนางได้สร้างความรู้สึกที่ไม่ดีให้กับสังคมส่วนใหญ่ เคาะลีฟะฮ์อุมัร อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه จึงระงับสิทธิส่วนบุคคลของนางเพื่อรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ อิหม่ามมาลิก ได้รายงานเรื่องนี้ว่า

عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ مَرَّ بِامْرَأَةٍ مَجْذُومَةٍ وَهِيَ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقَالَ لَهَا يَا أُمَّةَ اللَّهِ لَا تُؤْذِي النَّاسَ لَوْ جَلَسْتَ فِي بَيْتِكَ فَجَلَسَتْ فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَالَ لَهَا إِنَّ الَّذِي كَانَ قَدْ نَهَاكَ قَدْ مَاتَ فَاخْرُجِي فَقَالَتْ مَا كُنْتُ لِأَطِيعَهُ حَيًّا وَأَعْصِيَهُ مَيِّتًا

อิบนุอับดุลฮัยษกล่าวว่า เคาะลีฟะฮ์อุมัร ได้เดินผ่านสตรีผู้เป็นโรคเรื้อนคนหนึ่งที่กำลังเกาะวาทรอบกะบะฮ์ ท่านได้กล่าวแก่นางว่า "โอ้ นางผู้เป็นบ่าวของอัลลอฮ์ โปรดอย่าได้รังควาญคนอื่นเลย หากท่านเก็บตัวอยู่ที่บ้านก็เป็นการดีกว่า" นางเลยเก็บตัว และหลังจากอุมัรสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็มีคนหนึ่งมาบอกกับนางว่า แท้จริงคนที่ห้ามเธอได้เสียชีวิตแล้ว เธอจงออกมาเถอะ นางกล่าวว่า ไม่ละฉันจะไม่เป็นคนที่ภักดีต่อท่านในยามที่ท่านมีชีวิตและฝ่าฝืนท่านเมื่อท่านตายไปแล้ว (Mālik ibn Anas, n.d.:3/270: 956)

และ เหตุการณ์ครั้งใหญ่ที่แสดงถึงการยืนหยัดพิทักษ์ผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ มากกว่าผลประโยชน์ของบางกลุ่มบุคคลก็คือการยกเลิกการแบ่งสรรที่ดินให้กับเหล่าทหารจากธรรมเนียมที่เคยกำหนดให้สี่ส่วนของที่ดินและทรัพย์สินของเมืองที่แพ้สงคราม (ไม่ใช่ยอมแพ้โดยสงบ) เป็นสมบัติของเหล่าทหารผู้สู้รบ ท่านอุมร์เห็นว่า ดินแดนใหม่เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นดินแดนอิรัก ซาม หรือ อียิปต์ สมควรต้องเป็นทรัพย์สินของประชาชนทั้งหมดทั้งผู้ที่เกิดมาแล้วหรือผู้ที่ยังไม่เกิดมา มันไม่สมควรจะตกเป็นสมบัติของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นการเฉพาะ เพราะหากพื้นที่ซึ่งนามหิมาและทรัพย์สินผู้คนจำนวนมากมายมหาศาลอย่างนี้ต้องถูกแบ่งปันในหมู่ทหารเพียงไม่กี่แสนนาย ความร่ำรวยมั่งคั่งของรัฐก็จะไม่กระจายแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง และในอนาคตอันใกล้ประเทศทั้งประเทศก็จะตกเป็นสมบัติของทายาทเหล่าทหารเพียงไม่กี่ตระกูล ซึ่งสิ่งนี้เป็นการขัดต่อเจตนารมณ์ของอิสลาม ท่านจึงย้ายจุดยืนของท่านว่าที่กระทำเช่นนี้เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ของบุตรหลานคนรุ่นใหม่ ท่านกล่าวว่า

أما والذي نفسي بيده، لولا أن أترك آخر الناس بيانا ليس لهم شيء ما فتحت
علي قرية إلا قسمتها كما قسم رسول الله صلى الله عليه وسلم خيبر، ولكن
أتركها لهم حرثا.

ขอสาบานกับผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ว่า หากไม่ใช่เพราะไม่
อยากให้ประชาชนคนสุดท้ายต้องเกิดมาอย่างมือเปล่าไม่มีสมบัติใด ๆ ครอบครอง
แล้ว แน่นนอนทุกหมู่บ้านที่ถูกพิชิตได้ ฉันจะต้องแบ่งสรรมันอย่างที่ท่านเราะสุลุลลอ
ฮฺเคยแบ่งสรรเมืองคือขัยบรมา แต่นี่ฉันต้องการจะปล่อยให้มันเป็นแหล่งทำกินของ
ประชาชนทั่วไป (Ibn Manẓūr, n.d.: 1/84)

ทั้งนี้ ความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ของมหาชนใน
ชาตินั้น ย่อมเกิดขึ้นเสมอในทุก ๆ รัฐและทุกสมัย ซึ่งวิธีการจัดการบริหารความขัดแย้งเหล่านี้ย่อม
แตกต่างกันไป แต่สำหรับเคาะลีฟะฮ์อุมร์แล้ว ท่านจะคำนึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่หรือ
ผลประโยชน์ของชาติเป็นอันดับแรกเสมอมา

2.7 การสิ้นชีวิตของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อัล-ก็อฎฏ็อบ

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมร์ เสียชีวิตวันศุกร์ ที่ 26 เดือนชิลฮิจญะฮ์ ปี ฮ.ศ. 23. (al-Balkhī,
1997:1/211) เมื่ออายุ 60 ปี (al-Qarmānī, n.d.: 1/291) หลังจากถูกคนร้าย คือ พยรรุช หรือ เจ้าชาย
"อบูดุละฮ์" ลอบทำร้ายในมัสยิดเมื่อเช้ามืดของวันพุธก่อนหน้านั้น ซึ่งรายละเอียดของเหตุการณ์มีดังนี้
เมืองมะดีนะฮ์ฮุอันเป็นเมืองหลวงของรัฐอิสลามในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมร์นั้นถือได้ว่าเป็น
เมืองต้นแบบที่มีความสงบเรียบร้อยและปลอดภัยซึ่งประชาชนทุกระดับไม่ว่าผู้นำหรือประชาชนทั่วไป

สามารถเดินทางเข้าออกได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ คงเป็นเพราะว่าประชาชนของเมืองนี้ล้วนแล้วแต่เป็นคนอาหรับมุสลิมที่ได้รับการขจัดเกลตาทางมารยาทและจิตวิญญาณมาตั้งแต่สมัยท่านนบีมุหัมมัดﷺ ทำให้พวกเขารู้จักในความเคารพต่อเกียรติยศของเมืองอันเป็นเขตสงวนและอนุรักษณ์เช่นเดียวกับเมืองมักกะฮ์และเมืองเยรูซาเล็ม ซึ่งห้ามการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (ยกเว้นสัตว์ที่ให้โทษเช่นงูหรือแมลงป่อง) จนแม้กระทั่งการหักกิ่งก้านหรือขุดถอนต้นไม้ (ที่เกิดขึ้นเอง)

เดิมแล้ว เคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัล-ค็อฎฎ็อบ ได้ประกาศห้ามผู้ไม่ใช่คนอาหรับเข้ามาอาศัยในเมืองมะดีนะฮ์ แต่ต่อมา อัล-มุฆีเราะฮ์ อิบน์ ซุบะฮ์ ได้ขออนุญาตเพื่อจะนำเอาพี่ชษฐาญา "อบูลลูอะฮ์" ซึ่งเป็นทาสชาวเปอร์เซียที่มีฝีมือในงานแกะสลัก งานไม้ และงานศิลปะเข้ามาทำงานในเมืองมะดีนะฮ์ ซึ่งอัล-มุฆีเราะฮ์ให้เหตุผลว่าจะเป็นประโยชน์แก่ชาวมะดีนะฮ์ ท่านอุมัยรฺเลยอนุญาตให้ โดยอัล-มุฆีเราะฮ์เรียกเก็บค่าเงินได้จากเขาเดือนละหนึ่งร้อยดิรฮัม

หลังจากที่อบูลลูอะฮ์ทำงานในเมืองมะดีนะฮ์ระยะหนึ่ง เขาเริ่มคิดว่าเป็นค่าเงินได้ที่อัล-มุฆีเราะฮ์เรียกเก็บนั้นแพงเกินไปสำหรับเขา เขาจึงมาหาท่านอุมัยรฺเพื่อให้ช่วยต่อรองกับอัล-มุฆีเราะฮ์ให้ลดค่าเงินได้ดังกล่าว แต่ท่านอุมัยรฺก็ปดอบเขาว่าไม่แพงแล้วสำหรับงานที่เขาทำอยู่ เขาจึงฝังความแค้นต่อท่านอุมัยรฺ เพราะมองว่าท่านไม่ยุติธรรมกับเขา (al-'Asimī, 1998:2/501)

และด้วยความเชียวชาญในอาชีพช่างเหล็ก อบูลลูอะฮ์จึงทำมีดสองคมเพื่อหมายสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์ซึ่งเขาคิดว่าสามารถจะเข้าประชิดท่านได้ตลอดเวลาเพราะท่านไม่เคยมีคนคุ้มกันดังเช่นผู้นำอื่น ๆ ของอาณาจักรข้างเคียงในยุคเดียวกัน เขาทำการออบมีดนั้นด้วยยาพิษ แล้วใช้โอกาสในตอนเช้ามีดที่เคาะลีฟะฮ์ออกมานำละหมาดศุบหุเข้าไปแทรกตัวในแถวผู้ละหมาดทำที่เป็นผู้ร่วมละหมาดอยู่ข้างหลังท่าน โดยที่ผู้อื่นไม่สังเกตเห็นเพราะความมืด และเมื่อท่านยกมือตักบีร์นำละหมาด เขาก็ใช้มีดสองคมออบยาพิษนั้นแทงตัวท่านหลายครั้ง ทั้งที่ไหล่และสะเอว แล้วก็แทงคนอื่น ๆ อีกสิบเอ็ดคนเพื่อใช้เปิดทางวิ่งหนี โดยหลกคนรวมกับท่านเสียชีวิตและอีกหกคนบาดเจ็บสาหัส และเมื่อเห็นว่าไปไม่รอด อบูลลูอะฮ์จึงใช้มีดดังกล่าวแทงตัวเองจนเสียชีวิต (Ibn al-Athīr, 1994.:4/166)

หลังจากที่ถูกแทง ท่านก็ล้มลง ผู้คนต่างเข้ามาห้อมล้อมท่านด้วยความตกใจ กระทั่งดวงอาทิตย์เกือบจะโผล่ขึ้น ท่านจึงสั่งให้อับดุลเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟูนำละหมาดแทน ซึ่งเขานำละหมาดสั้น ๆ (al-Haythamī, n.d.:4/102) โดยอ่านสุเราะฮ์อัล-กาฟิรูนและอัล-อิลลาฮ์หลังจากจบอ่านอัล-ฟาติหะฮ์ และท่านได้ใช้คนตามไปดูว่าใครเป็นคนแทงท่าน และเมื่อทราบว่าเป็นอบูลลูอะฮ์ท่านก็กล่าวว่า "ขอขอบคุณอัลลอฮ์ที่ให้ศัตรูฉันเป็นคนที่ไม่เคยก้มกราบต่อพระองค์แม้เพียงสองร็อกอ์เลย"(al-Balkhī, 1997:1/211)

ท่านได้ถูกนำตัวเข้าไปในบ้านของท่าน บรรดาสตรีต่างพากันร้องไห้ หมอบจากหน้าอัล-หรัซ อิบน์กุฮุบได้ทำการรักษาแต่อาการก็ไม่ดีขึ้น ท่านจึงเห็นว่าท่านคงถึงคราวเสียชีวิตแล้ว ท่านได้สั่งอับดุลลอฮ์ บุตรชายให้ตรวจสอบหนี้สินที่ท่านติดค้าง ซึ่งปรากฏว่ามีจำนวนประมาณแปดหมื่นหกพันดิร

ฮัม ท่านกล่าวว่า หากเงินในครอบครัวอุมร์มีพอ ก็ขอให้ใช้เงินนั้น แต่หากไม่พอก็ขอให้เอาจากตระกูลอะคิย หากไม่พอก็ให้เอาจากเผ่ากูร็อยซุ และท่านได้ใช้ให้อับดุลลอฮ์ไปขอที่ดินภายในบ้านของท่านหญิงอาอิชะฮ์เพื่อทำเป็นที่ฝังศพท่านใกล้เคียงกับสุสานของท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ และอับบูกุร อัล-ศิกคิก ซึ่งนางก็มอบให้ด้วยความยินดี บรรดาเศาะหาบะฮ์ขอให้ท่านแต่งตั้งเคาะลีฟะฮ์ผู้สืบตำแหน่งแทน ท่านปฏิเสธที่จะทำเช่นนั้น แต่ได้สั่งให้ทำการคัดเลือกเคาะลีฟะฮ์ในบรรดาเศาะหาบะฮ์ทุกคน คือ อะลียุ อิบนุ อบีฏอลิบ อุสมาน อิบนุ อีฟฟาน กุฏอลหะฮ์ อิบนุ อุบัยดิลลาฮ์ อัล-ซุบัยรฺ อิบนุ อัล-เอาวาม สะอิดุ อิบนุ อบีวักกีล และอับดุลเราะหฺมาน อิบนุ เอาฟุ ซึ่งวิธีการคัดเลือกก็คือให้บุคคลทั้งหมดนี้คัดเลือกกันเองว่าใครเป็นผู้เหมาะสมที่สุดที่สมควรดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ มิใช่ให้ประชาชนทั่วไปเป็นผู้คัดเลือกแต่อย่างใด และถ้าหากว่ามีเสียงเสมอกัน ก็ให้อับดุลลอฮ์ อิบนุ อุมร์ ทำหน้าที่ตัดสินหรือใกล้เคียงว่าสมควรให้ผู้ใดเป็นเคาะลีฟะฮ์ และหากพวกเขายังไม่พอใจในคำตัดสินของอับดุลลอฮ์ก็ให้เลือกผู้ที่อับดุลเราะหฺมาน อิบนุ เอาฟุสนับสนุน ท่านให้โอวาทแก่ผู้ที่เคาะลีฟะฮ์ทั้งหมดให้ยึดมั่นในความยุติธรรม ห้ามเล่นพรรคเล่นพวกหากได้รับเลือกเป็นเคาะลีฟะฮ์ โดยในช่วงที่การประชุมคัดเลือกยังไม่แล้วเสร็จนั้นท่านสั่งให้ศุหัยบ์ อัล-รุมัยเป็นผู้นำละหมาดเป็นการชั่วคราว และสั่งให้อับดุลลอฮ์เป็นผู้คุมห้องประชุมมิให้คนนอกเข้าไปตลอดจนให้มีทหารห้าสิบนายคุมสถานการณ์ในช่วงการประชุมที่ท่านกำหนดเวลาให้เพียงสามวันเท่านั้น กระทั่งอุสมาน อิบนุ อีฟฟาน ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำรัฐอิสลามต่อจากท่านในที่สุด (Ibn Sa'ad, 1968: 3/364)

และแล้ว หลังจากสามวันที่ท่านประคองอาการเจ็บปวด ท่านก็สิ้นชีวิตลง ณ บ้านอับดุลลอฮ์บุตรชายของท่าน ศพของท่านถูกฝังที่เมืองมะดีนะฮ์เมื่อวันที่หนึ่งมูฮัรริบปี ฮ.ศ. 24 โดยศุหัยบ์ อัล-รุมัยเป็นผู้นำละหมาดศพ ผู้ที่นำศพลงในสุสานคือ อุสมาน อิบนุ อีฟฟาน สะอิดุ อิบนุ ซัยดฺ ซัยคฺ อิบนุ อุมร์ อิบนุ อัมรฺ ศุหัยบ์ อัล-รุมัย และอับดุลลอฮ์ บุตรชายของท่าน ทั้งนี้รวมเวลาที่ท่านปกครองรัฐอิสลามทั้งสิ้น 10 ปี 6 เดือน 8 วัน⁶⁷

อิบนุญะซีเย่ได้กล่าวถึงความอาลัยโศกเศร้าของประชาชนว่า หลังจากที่ท่านถูกแทง ท่านได้สั่งศุหัยบ์เป็นผู้นำละหมาดและให้ทำอาหารแจกจ่ายประชาชนที่กำลังใจจ่อกับการเลือกเคาะลีฟะฮ์ เป็นเวลาสามวัน แต่ปรากฏว่า หลังจากเสร็จจากการฝังชะฮ์ดะฮ์ เมื่ออาหารถูกนำมามอบให้แก่ประชาชน ปรากฏว่าผู้คนต่างไม่มีใครเอื้อมมือไปหยิบอาหารมากิน เพราะความโศกเศร้า จนกระทั่งอัล-อับบาส อิบนุ อับดุลมุฏฏะฮ์ลิบต้องพูดขึ้นว่า “โอ้ ผู้คนทั้งหลาย แท้จริงท่านเราะฮ์อูลลอฮ์ได้สิ้นชีวิตลง เราก็กินและดื่มหลังจากการสิ้นชีวิตของท่าน ต่อมาท่านอับบูกุรก็สิ้นชีวิตอีก เราก็กินและดื่มหลังจากนั้น และทุกคนนั้นก็ย่อมต้องเสียชีวิต ดังนั้น พวกท่านจงรับประทานอาหารนี้เถิด” แล้วท่านก็เอื้อมมือรับประทาน จากนั้นผู้คนที่พากันเอื้อมมือรับประทาน (Mahmūd Shākir, 1987: 56)

⁶⁷ ดูรายละเอียดของเรื่องนี้ใน Ibn al-Jawzī, 2004: 42 และ Ibn Kathīr, 1988

อิหม่ามอัล-บุคอรีได้อ้างคำพูดของอะลี อิบน์ อบีฏอลิบที่อิบบนุอับบาสเป็นผู้เล่าว่า

وَضِعَ عُمَرُ عَلَى سَرِيرِهِ ، فَتَكَفَّهُ النَّاسُ يَدْعُونَ وَيُصَلُّونَ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ ، وَأَنَا فِيهِمْ ،
فَلَمْ يَرُعْنِي إِلَّا رَجُلٌ أَخَذَ مِنِّي ، فَإِذَا عَلَيَّ فَتَرَحَّمَ عَلَيَّ عُمَرُ ، وَقَالَ مَا خَلَّفْتَ
أَحَدًا أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَلْقَى اللَّهَ بِمِثْلِ عَمَلِهِ مِنْكَ ، وَإِيمُ اللَّهِ ، إِنْ كُنْتُ لِأُظُنُّ أَنْ
يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ ، وَحَسِبْتُ أَنَّي كُنْتُ كَثِيرًا أَسْمَعُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ ذَهَبْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ ، وَدَخَلْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ ،
وَوَجَدْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ .

ศพของอุมัร ได้ถูกวางลงบนที่นอนของท่าน แล้วผู้คนต่างก็ห้อมล้อมศพท่าน บ้างก็
ขอคูอาและละหมาดให้ก่อนที่ศพท่านจะถูกยกออกมา และฉันก็อยู่ในนั้นด้วย ฉัน
ตกใจเมื่อมีคนหนึ่งมาจับไหล่ ปรากฏว่าเขาคืออะลี ท่านแสดงความเสียใจต่ออุมัร
และกล่าวว่า "คนที่ฉันอยากตายเหมือนสภาพการกระทำของเขามากที่สุดก็คือท่าน
ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันมั่นใจเหลือเกินว่าอัลลอฮ์จะทรงให้ท่านเป็นสองสหายของ
ท่าน (คือท่านนบีมุหัมมัดและท่านอับบักร์) เพราะฉันเห็นว่าฉันนี้ได้ยินบ่อยครั้ง
เหลือเกินที่นบีมุหัมมัดกล่าวว่า "ฉันไปกับอับบักร์และอุมัร ฉันมากับอับบักร์และอุมัร และ
ฉันออกไปข้างนอกกับอับบักร์และอุมัร" (al-Bukhārī : 3685)

เช่นเดียวกันกับอับนิอะอิม อัล-อัสซะฮานีย์ (Abī Na‘īm al-Asbahānī) ที่ได้กล่าวใน
หนังสือ Ma‘rifat al-Sahābah ถึงท่าทีของท่านอะลี อิบน์ อบีฏอลิบหลังจากเสร็จพิธีฝังศพว่า

عن أوفى بن حكيم، قال : لما كان اليوم الذي هلك فيه عمر خرج علينا علي
مغتسلا فجلس فأطرق ساعة ثم رفع رأسه فقال : لله درُّ باكية عمر، قال: واعمراه
قوم الأود وأبرأ العمدة، واعمراه مات نقي الثوب، قليل العيب ، واعمراه ! ذهب
بالسنة وأبقى الفتنة...

เอาฟา อิบน์ หะกิมเล่าว่า ในวันที่ท่านอุมัร ได้เสียชีวิตลง อะลี ได้ออกมาหาพวกเรา
หลังจากอาบน้ำเสร็จแล้ว ท่านนั่งก้มหน้าเงยบสั๊กพักหนึ่งแล้วก็เงยหน้าพร้อมกับพูด
ขึ้นว่า โอ้ ใจหนอช่างอวารถต่อความดีของอุมัร โอ้ อุมัรเอ๋ย ท่านได้คัดความคดง
และรักษาคนไข้ป่วย โอ้ ท่านอุมัรเอ๋ย สิ้นแล้วผ้าขาวบริสุทธิ์ที่ไม่มีค่างพร้อย โอ้
ท่านอุมัรเอ๋ย ท่านเอาศุนนะฮ์ไปและทิ้งพินนะฮ์ความขุ่ยวาย... (Abī Na‘īm al-
Asbahānī ,1998: 1/53)

อุมมูอัยมัน หะมิด แก้ว มารดาของอุซามะฮ์ อิบน์ ซัยด์ ซึ่งท่านนบีมุหัมมัด ถือเป็นมารดาคนที่
สองของท่าน (Ibn ‘Abdulbarr, n.d.:2/78) ได้กล่าวว่าในวันที่ท่านอุมัรเสียชีวิตว่า "วันนี้ อิสลามอ่อนแอ
แล้ว" (al-Tabarānī, n.d.:18/264:20731)

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม ผู้นำชาวมุสลิม ซึ่งได้มาถึงหลังจากการละหมาดศฟได้เสร็จลงได้กล่าวว่า

والله لئن كنتم سبقتموني بالصلاة عليه لا تسبقوني بالثناء عليه؛ فقام عند سريره فقال: نعم أخو الإسلام كنت يا عمر، جواداً بالحق بخيلاً بالباطل، ترضى حين الرضى، وتغضب حين الغضب، عفيف الطرف، طيب الظرف، لم تكن مباحاً ولا مغتاباً. ثم جلس. (تاريخ المدينة المنورة)

ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากพวกท่านมาละหมาดศฟท่านเร็วกว่าฉัน พวกท่านของอย่างชื่นชมท่านก่อนตัวฉัน แล้วเขาก็กล่าวขึ้นหน้าศพว่า "เพื่อนที่ดีที่สุดในอิสลามก็คือท่านละ อี้ฮ์มฺรฺ ท่านพุ่มเพื่อในสังขรรณและตระหนี่ในความเท็จ ท่านยินดีเมื่อสมควรยินดี และ โกรธเมื่อสมควร โกรธ ท่านสะอาดกาย สะอาดใจ ไม่เคยเป็นผู้เยินยอใครต่อหน้าและไม่เคยเป็นผู้นิทาใครลับหลัง (Ibn Shabbah, n.d.:3/940)

2.8 ผลงานสำคัญของเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه

ภายในเวลาสิบปีกว่าที่เคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อัล-ค็อฏฏอบ رضي الله عنه ปกครองรัฐอิสลามนั้น ท่านได้สร้างผลงานไว้มากมาย ทั้งในด้านการเมืองทั่วไป ด้านกฎหมายส่วนบุคคล ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้านการทหาร ด้านการเงินการคลัง ด้านกฎหมายอาญา และด้านสิ่งก่อสร้างดังต่อไปนี้⁶⁸

2.8.1 ด้านการเมือง

ด้านการเมืองนั้น ท่านเป็นผู้ริเริ่มงานหลายสิ่งด้วยกัน ดังนี้

- กำหนดชื่อเรียกเคาะลีฟะฮ์เป็นอะมีร์ อัล-มุมินีน
- ริเริ่มกำหนดคปฏิทินอิสลาม
- ริเริ่มนำระบบคิวาน (ระบบจัดทะเบียนรายชื่อ) มาใช้ในจัดระบบหนังสือทางการของสำนักเคาะลีฟะฮ์ (คิวานอินชาฮ์) กรมทรัพย์สิน (คิวานอัล-อะญูฮ์) กรมทหาร (คิวาน อัล-ญุนดุ) กรมสรรพากร (คิวานอัล-ญูบาฮะฮ์) และอื่น ๆ
- ริเริ่มให้มีระบบไปรษณีย์

⁶⁸ ดู รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ใน หนังสือ al-Awa-il โศษ al-'Askari, 1997 หนังสือ Awlawiyat al-Farūq al-Siyasiyah โศษ Ghālib abd al-Kafi al-Qurachi, 1983 หนังสือ Manhāj 'Umar ibn al-Khaṭṭāb fi al-Tashrīh โศษ Muḥammad Baitāji, 2003 และหนังสือ al-IDārah al-Islamiyah fi 'Ahd 'Umar Ibn al-Khaṭṭāb โศษ Farūq Sa'īd Majd lawī, 1991

- กำหนดให้มีจัดเวรยามเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในเวลากลางคืน
- จัดการประชุมสัมมนาสำหรับเจ้าหน้าที่เพื่อตรวจสอบและศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขในแคว้นนั้น ๆ
- ริเริ่มให้มีมีการประกาศคำแถลงการณ์ของรัฐอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรและแจกจ่ายไปทั่วทุกแคว้นและมุมเมือง
- กำหนดให้ลงโทษเช่นเดียวกับไม้เรียวในความผิดเล็ก ๆ
- รวบรวมผู้คนให้ละหมาดศะรอฮ์ภายใต้การนำของอิหม่ามคนเดียว
- กำหนดให้ตัดบิรละหมาดศะรอฮ์เป็นสี่ตัดบิรเพื่อขจัดความขัดแย้ง
- ยกเลิกการมอบชะกาตให้แก่กลุ่มมุฮัล-ลัฟ
- กำหนดให้มีรางวัลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
- กำหนดให้จัดการประชุมเพื่อคัดเลือกคาสีฟะฮ์

2.8.2 ด้านกฎหมายส่วนบุคคล

- กำหนดกฎหมายให้ถือว่าการหย่าภรรยาสามครั้งในเวลาเดียวกันเป็นการหย่าสามครั้งที่ไม่มีสิทธิจะคืนคดีอีกต่อไป เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการหย่าครั้งเดียวที่ยังมีสิทธิจะคืนคดีกัน โดยไม่รับพิจารณาว่า เขามีเจตนาต้องการหย่าเพียงครั้งเดียวหรือไม่แต่ประการใดทั้งนี้เพราะประชาชนมีการกระทำเลินเล่อและมีก่งยากกับการหย่าร้าง
- ตั้งให้ระงับความสัมพันธ์โดยสิ้นเชิงระหว่างสามีภรรยาคู่หย่าร้างที่อยู่ในระยะฮิดคะฮ์ (ช่วงสี่เดือนสิบวันหลังจากวันหย่าซึ่งเป็นช่วงที่มีสิทธิจะคืนคดีกัน) เพื่อเป็นการสั่งสอนคู่สามีภรรยาให้ทำมั่งก่ายกับการหย่าร้าง
- บังคับให้ต้องจ่ายค่าครองชีพและที่อยู่อาศัยแก่ภรรยาที่สามีเสียชีวิตในระยะฮิดคะฮ์ ซึ่งก่อนหน้านั้นนางไม่ได้รับสิ่งใด ๆ ที่เป็นการบังคับ (วาญิบ) อย่างชัดเจน
- กำหนดบัญญัติที่เกี่ยวกับภรรยาของผู้สาบสูญ โดยกำหนดเวลาที่แน่นอนให้นางรอคอย
- บังคับให้สามีที่อยู่ห่างไกลกับภรรยาต้องจ่ายค่าดูแลหรือไม่ก็หย่า
- กำหนดเวลา 1 ปีให้ผู้ไร้สมรรถภาพทางเพศ ไม่สั่งหย่าทันทีและไม่ปล่อยให้ฝ่ายหญิงต้องรออย่างไม่มีกำหนด

2.8.3 ด้านความสัมพันธ์กับประชาชนกลุ่มน้อยที่ไม่ใช่มุสลิม

- อพยพชาวฮิวและคริสเตียนออกจากคาบสมุทรอาหรับ
- จัดเก็บภาษีจากประชาชนที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นหลายระดับอัตรา ซึ่งอัตราน้อยที่สุดคือคนละ 12 ดิรฮัมต่อปี อัตราปานกลางคนละ 24 ดิรฮัมต่อปีและอัตรามากที่สุดคือคนละ 48 ดิรฮัมต่อปี
- ยกเลิกภาษีที่เรียกเก็บจากคนจนและผู้อ่อนแอในหมู่ประชาชนที่ไม่ใช่มุสลิม

- เพิ่มคำภาษีประจำตัวที่เรียกเก็บจากชาวคริสต์เียนอาหรับเป็นสองเท่าของภาษีมุซยะฮ์หลังจากที่พวกเขาไม่ยอมรับชื่อ "มุซยะฮ์" แต่ให้เรียกว่าเป็น "เศาะคาเกาะฮ์"
- จัดงบจากคลังหลวงให้แก่ผู้ยากจนในหมู่ประชาชนที่ไม่ใช่มุสลิม
- กำหนดเวลาให้ทำน้กในเมืองมะดีนะฮ์ 3 วันสำหรับผู้ไม่ใช่มุสลิม
- อนุญาตให้ทาสมุสลิมให้ความคุ้มครองต่อคนที่ไม่ใช่มุสลิม จากเดิมที่เขาไม่สามารถจะมีอำนาจใดในกิจการของมุสลิม
- เสียบประมาณนักโทษ 2 คนเพื่อไม่ให้ผู้อื่นยึดเอาเยี่ยงอย่าง ทั้ง ๆ ที่การเสียบประมาณไม่ใช่บทลงโทษของอิสลาม

2.8.4 ด้านยุทธศาสตร์การทหาร

- จัดตั้งค่ายทหารถาวร
- กำหนดให้มีการเกณฑ์ทหารภาคบังคับ
- จัดตั้งจุดตรวจตามแนวชายแดน
- จำกัดเวลาการพลัดพรากจากภรรยาของทหารเพื่อป้องกันมิให้ภรรยาทำความผิดในทางชู้สาว
- จัดตั้งทหารกองหนุน
- ให้แม่ทัพนายกองจัดสร้างรายงานอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว การต่อสู้ และปัญหาต่าง ๆ และอื่น ๆ อย่างเป็นระบบ
- จัดทำบัญชีรายชื่อ เงินเดือน ตำแหน่ง และอื่น ๆ
- ให้มีแพทย์ ผู้พิพากษา คณะที่ปรึกษาประจำกองทัพทุกกอง
- กำหนดให้มีเงินรางวัลแก่พลทหารมุบรีซึนในสงคราม (คือทหารที่สมัครใจออกไปต่อสู้แบบตัวต่อตัวกับข้าศึกก่อนที่จะเปิดการรบระหว่างกองทัพ)
- ห้ามลงโทษทหาร ในขณะที่สงครามหรือเมื่ออยู่ในดินแดนสงคราม

2.8.5 ด้านการเงินและสวัสดิการ

- จัดตั้งกองคลังเป็นการเฉพาะ
- กำหนดให้มีเงินสกุลอิสลามเป็นเอกเทศ โดยก่อตั้งโรงผลิตเหรียญคิรฮัม
- จัดตั้งกรมบัญชีกลางเพื่อจ้กรายการรายได้ของรัฐ ค่าใช้จ่าย เงินเดือนเจ้าหน้าที่ และเงินอุดหนุนประชาชน
- กำหนดให้มอบเงินประจำตัวแก่ประชากรเด็ก ๆ ทุกคนนับตั้งแต่หลังคลอด และทุกระยะการเติบโตจะเพิ่มจำนวนเงินดังกล่าว
- จัดสรรงบประมาณจากกองคลังให้เป็นค่าเลี้ยงชีพแก่เด็กที่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง

- ทำการรังวัดที่ดิน กำหนดประเภทของที่ดินและภาษี
- เก็บภาษีการค้า 10 เปอร์เซ็นต์จากพ่อค้าต่างชาติ
- บันทึกทรัพย์สินของข้าหลวงก่อนดำรงตำแหน่ง โดยเมื่อหมดตำแหน่งหากเห็นว่ามีความร่ำรวยผิดปกติ เขาจะต้องคืนครึ่งหนึ่งของจำนวนทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างดำรงตำแหน่งให้แก่คลังหลวง
- ริเริ่มลำเลียงอาหารจากอียิปต์เข้าเมืองมะดะนะฮ์โดยทางทะเล
- สร้างหอพักพร้อมกับจัดเตรียมอาหารและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรับรองแขกและผู้เดินทางที่ขาดเสบียง

2.8.6 ด้านกฎหมายอาญา

- ออกคำสั่งให้ประหารชีวิตฆาตกรหลายคนที่มาคนเดียว ท่านกล่าวว่า "หากชาวสวนอาอูทั้งหมดร่วมกันฆ่าคน ๆ เดียว ฉันจะประหารชีวิตเขาให้หมด"
- ผู้ที่ถูกฆ่าเพราะลบลูกเกี้ยวของผู้อื่นถือว่าตายในสภาพอาชญากรที่ผู้เป็นญาติไม่สามารถฟ้องร้องเพื่อรับค่าเสียหายใด ๆ ทั้งสิ้น
- ระงับการลงโทษตัดมือขโมยในตอนประเทศเกิดความแห้งแล้ง
- กำหนดให้เขียนผู้เสพยา 80 ครั้ง
- เขียนผู้ที่มีกลิ่นแอลกอฮอล์ที่ปาก โดยไม่ต้องหาพยานมายืนยัน
- เนรเทศคนติดเหล้า
- เสาสถานที่ผลิตสุรา ร้านจำหน่ายหรือ โกดัง
- ลงโทษเขียน 80 ครั้งต่อผู้ที่กล่าวหาผู้อื่นประพฤติดังกล่าวด้วยสำนวนเสียศีล
- สั่งให้ประหารชีวิตบรรดาพ่อมดหมอผี
- ลงโทษปรับพยานเท็จด้วยการเขียน 40 ครั้งพร้อมกับแห่ประจานตามท้องตลาดและที่ชุมชนในสภาพที่น่าอับอาย เช่น ทาหน้าด้วยสีดำ
- ลงโทษเขียน 300 ครั้ง ต่อผู้ปลอมแปลงตราประทับของรัฐ โดยแบ่งระยะเวลาการลงโทษเป็นสามงวด
- ให้ผู้ที่เป็นเหตุทำให้ผู้อื่นตายโดยไม่เจตนาด้วยการข่มขู่และสกดน้ำต้องจ่ายค่าสินไหมชดเชย
- กำหนดให้หักเงินอุดหนุนประจำตัวของญาติทางฝ่ายบิดาของผู้ที่ฆ่าผู้อื่น โดยไม่เจตนาเพื่อเป็นค่าสินไหมชดเชยแก่ญาติของผู้ถูกฆ่า ภายในเวลา 3 ปี
- กำหนดให้ต้องจ่ายค่าสินไหมชดเชยแทนการถือยศสำหรับการทำให้ผู้อื่นกระดุกแตกหักไม่ว่าด้วยเจตนาหรือไม่ก็ตาม
- จัดสร้างเรือนจำเพื่อกักขังและลงโทษผู้กระทำผิด

2.8.7 ด้านการก่อสร้าง

- ต่อเติมและขยายอาคารมัธยมศึกษาและมัธยมศึกษา
- ขุดคลองอะมีรุณมินันเพื่อเชื่อมต่อระหว่างแม่น้ำไนล์กับทะเลแดง
- สร้างอุบลประทานเพื่อการเกษตร ในเขตอิรัก ซาม และอีิปต์
- สร้างเมืองใหม่บัสเราะฮ์ อิรัก
- สร้างเมืองใหม่กูพะฮ์ อิรัก
- สร้างเมืองใหม่ฟูสฎ็ญ (เมืองโคโรเก่า อีิปต์)
- บูรณะเมืองเก่าอัมบาสะฮ์ ซีเรีย หลังจากถูกชาวโรมันทอดทิ้งเพราะแพ้สงคราม

Prince of Songkla University
Pattani Campus